

тема:

Відбулася 52-га
Європейська
конференція
Президентів
юридичних
організацій
за участю
керівництва
НААУ

с. 3

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за січень —
лютий 2024 року

с. 13

Огляд
ключових
рішень РАУ
15 – 16 грудня
2023 року

с. 41

Історія
адвокатури:
Адвокатура
Запоріжжя:
історія
та сучасність

с. 81

ЗМІСТ

Новини та події

На 52-й Європейській конференції Президентів юридичних організацій за участю керівництва НААУ дослідили проблеми української адвокатури	3
Заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздїй взяв участь у конференції до Дня адвокатури Фінляндії	4
Виклики для розвитку штучного інтелекту озвучили на конференції в Португалії	6
7 FAQ про доступ до професії адвоката в Польщі	6
Чи можна двічі використати ордер з однією серією та номером, — роз'яснення РАУ	8
Змінено вимоги до скарги на адвоката	8
Навчання за кордоном: молоді адвокати діляться враженнями	9
Фінальний проєкт конвенції про захист прав адвокатів з'явиться у 2024 році	11
Стан і перспективи адвокатури: про що у Харкові говорили науковці і практики	12

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за січень — лютий 2024 року	13
--	----

Рішення органів адвокатського самоврядування

Огляд ключових рішень РАУ 15 — 16 грудня 2023 року ...	41
--	----

Адвокатська діяльність

М. Кварацхелія Попередня оплата гонорару = оподатковуваний дохід? ...	45
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетеня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія KB № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

*Б. Кушнір*КВЕД для адвокатської діяльності:
які зазначити..... 50*Б. Кушнір*

Як зареєструвати адвокатське бюро 51

*Д. Хуторний*Наймані працівники та договори
з адвокатами: що врахувати АО та АБ .. 52

Цікава тема

*О. Полотнянко*Право учасників бойових дій
на звільнення від сплати судового
збору..... 54*Л. Швецова*Альтернативні способи вирішення
спорів..... 57

Цивільні справи

*О. Розгон*Усунення перешкод
у користуванні житловим
приміщенням шляхом виселення
осіб із нього без надання
іншого житлового приміщення
для відновлення становища,
яке існувало до порушення права
власності на спірне майно ..... 66*Р. Половинкіна*Оборотоздатність майбутнього
об'єкта нерухомості як нова
гарантія прав інвестора новобудови.... 75

Історія адвокатури

Історичні адвокатури у фокусі
досліджень учасників круглого
столу «Адвокатура Запоріжжя:
історія та сучасність»..... 81У Запоріжжі відкрито музей
з історії адвокатури Запоріжжя ..... 87*І. Василик*Адвокатура Запоріжжя в контексті
історії адвокатури України:
напрямки вивчення і шляхи
збереження історичної пам'яті ..... 88*В. Гвоздій*Адвокатура Запорізького краю
у становленні та розвитку
української адвокатури ..... 92*Д. Майстро*Відомі адвокати Запорізького краю
кінця XIX — першої третини
XX століття..... 94*М. Смолярова*Застосування медіації
в адвокатській діяльності ..... 96**Головний редактор**
Ізовітова Л. П.**Шеф-редактор**
Ковтун М. С.**Загальний дизайн**
Гладченко Ю. О.**Реєстраційне свідоцтво:**
серія KB № 20370-10170P**Видавець**
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»**Редакція:**
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць**Дата виходу**
29.02.2024 р.© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частинтворів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

НА 52-Й ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА УЧАСТЮ КЕРІВНИЦТВА НААУ ДОСЛІДИЛИ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

У лютому у Віденському палаці Ферстеля пройшла 52-га Європейська конференція Президентів юридичних організацій, яку традиційно організовує Австрійська асоціація адвокатів (ÖRAK).

Більше двохсот представників європейських та міжнародних організацій адвокатів, суддів, політиків та академічних кіл із сорока країн світу зібралися у юридичному центрі Європи, аби обговорити актуальні питання верховенства права та проблеми реалізації фундаментальних прав і свобод людини.

Українську делегацію представили голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України **Лідія Ізовітова**, її заступник **Валентин Гвоздій** та голова Молодіжного комітету НААУ UNBA Next Gen **Сергій Барбашин**.

У ході своєї доповіді очільниця НААУ зупинилася на проблемах української адвокатури в умовах воєнного стану. Професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України, останнім часом отримує повідомлення про факти ганебного тиску, що чиняться на захисників. Так, якщо стороні обвинувачення не подобається надто активна позиція адвоката у кримінальній справі, а процесуальних (законних) інструментів

відстоювання правової позиції немає, до зали судового засідання раптово з'являються представники військової влади (ТЦК) і вручають адвокату повістку про мобілізацію.

Судді, прокурори, їхні помічники, правоохоронці а також усі інші працівники системи правосуддя мають броню від мобілізації. Втім адвокати не мають жодних гарантій у цьому питанні. Хоча відповідно до Конституції України саме на них покладено функцію надання правничої допомоги, а інститут визнано складовою правосуддя.

Лідія Ізовітова акцентувала увагу на ризиках у питаннях захисту прав громадян та відсутності норми про бронювання адвокатів в урядовому законопроекті № 10449 про посилення мобілізації, внесеному 30 січня цього року. Проект було прийнято Верховною Радою у першому читанні надзвичайно швидко без урахування позиції адвокатури, направленої НААУ до парламенту. Вже наступного дня Рада адвокатів України зібралася на позачергове засідання і ухвалила подати суб'єктам законодавчої ініціативи відповідні правки.

Голова НААУ, РАУ наголосила, що у цьому випадку йдеться не тільки про дотримання принципу справедливого правосуддя, рівність учасників судочинства

та гарантій адвокатської діяльності, але передусім про забезпечення права на правничу допомогу для незахищених верств населення та інших громадян України, в тому числі військовослужбовців. Лідія Ізовітова висловила сподівання на підтримку у цьому питанні.

Також під час конференції із доповідями виступили перший заступник голови Європейського парламенту **Отмар Карас**, президент Ради адвокатів і юридичних товариств Європи (CCBE) **П'єр-Домінік Шупп**, ректор Лінцького університету ім. Йоганна Кеплера **Лукас Майнхард**, директор Центру штучного інтелекту та цифрової політики (США), професор **Марк Ротенберг** та інші поважні гості.

Валентин Гвоздій у ці дні провів низку робочих зустрічей із керівниками європейських барів з питань подальшого налагодження співробітництва та надання допомоги українським адвокатам, які зазнали втрат унаслідок воєнних дій на території нашої країни.

Після конференції федеральний міністр Австрії з питань ЄС та Конституції **Кароліна Едтштадлер** запросила учасників конференції до федеральної канцелярії. А федеральний міністр юстиції **Альма Задіч** провела прийом у Палаці Траутсон.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ НААУ, РААУ ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ ВЗЯВ УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ ДО ДНЯ АДВОКАТУРИ ФІНЛЯНДІЇ

Жодні міжнародні стандарти, в тому числі розроблені ООН, не містять вказівок або рекомендацій для професійних об'єднань адвокатів на випадок війни. Тож роль та обов'язки інституту адвокатури в тих юрисдикціях, які зазнають кризи, визначити досить складно. На цьому наголосив заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій під час виступу на Конференції до Дня адвокатури Фінляндії, яка проходила 26 січня у Гельсінкі. На заході, організованому Асоціацією адвокатів Фінляндії, його запросили виступити із доповіддю про роль адвокатів та асоціацій у захисті принципу верховенства права під час кризи.

Валентин Гвоздій пригадав Основні принципи ООН стосовно ролі юристів, ухвалені 8-м Конгресом ООН з попередження злочинності та поведіння із правопорушниками у 1990 році. Цим документом декларується, що професійні асоціації юристів відіграють життєво важливу роль у підтримці професійних стандартів та етики, захисті своїх членів від переслідувань і неправомірних обмежень і посягань, наданні юридичних послуг усім, хто їх потребує, і співробітництві з урядовими та іншими установами в досягненні цілей правосуддя і захисту суспільних інтересів.

«Але загальний зміст документа чітко вказує на те, що жодних винятків для асоціацій не робиться навіть під час війни. А це означає, що обов'язки адвокатури навіть в умовах кризи залишаються незмінними», — висловив переконання заступник голови НААУ, РАУ. Він також наголосив, що наразі не створено жодних принципів, вказівок або порад, які б допомогли професійним асоціаціям орієнтуватися у своїй реакції на насильницькі дії, політику, загрози життю та масові порушення прав людини.

Валентин Гвоздій поділився з учасниками міжнародної конференції тими уроками, які під час війни винесла Національна асоціація адвокатів України. Одним із таких уроків, на його погляд, є необхідність відстоювання принципу верховенства права, зміст якого в кризових умовах знецінюється як окремими державними інституціями, так і суспільством.

Адвокати в Україні ведуть різноманітні справи, багато з яких пов'язані з війною. Для захисника завжди є викликом бути першим в ситуації, з якою ніхто раніше не стикався. Багато адвокатів працюють над справами, спрямованими на відновлення справедливості для людей, які були незаконно затримані, піддані тортурам. «Ми наполягаємо на тому, що право на справедливий суд повинно залишатися недоторканим навіть в умовах воєнного стану», — резюмував заступник голови НААУ, РАУ.

Ще одним негативним явищем, яке поширюється останні два роки, — це ототожнення адвоката з клієнтом. Навіть представники правоохоронних органів дозволяють собі ставитися до захисника, як до співучасника злочину, в якому звинувачують клієнта. Як наслідок, адвокати навіть піддаються фізичному насильству.

На думку Валентина Гвоздія, причиною загострення цих проблем під час війни стала, зокрема, радикалізація настроїв у суспільстві та девальвація правових стандартів у свідомості громадян. «Десятки тисяч людських жертв як серед військових, так і серед цивільного населення, руйнування інфраструктури та житлових будинків, економічні втрати та зниження

рівня життя, розрив соціальних зв'язків — на такому тлі ставлення українців до воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених країною-агресором, є однозначним: винні мають бути покарані за будь-яку ціну», — пояснив адвокат. — Тож захисники стикаються щонайменше з нерозумінням у суспільстві, а в деяких випадках — з обуренням».

«Але позиція Національної асоціації адвокатів України, навіть за таких обставин, залишається непохитною: верховенство права має бути дотримано. Право на справедливий суд має бути забезпечене в Україні незалежно від того, наскільки жакливими є злочини. І на тлі дій агресора така думка є непопулярною і складною для розуміння», — резюмував Валентин Гвоздій.

Раніше Європейська асоціація адвокатів з питань кримінального права (ЕСВА) висловила підтримку НААУ в цій позиції, нагадавши, що найвищим призначенням адвокатури є забезпечення всім людям, незалежно від тяжкості висунутих проти них обвинувачень, справедливого судового розгляду, без залякування та упередженості. ЕСВА також закликала українську владу забезпечити захист адвокатів, а Генеральну прокуратуру та правоохоронні органи — вжити заходів для припинення будь-яких актів втручання в професійну діяльність адвокатів, засудити спроби тиску, неупереджено та ефективно розслідувати всі факти нападів на адвокатів.

ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОЗВУЧИЛИ НА КОНФЕРЕНЦІЇ В ПОРТУГАЛІЇ

У Лісабоні (Португалія) пройшла конференція «Оцифрування правосуддя та розширення можливостей для юридичної досконалості», організована Португальською асоціацією адвокатів та Федерацією адвокатів Європи.

Україну на заході представив заступник голови Комітету НААУ з питань інтелектуальної власності **Сергій Барбашин**. Він виступив із доповіддю про регулювання штучного інтелекту в Європі, а також окреслив дотичні юридичні виклики. Серед ключових він виокремив:

- різні підходи до розвитку правового регулювання ШІ;
- право власності на платформи штучного інтелекту;
- захист прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені ШІ (в Україні об'єкти, згенеровані ШІ, захищаються правом особливого роду — *sui generis*);
- зони відповідальності учасників за наслідки роботи штучного інтелекту.

Нагадаємо, у червні 2023 року Європейський парламент здійснив значний крок у напрямі створення правової основи для ефективного та етичного використання штучного інтелекту, ухваливши проєкт Регламенту ЄС про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act).

Сергій Барбашин відзначив, що в Україні вже розроблено дорожню карту для правового регулювання сфери та ведеться підготовка до прийняття закону про штучний інтелект. Так, у Національній асоціації адвокатів України утворена робоча група з питань правового регулювання штучного інтелекту. Під час її засідання у серпні минулого року, до якого долучилися представники Комітету Верховної Ради з питань цифрової трансформації, Міністерства цифрової трансформації, Секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини, Асоціації «IT-Ukraine», були презентовані ключові положення проєкту Регламенту ЄС про штучний інтелект.

7 FAQ ПРО ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В ПОЛЬЩІ

Польща — європейська країна, до якої після 24 лютого 2022 року виїхало чи не найбільше українців. Серед тих, хто через війну вимушено перебуває за кордоном, є і адвокати. Що їм варто враховувати, аби реалізувати себе там у професійному плані?

Наприкінці 2023 року голова Молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen **Сергій Барбашин** провів робочу зустріч з деканом Ради адвокатів Варшави

(Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie) **Миколом Петржаком**. Її результатом, зокрема, стали домовленості щодо підготовки польськими адвокатами рекомендацій для українських колег. Молодіжний комітет зібрав та систематизував запитання у найбільш типові, а в Раді адвокатів Варшави — надали на них відповіді.

Наводимо перелік запитань та відповіді на них:

1. Які відмінності між юристом та адвокатом у Польщі?

Доступ до професії регламентується:

— адвоката (adwokat) — Законом від 26 травня 1982 року «Про адвокатуру»;

— юрисконсульт (radcy prawnego) — Законом від 6 липня 1982 року «Про діяльність юрисконсультів».

2. Які органи відповідають за регулювання доступу іноземців до професії адвоката?

Заяви іноземців щодо включення до реєстру адвокатів і реєстру іноземних юристів у Польщі розглядаються Окружними радами адвокатів на підставі Закону про адвокатуру та Закону «Про надання правової допомоги іноземними правниками у Республіці Польща».

3. Які правила доступу іноземців до професії адвоката?

Якщо ви маєте українське посвідчення адвоката, то можете подати заявку на включення до списку іноземних юристів із третіх країн (не країн ЄС) у Польщі. Файл із вимогами для включення до списку іноземних адвокатів із третіх країн для заявників з України можна знайти за посиланням.

При поданні заявки на включення до списку іноземних юристів із третіх країн не потрібно складати іспит із польського права та польської мови, також не обов'язково проходити стажування.

Водночас для українців, у тому числі тих, які перебувають під тимчасовим захистом, спрощена процедура доступу до професії адвоката відсутня.

4. Які відмінності між статусами іноземного юриста та польського адвоката?

Після включення до списку іноземних юристів із третіх країн ця особа має право надавати юридичні консультації та готувати правові висновки лише з питань законодавства рідної країни чи міжнародного права відповідно до статті 18 Закону від 5 липня 2002 року «Про надання правової допомоги іноземними правниками у Республіці Польща».

5. Чи можуть українці, що мають у Польщі статус іноземного юриста, подати заявку на включення до списку адвокатів?

Іноземний юрист з України не може подавати заявку на включення до списку адвокатів у Польщі навіть після трьох років практики у країні, оскільки таке право доступне лише іноземним юристам із Європейського Союзу.

6. За яких умов український адвокат може стати адвокатом у Польщі?

Єдиний спосіб для адвоката з України потрапити до списку адвокатів у Польщі — це завершити стажування адвоката та скласти адвокатський іспит.

7. Хто може бути звільнений від проходження стажування, перед складанням адвокатського іспиту?

Адвокатський іспит можуть складати такі особи, не завершуючи стажування:

— доктори юридичних наук;

— особи, які протягом щонайменше 4 років у період не більше ніж 6 років до подання заяви про допуск до іспиту були працевлаштовані на посаді судового секретаря, старшого судового секретаря, помічника прокурора, помічника судді або працювали у Верховному Суді, Конституційному Трибуналі або в міжнародному судовому органі, особливо у Конституційному Суді Європейського Союзу або у Європейському Суді з прав людини і виконували завдання, що відповідали посаді помічника судді;

— особи, які після закінчення навчання на юридичному факультеті закладу вищої освіти протягом періоду щонайменше 4 років у період не пізніше ніж 6 років до подання заяви про допуск до іспиту виконували діяльність, що потребує юридичних знань за трудовим договором або за цивільно-правовим договором, діяльність, безпосередньо пов'язану з наданням правової допомоги, адвокатом або юридичним радником, що відповідає вимогам Закону про адвокатуру, чи фірмі адвоката, що відповідає вимогам Закону від 6 липня 1982 року «Про юрисконсультів»;

— особи, які після отримання вищої юридичної освіти працювали в органах влади не менше 4 років за період не більше 6 років до подання заявки на допуск до іспиту та виконували діяльність, що вимагає юридичних знань, пов'язаних із наданням правової допомоги цим органам;

— особи, які після завершення стажування працювали протягом не менше 4 років за період не більше 6 років до подання заявки на допуск до іспиту в органах влади чи державних організаціях та виконували діяльність, що вимагає юридичних знань, пов'язаних із розробленням законів, нормативних актів чи актів місцевого самоврядування;

— особи, які склали суддівський, прокурорський, нотаріальний або іспит судового виконавця;

— особи, які обіймають посаду радників Генерального прокурора Республіки Польща;

— особи, які не подавали заявку на включення до списку адвокатів у строк, визначений у статті 69b Закону про адвокатуру;

— особи, визначені у статті 73(2) Закону про адвокатуру.

ЧИ МОЖНА ДВІЧІ ВИКОРИСТАТИ ОРДЕР З ОДНІЄЮ СЕРІЄЮ ТА НОМЕРОМ, — РОЗ'ЯСНЕННЯ РАУ

Наскільки коректне оформлення адвокатом ордера на надання правничої (правової) допомоги на бланку з однією і тією ж серією та номером, але з різним змістом, зокрема інформацією про дату його оформлення, органу, де здійснюється надання правничої допомоги?

Відповідь на це практичне запитання від адвоката надала Рада адвокатів України у роз'ясненні про використання бланків ордерів (рішення від 15 — 16 грудня 2023 р. № 137 оприлюднено на сайті НААУ).

У РАУ виходили з того, що відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ордер — це письмовий документ, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера.

Положення про ордер, затверджене рішенням РАУ від 12.04.2019 № 41, встановлює єдині для всіх адвокатів України правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордера.

Бланки ордерів генеруються у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на сайті НААУ, слідує командам системи. При цьому облік згенерованих ордерів здійснюється автоматично системою управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України. Історія генерування ордерів також відображається в Особистому кабінеті та в адміністративній частині електронної бази даних ЄРАУ.

Відповідно до п. 12 Положення ордер містить реквізити, зокрема, серію, порядковий номер ордера, прізвище, ім'я, по батькові або найменування особи, якій надається правова допомога, а також назву органу, у якому надається правова допомога адвокатом із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності відповідно до ст. 19 Закону.

Таким чином, враховуючи приписи Положення, один згенерований бланк ордера, якому присвоєно серію і номер, є оригіналом і повинен існувати в єдиному примірнику. Використання бланку ордера повторно для представництва різних клієнтів, в різних органах, в різний період часу є порушенням Правил адвокатської етики.

ЗМІНЕНО ВИМОГИ ДО СКАРГИ НА АДВОКАТА

При поданні до КДКА скаргником, адвокатом або представником однієї зі сторін документів до заяви (пояснень, заперечень, клопотань про долучення доказів) тепер необхідно додавати доказ надіслання копій таких документів іншій стороні листом з описом вкладення.

Відповідне доповнення до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність» внесене рішенням РАУ від 15 — 16 грудня 2023 р. № 122, текст якого оприлюднений на сайті НААУ.

Аналогічна вимога передбачена при поданні скарги (заяви) до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Нагадаємо, згідно із Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

Заява (скарга) адресується до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України.

Вимоги до заяви визначаються пунктами 14, 36 Положення стосовно скарг до КДКА та ВКДКА відповідно.

НАВЧАННЯ ЗА КОРДОНОМ: МОЛОДІ АДВОКАТИ ДІЛЯТЬСЯ ВРАЖЕННЯМИ

Чим цікаве навчання за межами України? Молодіжний комітет НААУ вирішив зібрати історії від колег, які отримали такий досвід, аби розповісти адвокатам про наявні проєкти, типові критерії відбору, викладачів та набуті знання.

ACADEMY OF EUROPEAN LAW

Одним із адвокатів, хто постійно підвищує кваліфікацію, є сам голова UNBA NextGen **Сергій Барбашин**. Він розповів про Літній курс з європейського права інтелектуальної власності, щоб був організований Academy of European Law: ERA. Курс проходить у місті Трір, Німеччина в період з 27 червня по 1 липня 2022 року.

Під час курсу обговорювалися правова та інституційна основа європейського права інтелектуальної власності, правова система ЄС щодо торговельних марок, європейське патентне право та інше. Інформація поєднувала як теоретичні, так і практичні аспекти, де були обговорення в робочих групах. Також курс супроводжувався видачею прикладного матеріалу для наступного користування.

Курс передбачав можливість отримання стипендії, та відповідно з можливістю безкоштовної участі для українських адвокатів. Звичайно, за умов дотримання вимог та дедлайнів організатора.

CEELI INSTITUTE

А представниця Молодіжного комітету у Чернігівській області **Тетяна Веремій** прямо зараз проходить курс «Права людини для практикуючих юристів», організований чеським CEELI Institute. Ця установа багато років поспіль займається організацією міжнародного навчання для професійних юристів, спільно з Інститутом розвитку регіональної преси та Українською Гельсінською спілкою з прав людини за підтримки USAID.

Тренерами та лекторами задіяні судді та юристи ЄСПЛ. Тож курсанти мають можливість осягнути увесь спектр та багатогранність механізмів захисту прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Цей курс розрахований на 9 місяців, поєднує очні заходи в Україні та Празі та онлайн-навчання на платформі. Методика навчання побудована на постійному залученні учасників у процес навчання, обмін досвідом та одночасне застосування учасниками — практикуючими юристами отриманих знань на практиці.

Учасниками є не тільки адвокати, але й судді, прокурори та науковці. І спілкування між юристами різних професій коригує підходи до співпраці та комунікації, об'єднує спільними цінностями, в центрі яких — захист прав людини.

Процедура відбору відбувалась на конкурсній основі, кандидати повинні були заповнити анкету, частиною якої було написання мотиваційного листа. Знання іноземних мов було перевагою, але не було визначальним для проходження конкурсної відбору.

PROFESSIONAL FELLOWS PROGRAM, ЛІТНЯ АКАДЕМІЯ ООН

Учасник програм навчання та обмінів в США, Німеччині, Швеції, Польщі, Естонії адвокат **Андрій Наконечний** також розповів про свій досвід у міжнародному навчанні.

Серед різних міжнародних обмінів і навчання, в яких він брав участь, найбільше враження на адвоката справила програма Professional Fellows Program (PFP), яка проходила у США. В рамках програми він стажувався у Департаменті охорони навіколишнього середовища та сталого розвитку округу Кук (Чикаго,

штат Іллінойс) та у Вашингтоні. Дізнався про неї під час презентації Посольства США в Україні.

«Знати про програму — це лише половина справи, — говорить адвокат. — Дуже важливо розуміти окремі нюанси: кого шукають (ідеальний кандидат), обмеження, факультативні вимоги. Може скластися ситуація, коли ви начебто підходите, але після презентації та кількох запитань, розумієте, що слід покращити знання чи навички, щоб бути більш конкурентним, або що така програма вам не цікава».

А. Наконечний порівнює процес оцінювання для участі у програмах з улаштуванням на роботу. Адже серед десятків (а інколи й сотень) інших кандидатів потрібно довести, що саме ви є тим ідеальним кандидатом. А для цього слід продемонструвати, що ви не лише повністю відповідаєте всім критеріям участі, а й володієте унікальними вміннями, знаннями (які виділяють серед інших), або участь в саме такій програмі допоможе їх отримати. Адже ці знання та вміння є критичними для вашої роботи чи кар'єри.

Адвокат радить уважно читати умови, консультуватися з колегами, які є випускниками, продумати запитання, які можуть поставити, як підсилити свої слабкі сторони та показати сильні. «На моєму досвіді є програми, відбір у яких тривав тиждень без додаткових уточнень, а були — коли рішення очікував півроку і потрібно пройти кілька співбесід та іспит — перевірку рівня знання англійської мови», — пояснив А. Наконечний. — І тут однозначна рекомендація — не боятися брати участь у таких програмах та бути наполегливим».

Йому, як члену спільноти випускників, Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини запропонувало та профінансувало (після успішного проходження відбору) програму навчання в ООН — Літню Академію ООН «Урядування для сталого розвитку».

ПЛАТФОРМА HELP (TOTS)

Представниця Молодіжного комітету у Донецькій області **Тетяна Рабко** у 2022 році долучалася до тре-

нінгу для тренерів платформи HELP (ToTs), що проходив у Страсбурзі.

Метою ToTs є підготовка учасників до виконання ролі тренерів HELP для адвокатської спільноти та інших професіоналів у галузі права, а також набуття навичок для успішного навчання на онлайн-курсах HELP. Відбір відбувався за результатом розгляду мотиваційних листів учасників.

Під час тренінгу учасників ознайомили з роботою платформи HELP та алгоритмом національної адаптації курсів HELP. Після завершення навчання необхідно було виконати практичне завдання зі створення тестового курсу на платформі. Можливість проходження підготовки учасників до виконання ролі тренерів HELP дозволило отримати нові знання та навички щодо роботи платформи HELP а також зустріти однодумців.

Учасники отримали Сертифікат тренера HELP. Приємним бонусом стала можливість відвідати будівлю Європейського суду з прав людини.

«Участь у міжнародних навчальних програмах для адвокатів — це гарна можливість підвищити свій професійний рівень та отримати нові унікальні знання або переваги в роботі, — переконаний Сергій Барбашин. — Деякі роботодавці, особливо серед міжнародних організацій і компаній, дуже цінують участь у міжнародних навчаннях чи стажуваннях, і такий досвід є перевагою при прийнятті на роботу».

На його погляд, ще одним результатом навчання є долучення до спільноти випускників і мережі корисних контактів. Учасникам таких спільнот періодично пропонують цікаві можливості. *«Тож міжнародні програми стають для адвокатів трампліном до професійного зросту та успішної кар'єри», — резюмував голова Молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen.*

Цей матеріал є першою публікацією в запланованій рубриці. Тож якщо ви маєте цікаві історії, пов'язані із навчанням за кордоном, а також бажаєте поділитися набутим досвідом, надсилайте інформацію члену команди координатора комітетів НААУ Олені Давидюк (o.davydiuk@unba.org.ua).

ФІНАЛЬНИЙ ПРОЄКТ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ АДВОКАТІВ З'ЯВИТЬСЯ У 2024 РОЦІ

У Комітеті експертів із захисту адвокатів представили текст проєкту Конвенції Ради Європи про захист прав адвокатів. Документ готується до погодження із зацікавленими сторонами. Фінальний варіант має бути напрацьований до кінця року.

З 30 січня по 1 лютого у Страсбурзі (Франція) проходило сьоме засідання Комітету експертів із захисту адвокатів (Committee of experts on the protection of lawyers, CJ-AV), який діє при Комітеті міністрів та Європейському комітеті з правового співробітництва (European Committee on Legal Co-operation, CDCJ) Ради Європи. Участь у заході взяв заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**, який є віцепрезидентом CJ-AV та одним із розробників документа.

Під час засідання учасники розглянули та узгодили напрацьований проєкт Конвенції та пояснювальну записку до нього.

Майбутній міжнародний договір установлює набір мінімальних стандартів, що застосовуються до права адвоката вільно здійснювати свою професійну діяльність, а також забезпечують захист та незалежність професії. Крім цього, закріплюється певний моніторинговий механізм.

У подальшому заплановано проведення консультацій із зацікавленими сторонами. За словами Валентина Гвоздія, ці консультації проводитимуться у два етапи. Перший передбачає ознайомлення з документом профільних комітетів та робочих органів Ради Європи. На другому етапі CJ-AV проведе обговорення з провідними адвокатськими організаціями. Результати консультацій стануть основою для доопрацювання документа. CJ-AV доручено завершити розробку до 31 грудня 2024 року.

«Активне залучення європейською інституцією України до роботи над проєктом Конвенції про захист прав адвокатів можна розцінювати як визнання

якості правового регулювання адвокатської професії у нашій країні, — переконаний заступник голови НААУ, РАУ. — Реформа інституту була проведена у 2012 році у суворій відповідності до європейських рекомендацій. І це свого часу визнала навіть Венеційська комісія. Тож елементи побудови української моделі цілком можуть бути запозичені для визначення норм захисту професії на європейському рівні».

Нагадаємо, у 2020 році CDCJ дослідив можливі заходи забезпечення захисту адвокатів. Одним із них мав стати новий правовий інструмент, який би ґрунтувався на Рекомендації Комітету міністрів R(2000)21 про свободу здійснення адвокатської діяльності, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини. Аби реалізувати напрацювання, у 2022 році у складі CDCJ було утворено CJ-AV, куди увійшли 15 фахівців з усієї Європи, в тому числі, з України. Вони і підготували проєкт Конвенції.

Передбачається, що Конвенція буде відкрита для ратифікації країнами, які не є членами Ради Європи, що зробить її невід'ємною частиною їхнього законодавства.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ АДВОКАТУРИ: ПРО ЩО У ХАРКОВІ ГОВОРИЛИ НАУКОВЦІ І ПРАКТИКИ

14 грудня 2023 року у м. Харків відбулася V Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку».

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** у вітальному слові попередила про спроби запровадити (зокрема і на законодавчому рівні) певні механізми, що перешкоджають повноцінному і ефективному захисту прав людини. При цьому голова підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури Комітету ВР з питань правової політики Володимир Ватрас висловив переконання, що держава не має права втручатися в діяльність незалежної самоврядної організації, а навпаки повинна допомагати їй у посиленні гарантій адвокатської діяльності.

Науковцям, викладачам, практичним працівникам, студентам, а також широкому колу читачів, які цікавляться проблематикою організації та практичними аспектами діяльності інституту адвокатури, може бути корисним ознайомлення з матеріалами першої секції конференції.

Так, зокрема, професорка кафедри нотаріально-го, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету ім. Т. Шевченка **Марина Стефанчук** проаналізувала реальність проблеми зловживання процесуальними правами та оцінила доцільність запровадження відповідальності адвокатів. На дотримання Правил адвокатської етики, як гарантії надання якісної правничої допомоги, наголосила голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська**. Голова Комітету НААУ з питань верховенства права **Марина Ставнійчук** дослідила конституційність вирішення проблеми декларуван-

ня членів органів адвокатського самоврядування. Про традиції та сучасні стандарти реалізації свободи вибору адвокатами справ розповіла завідувачка кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури НУ «Одеська юридична академія» **Нана Бакаянова**. Практичні аспекти взаємодії адвокатури та держави у сфері надання безоплатної правничої допомоги окреслила голова Комітету НААУ з питань БПД, член РАУ **Оксана Каденко**.

V Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку» проводилася на базі факультету адвокатури та кафедри цивільної юстиції та адвокатури НЮУ разом з Національною асоціацією адвокатів України, радою адвокатів Харківської області, Німецько-українським об'єднанням юристів та іншими партнерами. Матеріали доповідей учасників рекомендовані до поширення самим організатором конференції.

Електронне видання¹ містить тези доповідей українських і зарубіжних науковців і практиків, у тому числі суддів, адвокатів, політиків, які брали участь у заході.

¹ Збірку матеріалів доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку» можна завантажити за посиланням: URL: unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%90%D0%B4_%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА СІЧЕНЬ — ЛЮТИЙ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

5 січня відбулося засідання Ради Комітету у змішаному форматі. На порядок денний було висунуто такі питання:

- 1) звернення адвоката до Комітету та планування форуму;
- 2) звернення Комітету до військового керівництва держави щодо тиску на адвокатів шляхом «силової мобілізації».

Протягом 2023 року до Комітету надійшло 98 скарг на порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Такі дані містить звіт Комітету за 2023 рік.

У рамках розгляду цих скарг Комітетом було надіслано 78 листів, з яких 45 адресовані правоохоронним органам з вимогами припинити порушення прав адвокатів, а щодо порушників провести службові розслідування та притягнути до дисциплінарної відповідальності.

Крім розгляду звернень, Комітет також вживав заходів оперативного реагування на порушення професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, зокрема під час проведення обшуків у адвокатів. Так, згідно зі звітом протягом року члени Комітету взяли участь у 137 слідчих діях. Документ містить опис найбільш резонансних порушень прав і професійних гарантій.

Водночас згідно з офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора за поданою інформацією про злочини проти адвокатів було відкрито 100 кримінальних проваджень. Утім жодне не було передане до суду з обвинувальним актом, жодній особі не було оголошено про підозру.

З 17 січня із звітом Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності за 2023 рік можна ознайомитися за посиланням.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqufe.

Прокурор вручив адвокату повідомлення про підозру у вчиненні злочину в рамках провадження, де вона була захисником підозрюваних. За дорученням Комітету ВР з питань правоохоронної діяльності цьому випадку мають дати належну оцінку в ОГП та Нацполіції.

22 січня з відповідним зверненням щодо факту ототожнення адвоката з клієнтом до профільного комітету звернулася Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова.

У НААУ нагадали про Основні положення ООН про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам. Документом визначено, що держави мають забезпечити адвокатам можливість здійснювати їхні професійні обов'язки без залякування і перешкод, і виключити будь-яку можливість піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням щодо адвоката за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм.

Пряму заборону ототожнення адвоката з клієнтом також містить п. 16 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». І згідно з рішенням Ради адвокатів України від 05.08.2020 № 49 «Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів» ця законодавча заборона спрямована перш за все на безперешкодне надання професійної правничої допомоги та забезпечення її високого рівня й ефективності надання, що зі свого боку є однією з гарантій права кожного на справедливий суд.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqunl.

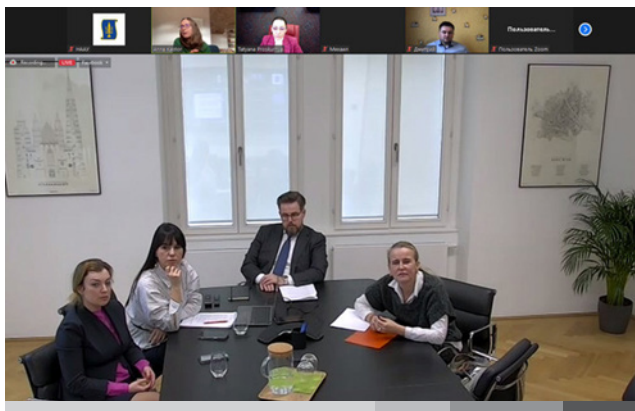
12 лютого відбулося засідання Комітету в офлайн-режимі у великій переговорній НААУ. На порядок денний було винесено організацію діяльності оперативних груп чергових та їх розподіл надалі. Головою Комітету **Євгенієм Солодком** було заслухано

пропозиції учасників засідання та прийнято рішення збільшити особовий склад Комітету.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

BLUE Card, яка надає статус тимчасово переміщеної особи для українців в Республіці Австрія, продовжено до березня 2025 року. Про це повідомила представник НААУ у цій країні **Ганна Осетинська** під час круглого столу «Правовий та податковий статус громадян України, які вимушено виїхали в Австрію».

22 грудня під час круглого столу у двох сесіях піднімалися питання міграційного та податкового права в Австрії для тимчасово переміщених осіб з України.

Спікерами заходу були адвокат у Республіці Австрія, експерт у міграційному праві **Каролін Сейфрід-сбергер**, експерт в управлінському консалтингу та нерухомості, викладач німецької мови **Анна Герштеін**, адвокат, спеціаліст з управління нерухомістю, експерт

у сфері бізнесу та нерухомості **Маркус Вієнероітер**, юрист, сертифікований податковий консультант **Анна Кастор**.

Детальніше за посиланням: [URL: /surl.li/qqtrk](https://surl.li/qqtrk).

В усіх країнах адвокати так або інакше сплачують внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування. Десь вони більші, десь менші. Іноді це залежить від регіону або стажу роботи адвоката. Окремі адвокатури вводять можливість розстрочки.

8 січня загальну інформацію про сплату внеску адвоката у різних країнах надали закордонні представники НААУ.

До групи найбільш «дорогих» юрисдикцій потрапили Люксембург, Австрія, Ірландія та Канада.

Так, у найменшій країні Європи щорічний адвокатський внесок становить 1,8 тис. євро (74,8 тис. гривень, тут і далі для полегшення порівняння усі національні валюти переводимо в гривню станом на дату публікації матеріалу). Аби мати задоволення розпочинати робочий день запашною віденською кавою, місцеві адвокати сплачують щороку 1,6 тис. євро (66,8 тис. грн).

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/qqtyd](https://surl.li/qqtyd).

Наскільки українському адвокату буде складно почати практику в Німеччині, які формальні вимоги доведеться виконати і скільки це коштуватиме — ці та інші аспекти **24 січня** розкрив представник НААУ у ФРН **Валентин Гвоздій** під час чергового вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном».

Представник детально роз'яснив під час вебінару: — законодавчі аспекти; — процедуру взаємодії з Федеральною палатою адвокатів Німеччини;

- тонкощі поводження з персональною професійною електронною поштовою скринькою (beA);
- страхування професійної відповідальності та можливості для просування власних послуг.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qquwr.

Усі юристи (які не мають кваліфікації в Європейському Союзі або не підпадають під взаємні угоди) повинні пройти стандартний процес підготовки соліситорів в Ірландії: попередній іспит, вступний іспит FE-1, курс професійної практики, розширені факультативи, тренування в офісі. Після цього вас зарахують до списку соліситорів.

24 січня всі ці етапи розглянула представник НААУ в Республіці Ірландія **Анна Базарчіна** під час вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном», організованого Комітетом.

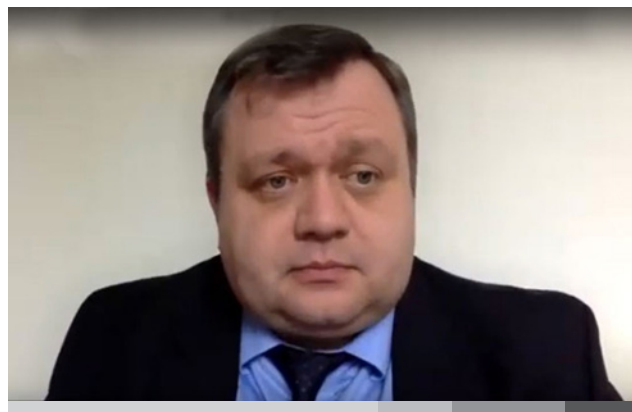
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqvbg.

Візи для українських переселенців у Великій Британії мають продовжити і після лютого 2025 року. Саме до цього часу поки триває програма тимчасового захисту для українців.

7 лютого таку інформацію озвучив представник НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії (м. Единбург) **Олександр Черних** під час вебінару «Що очікує українців у Великій Британії: візові перспективи».

Висновок він зробив на основі дебатів з питань продовження віз українцям, що отримали захист у Великій Британії, які відбулися 6 лютого 2024 року у Палаті громад Сполученого Королівства.

«Немає жодного сумніву в тому, що британські парламентарі нас підтримують. Десь по українських

чатах пройшла інформація, що прийдуть лейбористи і нам всі візи скасують. Навпаки, представники всіх партій висловились за те, що візи треба продовжувати і підтримувати українців стільки, скільки це буде потрібно», — запевнив О. Черних, посилаючись на виступ міністра міграції та державного кордону **Тома Пергслова**.

Під час вебінару англійський адвокат **Лілія Скотт** висвітила питання щодо продовження віз за схемою «Homes for Ukraine», переходу з цих віз на інші, вимоги до мови та доходу у разі переходу на візу кваліфікованого працівника чи інноватора. Окрім цього, спікерами були досліджені питання підготовки документів і підстав для отримання «сеттлєд статусу» — дозволу на постійне проживання.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqvsvy.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

2 лютого відбулося перше в цьому році засідання Комітету. Так, учасники заходу обговорили план діяльності на 2024 рік та спланували проведення серії подій, предмет яких належить до їхньої компетенції.

У цьому році Комітет, крім того, планує зосередити свою діяльність на такому:

- надання консультативно-інформаційної допомоги українським адвокатам у випадках їх звернення стосовно надання роз'яснень щодо особливостей ведення адвокатської діяльності, сприяння встановленню професійних контактів з колегами в Україні;
- підготовлення аналітичних і методичних матеріалів для молодих адвокатів щодо організації адвокатської діяльності, вибору форми здійснення адвокатської діяльності та побудови взаємодії з партнерами;
- підготовлення матеріалів, які становлять професійний інтерес для українських адвокатів стосовно положень національного законодавства, а також особливостей публікації даних і матеріалів у Віснику НААУ та на вебпорталі НААУ, сторінках НААУ в соцмережах та профільних інтернет-виданнях;
- підготовлення та проведення заходів з підвищення професійної кваліфікації адвокатів у формі круглих столів, вебінарів тощо;
- залучення нових членів до складу Ради Комітету.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У січні Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо уточнення ступеня вищої освіти для осіб, які мають право здійснювати адвокатську діяльність» (реєстр. № 10312 від 04.12.2023).

Комітет звернув увагу на те, що визначення терміна надається у п. 1 ч. 3 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме: «Для цілей цієї статті повна вища юридична освіта — повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку». І відповідні зміни мали б бути запропоновані насамперед до цієї норми. Однак це питання залишено у законопроєкті № 10312 поза увагою. З огляду на викладене НААУ направила лист до Верховної Ради України з обґрунтування позиції щодо необхідності його доопрацювання.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/qrfcd](https://surl.li/qrfcd).

У лютому Комітет опрацював проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо врегулювання питання своєчасності отримання відповіді на адвокатський запит» (реєстр. № 10445 від 30.01.2024) та проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відповіді на адвокатський запит» (реєстр. № 10446 від 30.01.2024).

Комітет підтримує ідею розширення прав адвокатів та вважає, що вказані пропозиції заслуговують на увагу, адже сприятимуть підвищенню рівня надання професійної правничої допомоги адвокатами і повинні бути враховані у процесі законодавчої діяльності Верховної Ради України.

Водночас Комітет зазначає, що наразі на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо удосконалення відповідальності за порушення розгляду адвокатського запиту» (реєстр. № 9356 від 05.06.2023), яким комплексно врегульовано питання, пов'язані з адвокатським запитом.

У зв'язку з цим положення законопроєктів (реєстр. № 10445, № 10446) у частині змін до статті 24 Закону, на нашу думку, доцільно розглянути у процесі опрацювання законопроєкту (реєстр. № 9356).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА, ГРОМАДЯНСТВА, ЗАХИСТУ ВІД ВИДВОРЕННЯ ТА ЕКСТРАДИЦІЇ

6 лютого на сайті НААУ оприлюднено публікацію на тему «Межі дискреції під час скасування дозволів на імміграцію: судова практика». Якщо дозвіл на імміграцію був виданий помилково або через зловживання посадовою особою, то покласти негативні наслідки такої помилки або зловживання на іммігранта є неприпустимим. Це не відповідає критерію обмеження прав «необхідності у демократичному суспільстві», сформованому практикою ЄСПЛ.

Також міграційний орган зобов'язаний враховувати, чи відповідає скасування дозволу критерію пропорційності. Ідеться про встановлення балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів іммігранта і цілями, на досягнення яких спрямоване оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень, що призвело до негативних наслідків.

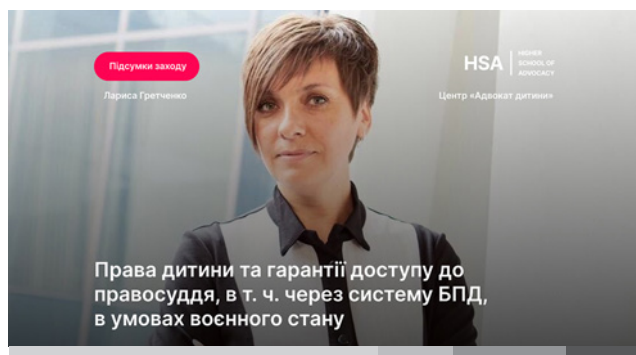

У цьому випадку міграційний орган має звертати увагу на такі обставини, як: наявність сім'ї в іммігранта на території України, соціальні зв'язки, час, протягом якого іммігрант проживає в Україні, чи притягувався іммігрант раніше до відповідальності та характер такої відповідальності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qrdsq.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

У грудні у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід для адвокатів, які надають БВПД, на тему «Права дитини та гарантії доступу до правосуддя, в т. ч. через систему БПД, в умовах воєнного стану», який провела для колег голова Комітету, медіатор, **Лариса Гретченко**.

Лариса Гретченко охарактеризувала гарантований механізм реалізації конституційних прав дитини, який визначений в Основному Законі та закріплює:

- державну охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51);
- рівність дітей у своїх правах, незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ст. 52);
- захист прав, свобод людини і громадянина судом (ст. 55);
- правові гарантії захисту через право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно (ст. 59).

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3xy6z2ub.

29 грудня на сайті ВША НААУ було оприлюднено методичні рекомендації, підготовлені колективами Комітету, Вищої школи адвокатури та Міністерством юстиції України щодо процедур подання та розгляду

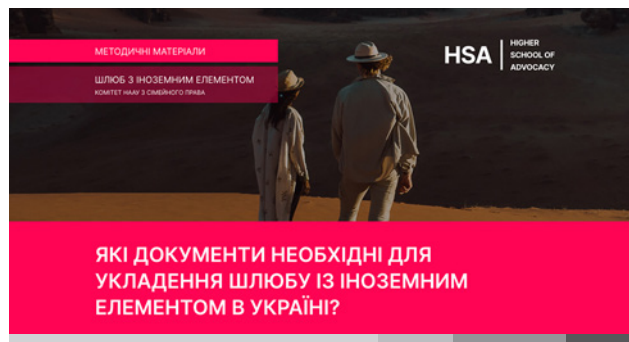
ду заяв про сприяння поверненню дитини, поданих на підставі Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

На підставі положень Конвенції особа або установа, які стверджують, що дитина була вивезена з держави-учасниці або утримується на території іноземної держави з порушенням прав піклування про дитину (далі — заявник), може відповідно до статті 8 Конвенції звернутися із заявою до спеціально призначеного центрального органу за місцем постійного проживання дитини або будь-якої іншої договірної держави (в державі-перебування дитини) за допомогою у забезпеченні повернення дитини або реалізації права доступу до дитини, яка постійно проживає в іноземній державі (відповідно до статті 21 Конвенції).

Водночас слід ураховувати, що стаття 29 Конвенції надає заявнику право безпосередньо звернутися до судових або адміністративних органів будь-якої договірної держави на основі положень цієї Конвенції.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/34abuej5.

1 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено методичні рекомендації, підготовлені колективом Комітету щодо документів, які необхідні для укладення шлюбу з іноземним елементом в Україні.

Які документи необхідні для укладення шлюбу з іноземним елементом в Україні від іноземного громадянина?

— Закордонний паспорт іноземця та засвідчений в установленому порядку нотаріусом переклад першої сторінки закордонного паспорта на українську мову.

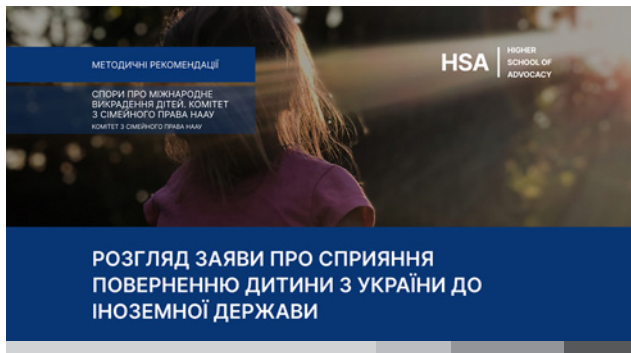
— Довідка Державної міграційної служби України про легальність перебування на території України.

— Якщо в іноземця є дозвіл на проживання, то додатково надається посвідка на тимчасове чи постійне місце проживання в Україні з відміткою в закордонному паспорті про видання такої посвідки.

— Якщо особа вже перебувала у шлюбі, то додатково надається документ, що підтверджує розірвання попереднього шлюбу, легалізований (апостильований) відповідним чином та засвідчений в установленому порядку з перекладом усіх сторінок на українську мову та нотаріальним посвідченням перекладу.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/47e537yu.

9 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено методичні рекомендації, підготовлені колективами Комітету, Вищої школи адвокатури та Міністерством юстиції України щодо розгляду заяви про сприяння поверненню дитини з України до іноземної держави.

Функції Мін'юсту при розгляді заяви про сприяння поверненню дитини з України передбачені пунктом 9 Порядку.

У разі надходження від заявника або від іноземного центрального органу заяви про сприяння поверненню дитини з України до іноземної держави Мін'юст: реєструє заяву і надсилає підтвердження центральному органу іноземної держави про її надходження поштовим зв'язком, телефаксом або електронною поштою; перевіряє обґрунтованість заяви, наявність

довіреності заявника та інших необхідних документів; повідомляє в разі потреби іноземний центральний орган та/або заявника про необхідність подання додаткової інформації про вимоги до документів відповідно до законодавства тощо; інформує в разі, коли заява оформлена з порушенням вимог Конвенції чи недостатньо обґрунтована, іноземний центральний орган та/або заявника про причини відмови у прийнятті заяви.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mr2xysfz.

10 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено дослідження досвіду запровадження спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей, яке підготували голова Комітету, медіатор **Лариса Гретченко** та кандидат юридичних наук, суддя Бахмацького районного суду Чернігівської області, член Міжнародної асоціації суддів у справах молоді та сім'ї **Павло Пархоменко**.

Дослідження проведено з метою розроблення рекомендацій для впровадження сімейної спеціалізації суддів в Україні, що забезпечить імплементацію міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, в національне законодавство та правозастосовну практику.

Автори дослідження проаналізували досвід Польщі, Франції, Англії, Уельсу, Грузії та Казахстану запровадження спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей, а також національний досвід, що вже набутий з цих питань (зокрема у сфері кримінального правосуддя) і, ґрунтуючись на цьому, надали свої висновки та рекомендації щодо запровадження такої спеціалізації у цивільному правосудді, зокрема у справах, що стосуються сім'ї та дітей.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/36pdjrtm.

12 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено методичні рекомендації, підготовлені колективом Комітету щодо порядку подання документів для державної реєстрації шлюбу з іноземним громадянином в Україні.

Згідно зі ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто, онлайн-подання документів українським законодавством не передбачене.

Якщо жінка та (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку нотаріально засвідчену заяву можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/b39t45su.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Започатковуючи адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання, у рішенні про його створення та статуті ви маєте зазначити інформацію про розмір статутного капіталу. Яку суму слід указати?

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» Єдиний державний реєстр має містити певні дані про юридичну особу, серед яких (п. 15) — розмір статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) та розмір частки кожного із засновників (учасників).

Для окремих юридичних осіб (банки, страхові компанії) існує вимога мінімального розміру статутного

капіталу. Її сенс полягає у захисті інтересів кредиторів. Останні можуть (і то теоретично) задовольнити вимоги до юридичної особи за рахунок статутного капіталу.

Але до мінімального розміру статутного капіталу АБ чи АО вимог не існує. Тобто він має бути, але його розмір може складати формальну 1 гривню. Тоді який в ньому сенс?

29 грудня про це та інше у своїй статті розповів заступник голови Комітету **Дмитро Хуторний**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pcrjv.

Для організації звітності та оподаткування в Україні діє Класифікатор видів економічної діяльності. Розпочинаючи адвокатську діяльність, під час реєстрації адвокатських бюро та об'єднань доведеться визначитися з правильними напрямками діяльності згідно з КВЕД.

Класифікатор систематизує види діяльності, що здійснюються суб'єктами господарювання в Україні. Стосовно конкретного підприємства, то обрані коди мають охоплювати усі можливі напрями його роботи. Адже вести бізнес можна лише у межах кодів, які записані в реєстраційних документах. І неправильно обраний основний код, а також інші коди в окремих випадках можуть навіть накласти штрафи. З іншого боку, якщо під час реєстрації ви вказали кілька зайвих, то це аж ніяк не зобов'язує вас займатися всіма зазначеними видами діяльності.

5 січня голова Комітету **Богдан Кушнір** розповів, які КВЕД необхідно вказати для адвокатської діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqtwt.

В Україні існує єдина обов'язкова для всіх адвокатів, типова форма ордера — документа, що посвідчує

повноваження адвоката на надання правничої допомоги. За загальним правилом, генерування ордерів здійснюється на сайті НААУ або в раді адвокатів регіону.

23 січня голова Комітету **Богдан Кушнір** розповів, що форма ордерів, а також єдині для всіх адвокатів України, адвокатських об'єднань та бюро правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордерів визначені Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженим рішенням РАУ від 12.04.2019 № 41.

Згідно з цим Положенням бланки ордерів генеруються виключно в Особистому кабінеті адвоката на сайті НААУ, слідуючи командам системи. Облік згенерованих ордерів здійснюється автоматично системою управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України. Історія генерування ордерів відображається у відповідному розділі Особистого кабінету та в адміністративній частині електронної бази даних ЄРАУ. Адвокати, АО та АБ ініціюють генерування ордерів через сайт НААУ, у раді адвокатів регіону або, як виняток, у передбачених РАУ випадках безпосередньо у НААУ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qquqx.

26 січня відбулося перше у поточному році засідання Комітету у форматі онлайн. Проаналізували план роботи Комітету у попередньому році. Опубліковано 4 статті щодо діяльності у формі АО та АБ. Надалі з наявних матеріалів буде сформовано ще 2 статті. Також представниками Комітету було затверджено план діяльності на поточний рік, в якому, серед іншого:

- підготовки матеріалів, які становлять професійний інтерес для українських адвокатів стосовно положень національного законодавства;
- підготовки та проведення заходів з підвищення професійної кваліфікації адвокатів у формі круглих столів, вебінарів тощо;
- збір та аналіз інформації щодо здійснення адвокатської практики.

Як і інші юридичні особи, адвокатські об'єднання та бюро можуть укладати трудові договори. Відносини з працівниками регламентуються Кодексом законів про працю. Також на договірних засадах можуть залучатися інші адвокати.

Варто враховувати, що Податковий кодекс України не встановлює обмежень щодо кількості найманих

працівників для юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування — єдиний податок групи 3.

При прийнятті працівника на роботу роботодавець має повідомити про це податкову відповідно до постанови Кабміну від 17.06.2015 № 413 «Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу / укладення гіг-контракту».

7 лютого опубліковано матеріал заступника голови Комітету **Дмитра Хуторного**, де він детально розповів про сектор податкового оформлення адвокатської діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqvqs.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

12 січня на сайті НААУ опублікована стаття голови Комітету **Ганни Колесник** на тему «Чому не буває військових-адвокатів». Військовослужбовці й адвокати є захисниками. Перші боронять суверенітет та незалежність держави, другі — права, свободи і законні інтереси громадян. Але військова служба за законом є несумісною з діяльністю адвоката. Чому так — пояснила Голова Комітету. Закон України «Про адвокатуру

та адвокатську діяльність» встановив несумісною з діяльністю адвоката військову або альтернативну (невійськову) службу. Безспірно, їх поєднання є неможливим як для адвокатів, так і для військових. У разі виникнення таких обставин несумісності (наприклад, вступ адвоката на службу до Збройних Сил України) адвокат у триденний строк зобов'язаний подати до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності. Порушення

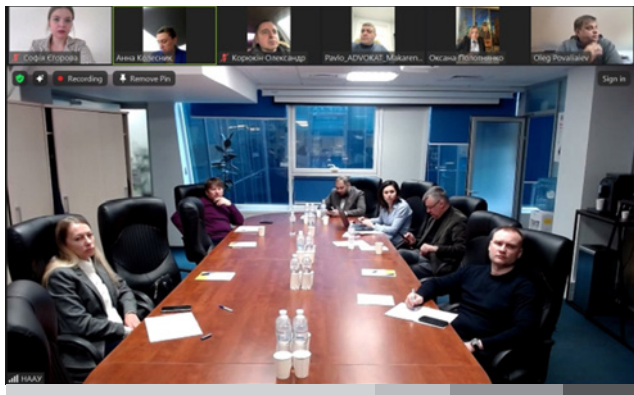
чи недотримання принципу незалежності адвокатської діяльності вочевидь призводить до створення суттєвих перешкод у його діяльності, ускладнень в роботі та, як наслідок, — до надання неякісної правової допомоги людині.

Отже, несення військової служби та заняття адвокатською діяльністю (написання процесуальних документів, участь у судових засіданнях, у т. ч. через відеоконференц-зв'язок) містить склад дисциплінарного проступку.

Поєднання професій зумовлює неналежне виконання громадянином обов'язків як військовослужбовця із захисту суверенітету та незалежності держави, так і адвоката — зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qquko.

19 січня відбулося засідання Комітету, предметом якого стали питання оновлення секцій Комітету, обговорення плану роботи Комітету на 2024 рік, участі у заходах у рамках роботи Комітету та поточних проблем у сфері захисту прав людини.

Голова Комітету звернула увагу присутніх на необхідність оптимізації структури Комітету, зокрема шляхом перегляду доцільності існування окремих секцій у складі Комітету.

У процесі проведення засідання було обрано нового секретаря Комітету — Миколу Терехова.

Голова Комітету Ганна Колесник наголосила на важливості постійного моніторингу та роботи з проектами законів і нормативно-правовими актами інших суб'єктів нормотворення у частині захисту прав людини та недопущенні їх порушень.

Члени Комітету обговорили питання щодо підготування та проведення навчальних заходів, спрямо-

ваних на заохочення молодих адвокатів і правників, студентів для вдосконалення ними своїх професійних знань і навичок. Окрім цього, були висловлені пропозиції щодо проведення заходів спільно з іншими комітетами НААУ.

23 січня воєнно-науковий відділ Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, яка діє в системі Міністерства оборони України, організував проведення інструкторсько-методичного заняття на тему «Організація патентно-ліцензійної, винахідницької та раціоналізаторської роботи у Держспецтрансслужбі». Основною метою цього заходу було поширення

необхідних знань і навичок для успішної організації та впровадження винаходів, раціоналізаторських пропозицій і патентно-ліцензійної роботи у структурних підрозділах і військових частинах.

До заходу приєдналися члени Комітету — Ганна Колесник, адвокат і голова Комітету, Ігор Светлічний, старший офіцер воєнно-наукового відділу Адміністрації Держспецтрансслужби, член Ради Комітету,

Олег Чернобай — адвокат, голова Комітету інтелектуальної власності Ради адвокатів Київської області, який надав свою презентацію з визначених питань.

За підсумками проведеного заняття його учасники дійшли згоди, що на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України, коли вони потребують постійного оснащення не лише відремонтованим і відновленим озброєнням та військовою технікою, а й новими та новітніми одиницями військової техніки, питання інтелектуальної власності перетворилося на критично важливе як для підприємств оборонно-промислового комплексу, так і для держави в цілому.

31 січня опублікована стаття члена Комітету Ігоря Фомина, в якій говориться, що створюється викривлене розуміння і спотворюється напрям розвитку правової системи України як при розслідуванні антикорупційних злочинів, так і для кримінальної юстиції в цілому. «ВАКС не створений для того, щоб рятувати справи сторони обвинувачення. Відповідальність на законодавцеві». Та ну! Голова ВАКС лукавить, чи дійсно не розуміє стану справ? Цифри кажуть самі за себе. 94 відсотки справ, направлених до ВАКС стороною обвинувачення, отримали обвинувальні вироки! Статистика, як за часів диктатури СРСР.

Умисно чи від нерозуміння реальності і далі змінюються закони і «гвалтуються» законодавці. Ігнорування чинного процесуального закону — також уже стала практика. Так, обвинувачення порушило закон, погоджуються слідчі судді, однак порушення є несуттєвим, ним не порушується право підозрюваного. Така практика ігнорування закону підтримана і застосовується Верховним Судом.

Детальніше за посиланням: [URL: /surl.li/quoern](https://surl.li/quoern).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

ФОТО 27

19 лютого за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Виконання судових рішень в Англії. Стягнення заборгованості. Аліменти. Транскордонне виконання провадження».

Під час заходу обговорювалися проблематика виконання судових рішень з погляду прав стягувача, позиції виконавців, позитивні і негативні аспекти практики, статус приватних виконавців в Англії. У межах обговорення був проведений порівняльний аналіз статусів приватних виконавців в Англії та Україні, а також можливості застосування практики виконавчого провадження Англії в Україні.

В обговоренні узяли участь Голова Комітету **Олександр Черних**, приватний виконавець м. Києва / Enforcement agent of England and Wales **Седа Акулініна** та приватний виконавець (м. Київ) **Андрій Авторгов**.

У лютому Комітет здійснив правовий аналіз проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

За результатами опрацювання Комітет дійшов висновку, що запропоновані зміни є необґрунтованими і такими, що порушують права фізичних і юридичних осіб, суперечать Конституції України, а також носять характер упорядкування питань діяльності Фонду гарантування і ліквідації давно назрілих колізій і необхідних змін.

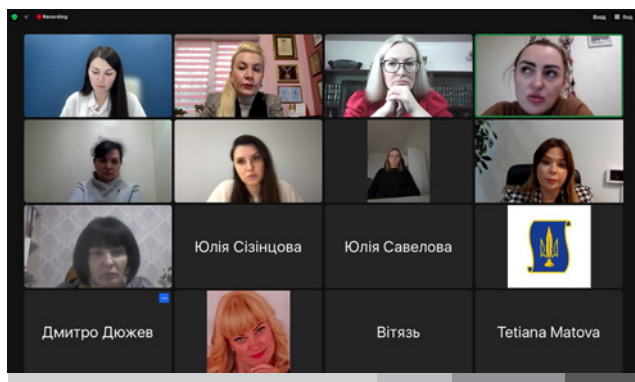
Таким чином, НААУ направила лист до ВРУ з пропозиціями та зауваженнями до законопроекту з метою його доопрацювання.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

18 грудня відбулося підсумкове засідання Комітету у 2023 році. На порядку денному було чимало питань, зокрема підбиття підсумків роботи за 2023 рік та затвердження плану роботи Комітету на 2024 рік, обговорення діяльності регіональних представників. Вперше

Комітетом заплановано тематичність діяльності: отож, 2024 рік пройде під гаслом «мирного врегулювання конфліктів». Члени Комітету пропагуватимуть мир і право на мирне врегулювання конфліктів.

19 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у міжнародній конференції на тему «Жінка-воїн, Жінка-волонтер, Жінка — вимушена переселенка» та виступила з доповіддю «Роль жінки в забезпеченні права на мир».

11 січня голова Комітету **Ірина Сенюта** дала інтерв'ю ТРК Перший Західний щодо окремих питань захисту прав дитини при неналежному наданні медичної допомоги на прикладі справи щодо неналежного надання стоматологічної допомоги в приватному закладі охорони здоров'я.

12 січня голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила у телепередачі «Головне за тиждень» на ТРК Перший Західний та поділилася з глядачами особливостями захисту прав людини у сфері охорони здоров'я: від порад пацієнтам, як діяти при зверненні за медичною допомогою, до лікарської таємниці.

22 січня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** виступила на семінарі «Кадровик року 2023» з темою «Озброюємося судовими рішеннями».

25 січня регіональний представник у Дніпропетровській області **Тетяна Матова** взяла участь у зустрічі адвокатів, представників консультативної групи CRIMES ABRISORY GROUP ACA GRC EUAM, на якій обговорювалися питання надання медичної допомоги військовополоненим і застосування Женевських конвенцій.

5 лютого голова Комітету **Ірина Сенюта** дала інтерв'ю ТРК Перший Західний щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство) від 22.11.2023, що породив багато дискусій, критики та нових законопроектів ініціатив.

5 лютого член Ради Комітету **Оксана Вітазь** дала коментар телеканалу «Суспільне телебачення» щодо неналежного призначення дерматовенерологом лікування акне молодій дівчині, яке призвело до тяжких наслідків.

6 лютого голова Комітету **Ірина Сенюта** дала інтерв'ю в Інформаційному ранку телеканалу Суспільне. Спротив щодо юридичних алгоритмів для пацієнтів при наданні стоматологічних послуг.

7 лютого регіональний представник у Дніпропетровській області **Тетяна Матова** провела зустріч з медичними працівниками закладів охорони здоров'я м. Кривого Рогу, на якій обговорили етичні норми поведінки медичних працівників у період воєнного стану, ефективність надання медичної допомоги пацієнтам, фінансування медичної галузі.

11 лютого голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у круглому столі на тему «Сучасне суспільство:

цінності, наука, закон та безпека» та виступила з доповіддю на тему «Правові акценти у сфері охорони здоров'я: окремі пазли з мозаїки».

19 лютого секретар Комітету **Наталія Чорновус** провела лекцію у межах проєкту «Онлайн-школа з медичного права» для студентів, ініційовану UMSA на тему «Постмортальна репродукція».

Підготовлення тематичних статей і публікацій, робота з медіа

Сенюта І. Я. «Привід: чи можна його застосовувати до медичних працівників», збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції до 75-річчя Загальної декларації прав людини.

Сенюта І. Я. «Лакуни та контрверсії законодавства у сфері паліативної допомоги» матеріали наук.-практ. круглого столу Соціальне спрямування економічної діяльності в умовах викликів воєнного стану та пов'язаного відновлення в Україні: правові та організаційні проблеми.

Сенюта І. Я. «Гістологічні препарати: правова природа» матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку.

Сенюта І. Я. «Реалізація права на інформацію про стан здоров'я крізь призму правничого «мистецтва наїв». Науково-практичний журнал «Практикуючий лікар».

Миколаєць Ю. М. Як медичній сестрі зареєструвати ФОП: покрокова інструкція. Спеціалізований щомісячний журнал. Довідник головної медичної сестри. № 02, лютий, 2024. С. 19 — 25.

Миколаєць Ю. М. Чи можна укласти договір із НСЗУ під час реорганізації закладу. Спеціалізований щомісячний журнал. Управління закладом охорони здоров'я. № 12 (203), грудень, 2023. С. 24 — 27.

Миколаєць Ю. М. Чи можна відшкодувати кошти за цикли тематичного удосконалення відповідно до постанови № 216 Спеціалізований щомісячний журнал. Управління закладом охорони здоров'я. № 1 (204), січень, 2024. С. 78 — 79.

Миколаєць Ю. М. Коментар електронному виданню «Апостроф» до публікації «Дезертири мимоволі: з чим зіткнулися українські військові, які лікуються за кордоном»: URL: tinyurl.com/bde383je.

Миколаєць Ю. М. Розгляд звернень громадян за новим законом: URL: tinyurl.com/5xfxtwu4.

Миколаєць Ю. М. Чи можна в штатному розписі встановити зарплату у валюті: URL: tinyurl.com/4abuua22.

Миколаєць Ю. М. Роботодавець має сплатити 100 тис. грн за смертельний нещасний випадок: URL: tinyurl.com/mtjh9x99.

АДВОКАТ ЗСУ

Голова Комітету **Ірина Сенюта**, член Ради Комітету **Оксана Міськів** і регіональний представник в Івано-Франківській області **Тетяна Войцеховська** беруть участь у волонтерському русі «Адвокат ЗСУ» і на постійній основі надають консультації військово-службовцям та членам їхніх сімей з медичного права.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Протягом 2023 року за інформацією про злочини проти адвокатів було відкрито 100 кримінальних проваджень. Утім жодне не було передане до суду з обвинувальним актом, жодній особі не було оголошено про підозру. І це може свідчити про негласний саботаж з боку органів прокуратури та досудового розслідування.

16 січня такого висновку дійшли у Комітеті за підсумками аналізу Єдиного звіту Офісу Генпрокурора про кримінальні правопорушення за січень — грудень 2023 року (завантажити документ можна за посиланням).

Нагадаємо, розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Кримінального кодексу України містить чотири склади злочинів, об'єкт яких пов'язаний з адвокатською діяльністю.

«Потерпілими в даних випадках стають адвокати, які є фахівцями в галузі права, тож оформлюють заяви про кримінальні правопорушення та фіксують докази

належним чином, — звертає увагу голова Комітету **Анжеліка Моїсєєва**. — Але навіть попри звернення органів адвокатського самоврядування до прокуратур всіх рівнів, органи досудового розслідування фактично уникають розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти процесуальних опонентів».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqudn.

Зважаючи на положення Конституції України і практики ЄСПЛ, для обмежень у виплаті пенсії має бути процедура оскарження рішення. У такий спосіб забезпечується баланс між правом власності особи та інтересами суспільства.

На прохання голови Комітету ВР з питань правоохоронної діяльності Сергія Іонушаса у Національній асоціації адвокатів України проаналізували проекти законів:

— № 10355 від 18.12.2023 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо особливостей виплати пенсій особам, які вчинили кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки, громадської безпеки, миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку»;

— № 10356 від 18.12.2023 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо осіб, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення».

У Комітеті зауважили, що ці пропозиції спрямовані на скасування або звуження прав особи на соціальний захист, закріплений ст. 46 Конституції України. Водночас відповідно до ст. 22 Конституції права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

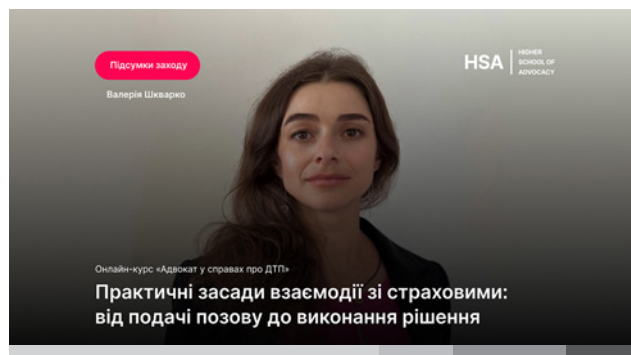
А згідно з рішенням Конституційного Суду України від 28.04.2009 № 9-рп/2009 невиконання державою своїх соціальних зобов'язань щодо окремої категорії осіб призводить до порушення принципів соціальної, правової держави, ставить громадян у нерівні умови, підриває принцип довіри особи до держави.

Повністю зауваження і пропозиції до проектів № 10355 та 10356 можна переглянути за посиланням.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqudq.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

22 грудня на сайті ВША НААУ було оприлюднено підсумки заходу про практичні засади взаємодії зі страховими: від подання позову до виконання рішення.

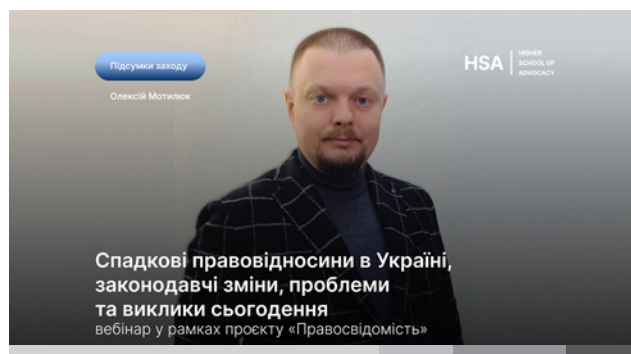

Про це розповіла під час інтенсив-онлайнкурсу секретар Комітету **Валерія Шкварко**, розкривши питання підсудності, строків звернення для відшкодування шкоди, відповідальності страхової компанії та МТСБУ, а також відповідальності за несвоєчасне виконання зобов'язання щодо відшкодування шкоди.

Валерія Шкварко відзначила, що до справ з відшкодування шкоди, завданих ДТП, застосовується загальна підсудність, визначена ст. 27 ЦПК України, тобто позов потрібно подавати до місцевого суду загальної юрисдикції за місцем проживання відповідача або ж за місцем скоєння ДТП.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/523x58tm.

2 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено підсумки заходу про спадкові правовідносини в Україні, законодавчі зміни, проблеми та виклики.

Про це під час вебінару, що відбувся у рамках правопросвітницького проєкту «Правосвідомість», розповів член Ради Комітету **Олексій Мотилук**.

Лектор надав відповіді на питання стосовно:

- сутності процесу спадкування та основних характеристик спадкування за заповітом і за законом в Україні;
- підстав та моменту відкриття спадщини, державної реєстрації смерті, встановлення факту смерті в сьогоденних умовах;
- «місця відкриття спадщини» та його практичного значення;
- строків;
- прийняття та відмови від спадщини — способів реалізації;
- дій спадкоємця, коли відкрилася спадщина, — з чого почати та як завершити (оформити);
- можливостей адвоката — чи варто звертатись до фахівця.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/wxhamf6u.

9 січня на сайті НААУ оприлюднено статтю секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «ВС розширив можливості захисту ділової репутації юросіб».

Коли невідомо, хто саме поширив недостовірну інформацію, встановити факт її недостовірності та спростувати можна через суд. Такий механізм відновлення права передбачений в абз. 3 ч. 4 ст. 277 ЦК. Утім, лише для фізичних осіб. А як бути підприємствам?

Донедавна судова практика застосування цієї норми була неоднозначною. Остаточний висновок сформулювала Об'єднана палата Касаційного цивільного суду ВС. Відповідну постанову від 11.12.2023 у справі № 504/4099/16-ц оприлюднено в ЄДРСР.

Товариство, посилаючись на згадану норму ЦК, звернулося до суду в порядку окремого провадження. Позивач вимагав встановити факт недостовірності поширеної про нього інформації, посилаючись на те, що особа, яка розмістила відповідну статтю на інтернет-ресурсі, а також його власник невідомі.

Суд першої інстанції заяву задовольнив, а от апеляція під час повторного розгляду справи скасувала це рішення на тій підставі, що встановити власника вебсайту чи автора матеріалу не вдалося.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/n4cm3ayw.

12 січня на сайті НААУ оприлюднено статтю секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Названо головний критерій відшкодування вартості проведеної експертизи».

Вирішуючи питання розподілу судових витрат, суд враховує не те, коли замовлено експертизу та отримано висновок експерта (до чи після звернення позивача до суду з позовом), а те, чи пов'язані безпосередньо ці витрати з розглядом справи.

На це звернула увагу Велика Палата Верховного Суду у постанові від 22.11.2023 у справі № 712/4126/22.

Високі судді нагадали, що однією з основних засад цивільного судочинства є відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судові рішення. Її реалізація має на меті забезпечення особі можливості ефективно захистити свої права в суді, ефективно захиститись у разі подання до неї необґрунтованого позову, а також стимулювання сторін до досудового вирішення спору.

Та незважаючи на прагнення зменшити кількість спорів, спостерігається тенденція лише в бік зростання з такими зверненнями. У такому разі сторонам слід брати до уваги практику Верховного Суду.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5f2ns3df.

17 січня член Ради Комітету **Марія Мотилук** та секретар Комітету **Валерія Шкварко** долучились до експертного онлайн-обговорення на тему «Суд присяжних: участь громадян як механізм підвищення довіри до правосуддя».

Захід було організовано Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ разом з Центром політико-правових реформ за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в межах проєкту «Відповідальна та підзвітна політика в Україні» (U-RAP), що реалізується Національним Демократичним Інститутом, а також Програми USAID «Справедливість для всіх». Думки, висловлені під час заходу, є виключно особистою позицією учасників і не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Під час зустрічі були обговорені 9 запитань, які охоплюють найбільш важливі аспекти існуючих законопроектів та включають, зокрема, такі теми:

- відбір присяжних;
- участь присяжних у судовому розгляді;
- ухвалення вердикту присяжними;

— апеляційне оскарження вироку суду присяжних.

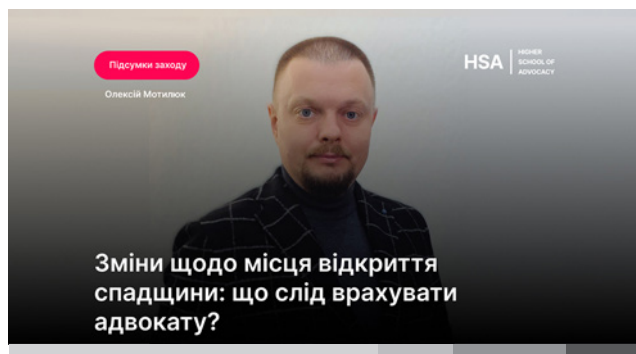
22 січня на сайті НААУ оприлюднено статтю секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Чи можна стягнути страхове відшкодування та штрафні санкції за відсутності рішення у справі про ДТП».

В осіб, які постраждали у ДТП, і страхових компаній протилежні цілі. Перші прагнуть отримати відшкодування у максимально короткі строки, другі — якомога більше відтягнути час регламентних виплат. Як бути, коли немає судового рішення у кримінальному провадженні?

За загальним правилом статті 35.1 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» для отримання страхового відшкодування потерпілий чи інша особа, яка має право на отримання відшкодування, протягом 30 днів з дня подання повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду подає страховику (або в окремих випадках МТСБУ) заяву про страхове відшкодування.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yu36w6dd.

26 січня у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Новели щодо місця відкриття спадщини 2024. Що врахувати адвокату», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилук**.

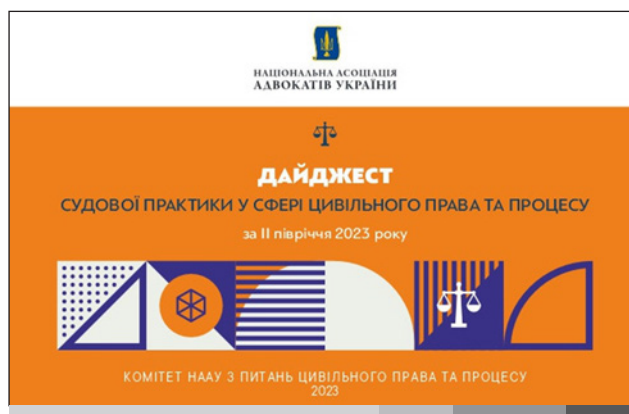
Згідно з програмою вебінару учасники обговорили особливості дефініції «місця відкриття спадщини» в Цивільному кодексі УРСР та Цивільному кодексі України (до 2023 року), трансформацію законодавства та нотаріальної практики протягом 2022 — 2024 років, можливості екстериторіального заведення спадкових справ, імперативу територіальності при оформленні,

а також роль адвоката при виборі місця заведення спадкової справи.

На початку вебінару лектор наголосив на динамічності змін, яких сьогодні в умовах воєнного стану постійно зазнає ст. 1221 ЦК України, що визначає місце відкриття спадщини. Хоча раніше протягом тривалого часу книга 6 Цивільного кодексу залишалася найбільш стабільною та консервативною, яка практично не змінювалася законодавцем.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/4a8sn2s6.

30 січня на сайті НААУ було опубліковано дайджест судової практики у сфері цивільного права та процесу за II півріччя 2023 року.

У дайджесті представлені правові позиції Верховного Суду у сферах:

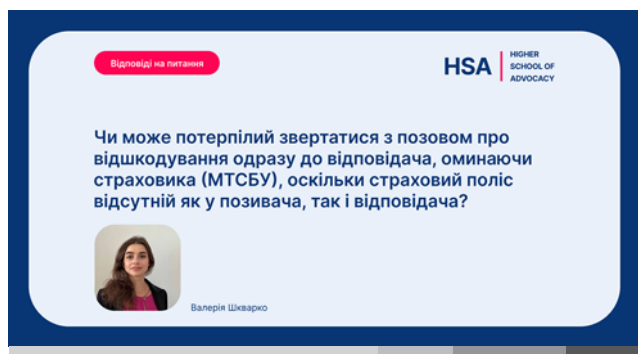
- житлового права;
- зобов'язального права;
- речового права;
- цивільного процесу.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2p9s655t.

7 лютого на сайті ВША НААУ було оприлюднено публікацію секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Чи може потерпілий звертатися з позовом про відшкодування одразу до відповідача, оминаючи страховика (МТСБУ)?».

Для врегулювання відносин власників транспортних засобів з метою надання їм гарантій на дорожній державою закріплено обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

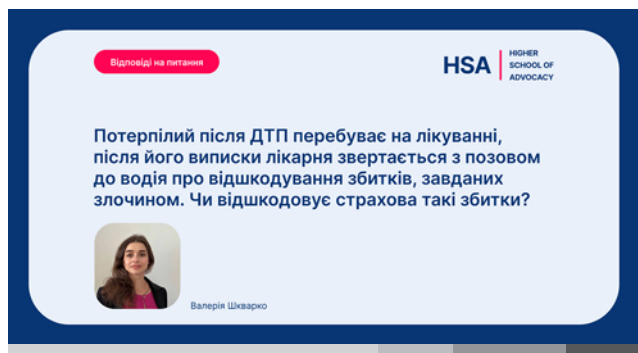

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про страхування» страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є обов'язковим.

У статті 1 ЗУ «Про страхування» зазначається, що страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів.

Детальніше за посиланням: URL: [/tinyurl.com/549k6fke](https://tinyurl.com/549k6fke).

9 лютого на сайті ВША НААУ було оприлюднено публікацію секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Потерпілий перебуває на лікуванні, після його виписки лікарня звертається з позовом до водія про відшкодування збитків».

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності

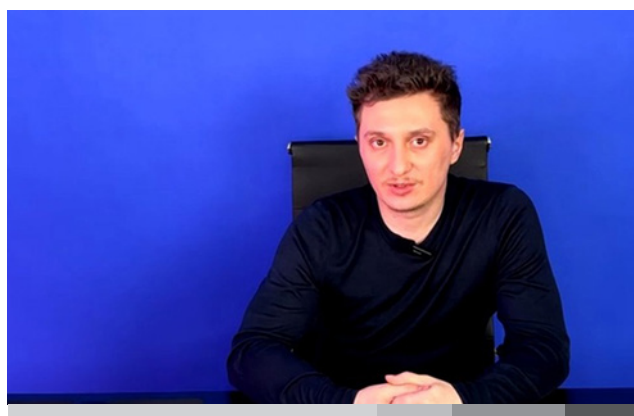
здійснюється з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників.

Стаття 979 ЦК України передбачає, що за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2k7mem7v.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІТ-ПРАВА

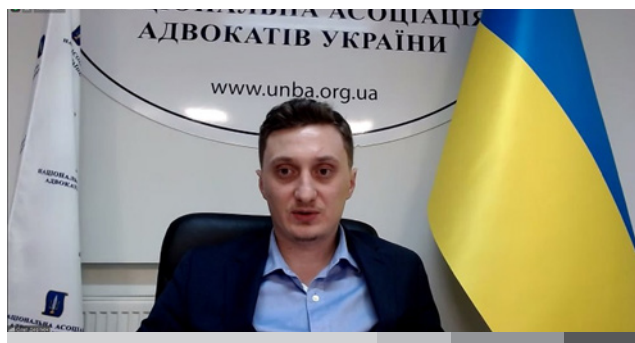
22 січня про новації у сфері цифровізації економіки розповів голова Комітету Олег Дерлюк під час вебінару на тему «Цифрова економіка та її вплив на юридичну практику». Спікер звернув увагу на те, що цифровізація економіки є новим етапом у розвитку людства, який стоїть поруч із такими явищами, як індустріалізація та постіндустріалізація. Значну роль

у цьому процесі відіграє й юриспруденція. «Юриспруденція є реактивною галуззю суспільного виробництва. Вона йде за розвитком технологічного процесу і відповідно — суспільно-економічними відносинами. Тому юриспруденція повинна реагувати на ці зміни, адаптуючи правові норми до нових суспільно-економічних відносин», — зазначив О. Дерлюк.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qoddi.

29 січня ІТ-право зазнає значних змін і вимагає не тільки гнучкості та постійного оновлення знань юристів у цій сфері, але і законодавчого врегулювання.

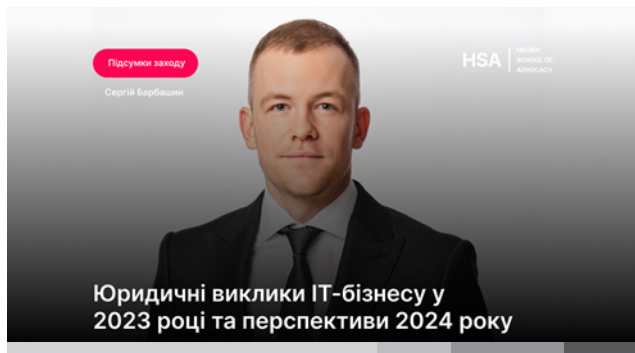
На цьому наголосив голова Комітету Олег Дерлюк під час вебінару на тему «ІТ-право». Захід був присвячений обговоренню актуальних питань у галузі ІТ-права, його взаємодії з іншими галузями права, а також майбутньому розвитку цієї сфери.

Спікер зазначив, що у сучасному світі цифровізації процесів галузь ІТ-права охоплює широкий спектр суспільно-правових відносин.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qodcn.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У грудні заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** провів у США НААУ захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Юридичні виклики ІТ-бізнесу у 2023 році. Перспективи 2024».

Лектор зазначив, що ІТ-продукт має комплексну структуру та складається з різних складових. До структури готового продукту можуть входити торговельні марки, патенти, майнові та авторські права тощо. Для систематизації та захисту об'єктів ІВ потрібно їх правильно ідентифікувати та передати від учасників (розробників, дизайнерів) команди до замовника (роботодавця).

Щоб правильно ідентифікувати об'єкт, важливо зрозуміти, з яких елементів він складається. Перелік об'єк-

тів не є вичерпним та до таких об'єктів можна віднести код, графічні зображення, дизайни, алгоритми, бази даних, сценарії, логіку поведінки тощо. При цьому потрібно звертати увагу на правове регулювання авторського права та можливі особливості певних юрисдикцій.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yc8zek3y.

У січні в Лісабоні (Португалія) пройшла конференція «Оцифрування правосуддя та розширення можливостей для юридичної досконалості», організована Португальською асоціацією адвокатів та Федерацією адвокатів Європи.

Україну на заході представив заступник голови Комітету **Сергій Барбашин**. Він виступив із доповіддю про регулювання штучного інтелекту в Європі, а також окреслив дотичні юридичні виклики. Серед ключових він виокремив:

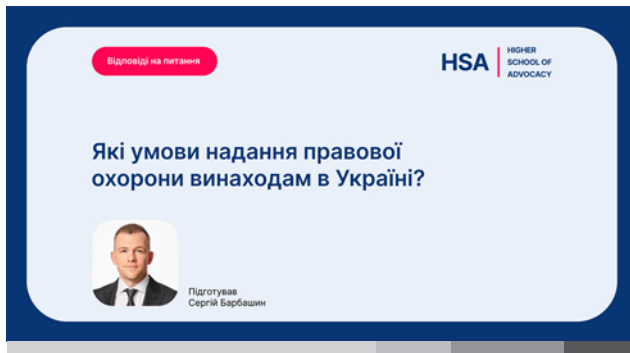
- різні підходи до розвитку правового регулювання ШІ;
- право власності на платформи штучного інтелекту;
- захист прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені ШІ (в Україні об'єкти, згенеровані ШІ, захищаються правом особливого роду — sui generis);
- зони відповідальності учасників за наслідки роботи штучного інтелекту.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/he6322tr.

8 лютого на сайті США НААУ була оприлюднена публікація заступника голови Комітету **Сергія Барбашина** на тему «Які умови надання правової охорони винаходам в Україні?».

Україна, як і багато інших країн, встановлює правовий захист для винаходів з метою стимулювання наукових досліджень, технічного прогресу та інновацій. Правова охорона винаходів в Україні ґрунтується на законодавчих актах і відповідних міжнародних угодах.

Основним законом, який регулює питання правового захисту винаходів, є Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі — Закон). Відповідно до ст. 1 Закону винахід — це результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Виключне право на винахід здобувається завдяки отриманню патенту — охоронного документа, який не лише засвідчує пріоритет та авторство, але й надає право власності на цей винахід. Патент на винахід в Україні гарантує ексклюзивне право винахіднику використовувати свій винахід протягом 20 років від дати подання заявки.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/bdf65xkk](https://tinyurl.com/bdf65xkk).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

1 лютого на сайті НААУ було оприлюднено статтю секретаря Комітету **Кирила Кузнецова**.

У разі подання позову про стягнення коштів відповідач, якщо немає відповідних обмежень, може у будь-який момент розпорядитися коштами та відчужити майно. І це у майбутньому утруднить виконання судового рішення, якщо таке буде ухвалене на користь позивача.

Цю аксіому нещодавно констатував Верховний Суд (постанова від 11.12.2023 у справі № 904/1934/23).

Нагадаємо, судова практика з питання застосування заходів забезпечення позову шляхом накладення

арешту на кошти відповідача, сформована ВС, була майже сталою.

Вона зводилася до того, що умовою застосування заходів забезпечення позову є достатньо обґрунтоване припущення, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача. Це має бути підтверджено доказами наявності фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного заходу забезпечення позову.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/2fxbpmwv](https://tinyurl.com/2fxbpmwv).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

У лютому Комітет опрацював проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення онлайн-комунікації з платниками податків та уточнення окремих положень законодавства» (реєстр. № 9662 від 30.08.2023).

На думку Комітету, документ слід доповнити положеннями про порядок комунікації контролюючого органу з платником податку у режимі відеоконференції. Необхідно передбачити конкретні права та обов'язки учасників, а саме можливість викладати аргументи суб'єкту, що розглядає скаргу, надавати пояснення, подавати додаткові документи тощо.

Також доцільно передбачити можливість перевірки наявності у контролюючого органу технічної можливості проводити відеоконференції, оскільки податкові органи зможуть відмовляти у реалізації такого права на власний розсуд.

Крім іншого, слід узгодити вживану термінологію із законодавством про електронні комунікації.

Ці та інші зауваження і пропозиції НААУ були направлені профільному Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/qrfbm](https://surl.li/qrfbm).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

19 січня відбулося перше в цьому році засідання Комітету. Так, представники обговорили шляхи можливої взаємодії з органами журналістського самоврядування з метою реагування на порушення журналістами

професійних гарантій адвокатської діяльності. Зі свого боку Комітет готовий ретельно перевіряти інформацію щодо порушення адвокатами професійних прав і гарантій журналістів.

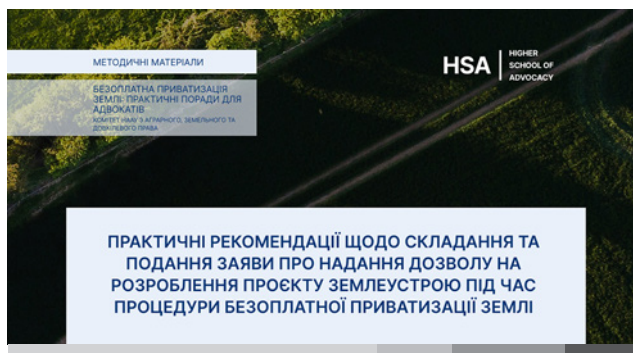
16 лютого відбулося чергове засідання Комітету. Так, учасники заходу обговорили план діяльності на 2024 рік і спланували проведення серії подій, предмет яких належить до їхньої компетенції. У цьому році Комітет, крім того, планує зосередити свою діяльність на такому:

- протидія і реагування на медіабулінг адвокатів;
- систематичне висвітлення міжнародних стандартів адвокатської діяльності (статті в ЗМІ, круглі столи, конференції, пости на особистих сторінках у соціальних мережах);
- проведення публічних обговорень/круглих столів з критиками діяльності НААУ з метою проведення роз'яснювальної роботи;
- реагування на факти порушення Правил адвокатської етики в мережі Інтернет тощо.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

7 січня на сайті ВША НААУ було оприлюднено методичні матеріали «Безоплатна приватизація землі: практичні поради для адвокатів», підготовлені Комітетом.

Законодавством визначені формальні вимоги до заяви (клопотання), у якій має бути зазначено:

- 1) цільове призначення земельної ділянки;
- 2) орієнтовний розмір земельної ділянки.

Крім того, до клопотання додаються:

- графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки (обов'язково);
- погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб);

— документи, що підтверджують досвід роботи в сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства).

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3v8jyvrB.

24 січня на сайті НААУ оприлюднено статтю голови Комітету **Віктора Кобилянського** на тему «На захист земельного ринку: уявні загрози і реальні наслідки чергового етапу реформи».

1 січня цього року стартував черговий етап земельної реформи — обмеження площі сільськогосподарських земель у власності однієї особи збільшилося зі 100 до 10 тисяч га, а право на придбання таких земель отримали юридичні особи. Але у частини суспільства це викликало невдоволення. Гнівні дописи в соцмережах, велика кількість підписів під петиціями і навіть окремі законопроекти свідчать про пильну увагу до земельних питань. Та невже ми рухаємося в помилковому напрямі? Спробуємо розібратися.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/35zk5ve2.

2 лютого на сайті НААУ було оприлюднено статтю голови Комітету **Віктора Кобилянського** на тему «Земля-2025: що буде з невитребуваними паями та залишками колективної власності».

Земельна реформа в Україні пододала чергову сходинку. Тепер землі сільськогосподарського призначення до 10 тис. га можуть набувати у власність і юридичні особи. Давайте заглянемо в майбутнє і поговоримо про те, що зміниться в земельних правовідносинах наступного року.

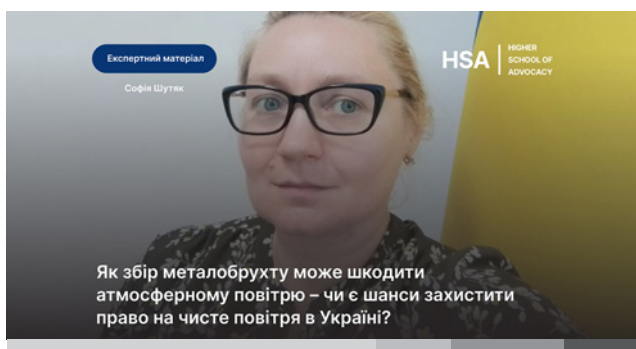
Якщо до 1 січня 2025 року власник невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємець не оформив право власності на земельну ділянку, то він вважається таким, що відмовився від одержання земельної ділянки.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3tpedt63.

6 лютого на сайті ВША НААУ було оприлюднено статтю заступника голови Комітету **Софії Шутяк** на тему «Як збір металобрухту може шкодити атмосферному повітрю — чи є шанси захистити право на чисте повітря в Україні?».

Аналіз законодавства та фактичних даних свідчить про те, що проблема є комплексною.

Забруднення повітря стається внаслідок неправомірної діяльності щодо випалювання кабелів фізичними особами (заготівля, перероблення, металургійне перероблення металобрухту фізичними особами забороняються) та зумовлене бажанням отримати більшу ціну на закупівлю металобрухту. Ситуація є наочним прикладом, коли соціальні питання — оплати за зібраний металобрухт не узгоджуються з інтересами бізнесу — не витрачати на утилізацію додаткового забруднення кабелів та екологічних вимог щодо охорони атмосферного повітря. Зважаючи на те, що кожна зі згаданих сфер представлена людьми, для яких атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища, усі люди, залучені у ці відносини, програють у першу чергу погіршенням стану довкілля та виникненням ризиків для здоров'я.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/cytzn4fd.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

2 лютого Комітет надав аналіз щодо законопроекту, який було зареєстровано 31 жовтня 2023 року у Верховній Раді України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі будівництва». З огляду на важливість змін, що пропонуються, Комітет здійснив його правовий аналіз. Слід зазначити, що правова природа делегування полягає в тому, що це є специфічним способом надання повноважень, при якому один орган покладає на інший обов'язок і надає йому на визначений або невизначений час право вирішувати питання, які належать до компетенції першого органу. Делеговані органу повноваження, звичайно, пов'язані з його «власною» компетенцією. Таким чином, для того щоб делегувати повноваження, орган має бути ними наділений.

Прийняття цього законопроекту в поданій редакції підвищить корупційні ризики в частині визначення замовників будівництва, яким будуть делеговані повноваження виконавчими органами сільських, селищних, міських рад.

Таким чином, вважаємо за недоцільне прийняття законопроекту в поданій редакції, оскільки запропоновані зміни суперечать нормам чинного законодавства, підвищать наявність корупційних ризиків на рівні місцевих органів влади та суперечать основним засадам делегування повноважень, а відтак законопроект потребує суттєвого доопрацювання.

16 лютого на сайті НААУ опублікована стаття Олега Курчина, заступника Голови Комітету на тему «ЄОселя: процедура, переваги та недоліки придбання житла через державну програму».

Варто враховувати, що більш зацікавленими в програмі є саме забудовники первинного ринку нерухомості. Оскільки власники квартир на вторинному ринку частіше розглядають бюрократичні нюанси програми як недолік і надають перевагу більш швидкому продажу майна за валюту.

Незважаючи на вигідні умови, договір іпотеки, звісно, передбачатиме цілу низку зобов'язань для покупця, тому перед прийняттям рішення про участь у програмі варто критично підійти до оцінки власних сил і можливостей, адже стабільність доходу буде залишатися основним фактором позитивної співпраці з банком.

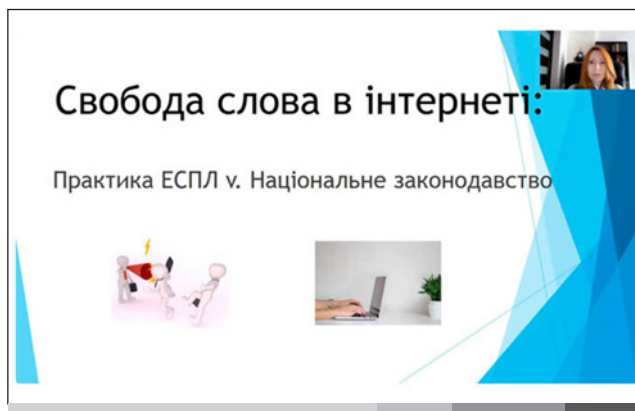
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqusq.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

У грудні в НААУ відбувся вебінар на тему «Свобода слова в Інтернеті: останні тенденції в практиці ЄСПЛ». Спікером виступила членкиня Ради Комітету **Аліна Правдиченко**.

Вона зауважила, що право на свободу слова є одним із базових прав і гарантовано як низкою міжнародних

документів, так і українським законодавством, у тому числі в Інтернеті. Незважаючи на однаковість загальних стандартів, існує багато особливостей щодо регулювання свободи слова у мережі, які використовує у судовій практиці ЄСПЛ.

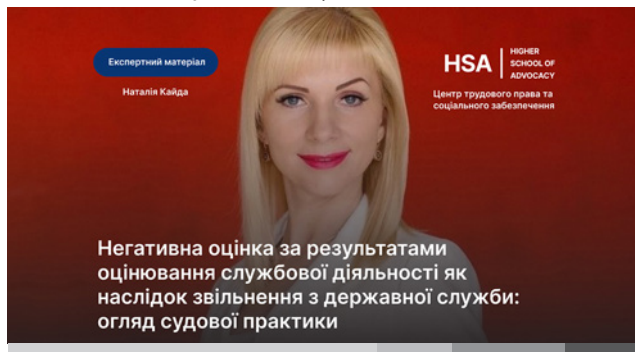
«Європейський суд з прав людини підкреслював, що оскільки потенційна шкода від поширення інформації в Інтернеті може бути значно більшою, підходи до регулювання свободи слова онлайн і офлайн мають відрізнятися. Так, у своїх рішеннях ЄСПЛ враховує як технічні особливості соціальних мереж, про що свідчить розгляд справ про юридичну природу поширень гіперпосилань (репостів) чи вподобайок (лайків), так і загалом специфіку поширення інформації в Інтернеті», — наголосила адвокат.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/tp6d48ху.

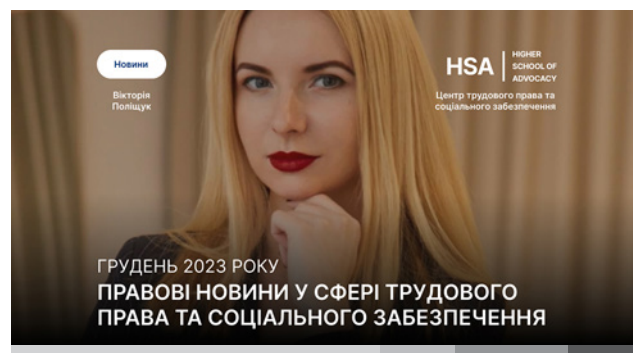
КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації членів Ради Комітету за грудень 2023 року — лютий 2024 року:

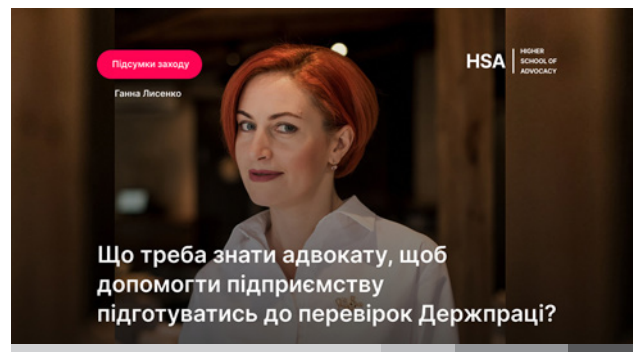
— Наталія Кайда: «Негативна оцінка за результатами оцінювання службової діяльності як наслідок звільнення з державної служби».

— Вікторія Поліщук: «Відповідальність за порушення правил військового обліку: огляд судової практики за вересень — грудень 2023 року»; «Правові новини у сфері трудового права та соціального забезпечення за грудень 2023 року»; «Правові новини у сфері трудового права та соціального забезпечення (12.01.2024 — 02.02.2024)».

— Ганна Лисенко: «Порядок звільнення у зв'язку із скороченням посади або штату»; «Що треба знати адвокату, щоб допомогти підприємству підготуватись до перевірок Держпраці?»; «Планові перевірки Держпраці: чи діє мораторій?».

Член Ради Комітету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права, заступник декана факультету правничих наук **Іван Яцкевич** у 2023 році став лауреатом стипендії родини Синеньких-Траверси.

Іменний Професорський Стипендіальний Фонд родини Синеньких-Траверси засновано 2021 року для відзначення наукових досліджень, що сприяють розвитку громадянського суспільства та укріпленню демократії в Україні.

Іван Яцкевич подав на конкурс, зокрема, такі дослідження:

— Human Rights and Covid-19 Pandemic Challenge: What is the ECHR Approach?

— Реформування законодавства у сфері колективних трудових відносин за участю профспілки;

— Right to Social Security of Employment Migrants in the European Union;

— Tackling Employment Discrimination in Ukraine: European Standards and Ukrainian Law.

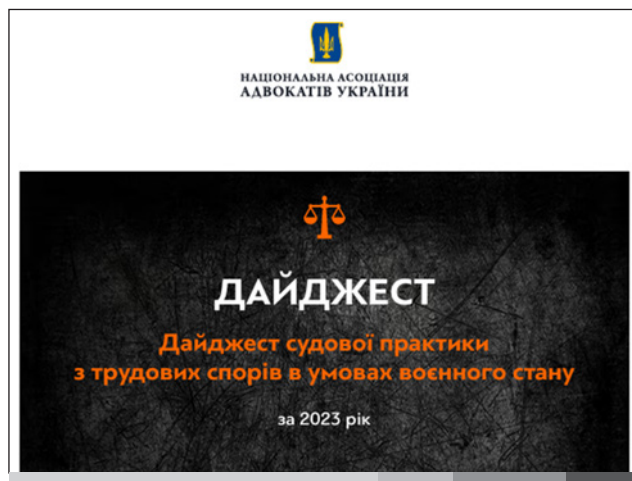
Ознайомитися з працями можна за посиланням: URL: law.ukma.edu.ua.

У січні на сайті НААУ опубліковано два дайджести судової практики:

— Дайджест судової практики з питань військової служби жінок;

— Дайджест судової практики з трудових спорів в умовах воєнного стану.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У січні заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** підготувала посібник «Електронне судочинство. Сучасні виклики та реалії», покликаний розповісти про основний функціонал підсистем ЄСІТС та важливі моменти у їхньому використанні.

Заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** провела:

— **грудень 2023 року** майстер-класи: «Електронний суд». Ознайомлення із матеріалами справи та оскарження судових рішень»; «Можливості електронного судочинства для адвоката при наданні правничої допомоги фізичним та юридичним особам»;

— **11 січня** вебінар на тему «Процесуальні документи в е-формі: порядок оформлення, направлення до суду і тенденції судової практики»;

— **12 лютого** вебінар на тему «Судові повідомлення через призму електронного судочинства. Огляд судової практики»: URL: surl.li/qrepo.

У період грудень 2023 року — лютий 2024 року на ресурсах ВША НААУ та AdvocatPost та ін. було опубліковано тематичні публікації та огляди судової практики, підготовлені **Тетяно Рабко**:

— «Направлення процесуальних документів на електронну пошту суду. Огляд судової практики»;

— «Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцв'язку у справах, що містять інформацію для службового використання»;

— «Як відслідкувати рух документа через підсистему Електронний суд?»;

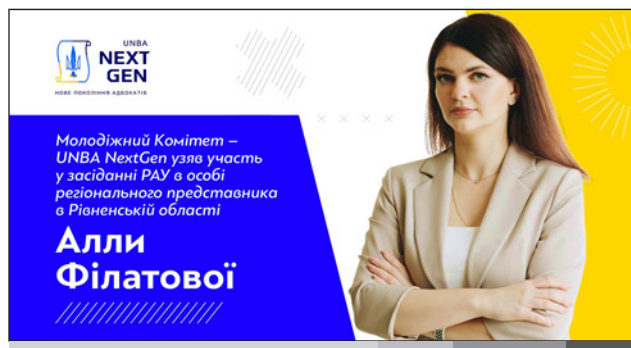
— «Чи потрібно надсилати копію позовної заяви відповідачу — фізичній особі, яка не зареєстрована в підсистемі Електронний суд?»;

— «Якщо адвокат створив бюро та працює в ньому один, то чи повинен він реєструвати електронний кабінет в ЄСІТС?»;

— «Якщо адвокат і він же єдиний у своєму бюро, має двічі бути зареєстрований у ЄСІТС, то як спочатку зареєструватися?».

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

15 — 16 грудня 2023 року регіональний представник Молодіжного Комітету у Рівненській області **Алла Філатова** взяла участь у засіданні Ради адвокатів України.

На засіданні члени РАУ обговорили низку важливих питань щодо ведення Єдиного реєстру адвокатів України, сплати щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в Україні у 2024 році, діяльності органів адвокатського самоврядування та розглянули низку звернень, які надійшли до РАУ.

На засіданні виступила Голова НААУ та РАУ **Лідія Ізовітова**, яка привітала всіх адвокатів із прийдешніми святами та відзначила важливу роль адвокатури в розбудові верховенства права під час воєнного стану в Україні.

У грудні регіональні представники Молодіжного Комітету у Дніпропетровській області: **Алевтина Башкеєва, Анна Цуркан, Роман Ажмяков, Анна Ілющенко, Альона Левчук, Олександр Негроров, Інна Павленко, Олексій Погрібняк, Наталія Рись**,

провели підсумкове засідання комітету 2023 року за участю голови Ради адвокатів Дніпропетровської області **Тетяни Лещенко**.

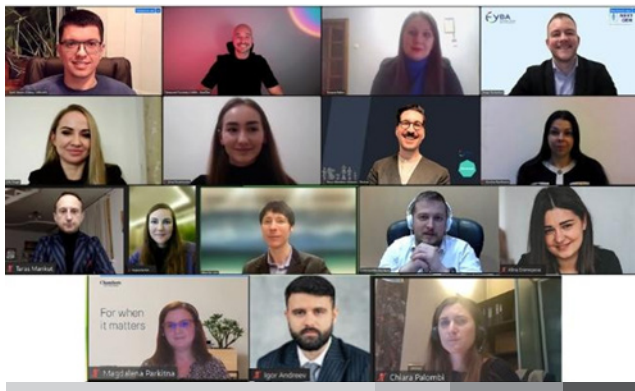

Також прослухали науково-пізнавальну лекцію в Дніпровському планетарії.

У грудні в НААУ провели вебінар на тему «Акселератор визнання: розширення можливостей молодих юристів у рейтингах». Захід організував Молодіжний Комітет спільно з European Young Bar Association.

Голова Комітету **Сергій Барбашин**, який виступив модератором, поділився власним досвідом подання заявок до спеціалізованих рейтингів.

Він порадив дотримувати терміни подання заявок, встановлені організаторами, для чого визначати внутрішні проміжні строки збору та узагальнення даних, написання чернетки та подання анкети. Не зайвим буде сформувати список потенційних юридичних партнерів, а також завчасно повідомити своїх клієнтів про можливе опитування.

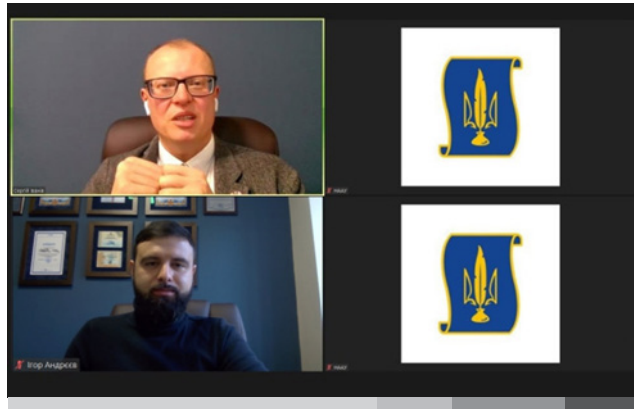
Також **С. Барбашин** зауважив, що рейтинги можуть бути елементом розвитку бренду, але не повинні ставати головною метою роботи.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/ytmdnxyz](https://tinyurl.com/ytmdnxyz).

21 грудня в НААУ відбувся вебінар на тему «Адвокат як людина в мегамашині: Ефективні типи адво-

катів». Ініціатором заходу виступило регіональне представництво Молодіжного Комітету у місті Києві. Модератором був регіональний представник у м. Києві **Ігор Андрєєв**.

Спікер заходу, адвокат **Сергій Іванів**, зазначив, що успішний образ адвоката можливо сформувати власноруч. Він полягає в усвідомленні себе, свого поточного і бажаного місця в мегамашині, здобутті навичок і репутації, відповідних бажаному.

Власну репутацію адвокат формує і підтримує окремо у кожному з механізмів мегамашини. При цьому в судочинстві репутації адвоката-цивіліста і адвоката-криміналіста формуються по-різному, у тому числі різним є професійний погляд на співвідношення моралі і професійної етики адвоката.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/3tb7hxs5](https://tinyurl.com/3tb7hxs5).

Наприкінці 2023 року голова Молодіжного Комітету **Сергій Барбашин** провів робочу зустріч з деканом Ради адвокатів Варшави (Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie) **Миколом Петржаком**.

Її результатом, зокрема, стали домовленості щодо підготовки польськими адвокатами рекомендацій для українських колег. Молодіжний Комітет зібрав і систематизував запитання у найбільш типові, а в Раді адвокатів Варшави — надали на них відповіді.

Наводимо перелік запитань та відповіді на них.

1. Які відмінності між юристом та адвокатом у Польщі?

Доступ до професії регламентується:

- адвоката (adwokat) — Законом від 26 травня 1982 року «Про адвокатуру»;
- юрисконсульта (radcy prawnego) — Законом від 6 липня 1982 року «Про діяльність юрисконсультів».

2. Які органи відповідають за регулювання доступу іноземців до професії адвоката?

Заяви іноземців щодо включення до реєстру адвокатів і реєстру іноземних юристів у Польщі розглядаються Окружними радами адвокатів на підставі Закону про адвокатуру та Закону «Про надання правової допомоги іноземними правниками у Республіці Польща».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mr3wz23v.

5 лютого на сайті НААУ було оприлюднено публікацію щодо обміну досвідом з міжнародного навчання.

Чим цікаве навчання за межами України? Молодіжний Комітет вирішив зібрати історії від колег, які отримали такий досвід, аби розповісти адвокатам про наявні проекти, типові критерії відбору, викладачів та набуті знання.

ACADEMY OF EUROPEAN LAW

Одним з адвокатів, хто постійно підвищує кваліфікацію, є сам голова Комітету **Сергій Барбашин**. Він розповів про Літній курс з європейського права інтелектуальної власності, щоб був організований Academy of European Law: ERA. Курс проходив у місті Трір, Німеччина, у період з 27 червня по 1 липня 2022 року.

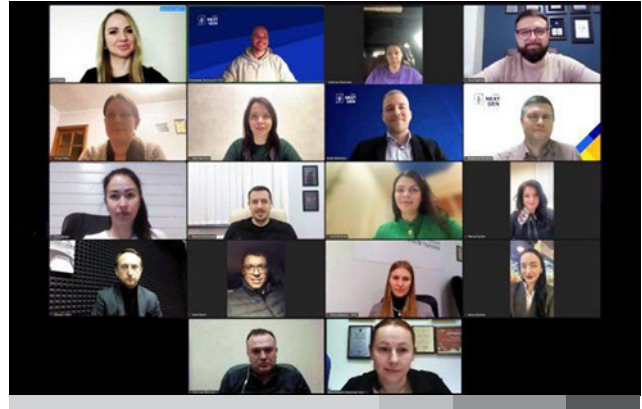
Під час курсу обговорювалися правова та інституційна основа європейського права інтелектуальної власності, правова система ЄС щодо торговельних марок, європейське патентне право та інше. Інформація поєднувала як теоретичні, так і практичні аспекти, де були обговорення в робочих групах. Також курс супроводжувався виданням прикладного матеріалу для користування надалі.

Курс передбачав можливість отримання стипендії із шансом безкоштовної участі для українських

адвокатів. Звичайно, за умов додержання вимог та дедлайнів організатора.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yh6vd48h.

13 лютого відбулося засідання Молодіжного комітету, під час якого члени Ради та регіональні представники обговорили плани діяльності на найближчий час і сповістили про кадрові зміни.

Голова Комітету **Сергій Барбашин** під час засідання представив нового заступника голови Комітету, яким став **Ігор Андрєєв**. «Ми працюємо майже у кожному регіоні України, успішно реалізуємо глобальні та всеукраїнські проекти, а також представляємо НААУ на міжнародній арені, зауважив очільник UNBA NextGen. Комітет — це можливості для розвитку та реалізації здібностей кожного бажаючого. Це підтверджується і складом, і особистими досягненнями наших учасників. Тому я щиро дякую **Жанні Грушко** за роботу та її внесок у наш розвиток на посаді заступника комітету. А Ігорю — мої вітання із призначенням на відповідальну посаду та побажання плідної та успішної роботи».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2c4f43mz.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

31 січня у приміщенні НААУ відбулось урочисте нагородження переможців Першого всеукраїнського конкурсу прози серед адвокатів «Особистий погляд».

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, зумовленого повномасштабним вторгненням росії на територію України, НААУ не мала можливості

провести урочисте нагородження переможців конкурсу. З метою моральної підтримки адвокатів Головою НААУ, РАУ Лідією Ізвітковою було прийнято рішення про необхідність підтримки творчого адвокатського середовища та нагородження переможців.

На жаль, лише четверо переможців змогли приїхати на захід, однак тепле спілкування надихнуло на проведення нових творчих конкурсів для адвокатів.

Нагадаємо, у 2021 році НААУ за ініціативою Комітету та Центру досліджень адвокатури і права провела Перший всеукраїнський конкурс прози «Особистий погляд». Конкурс прози проводився у трьох номінаціях: есе, оповідання, повість, і був спрямований на виявлення творчо обдарованих адвокатів та популяризацію їх мистецьких творів в адвокатському середовищі й суспільстві в цілому.

Детальніше про переможців конкурсу можна дізнатися за посиланням: URL: surl.li/qreun.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ СПОРТИВНОГО ПРАВА ТА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, ЩО ДІЄ В СКЛАДІ

8 лютого відбулося перше у поточному році засідання Комітету у форматі онлайн. Окрім цього, засідателі проаналізували план роботи Комітету у попередньому році. Також представниками Комітету було затверджено план діяльності на рік, в якому, серед іншого:

- змагання зі стендової стрільби;
- футбольні змагання.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

9 лютого на сайті НААУ було оприлюднено публікацію щодо приватизації під час війни: стан, ризики

та гарантії. **Андрій Шабельніков**, голова Комітету, розповів, що приватизацію в країні під час війни можна однозначно характеризувати як підвищено ризиковану. Адже традиційні у мирні часи ризики «цікавості» з боку правоохоронних органів доповнюються широким діапазоном нових факторів — від фізичного знищення майна до накладення санкцій.

Проте держава вже робить кроки для страхування частини ризиків інвесторів. Якщо ця практика стане успішною, а робота правоохоронних органів увійде в рамки законодавства і здорового глузду, то економіка країни матиме наповнення бюджету і додаткові робочі місця.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qquvt.

13 лютого голова Комітету **Андрій Шабельніков** був запрошений на радіоефір, де говорили про приватизацію під час воєнного стану: ризики та гарантії.

Прослухати за посиланням: URL: surl.li/qquzpr.

15 лютого відбулося перше у поточному році засідання Комітету у форматі онлайн. Представниками Комітету було затверджено план діяльності на поточний рік, в якому, серед іншого:

- національна та міжнародна співпраця за профілем Комітету. Пошук шляхів взаємодії та налагодження співпраці з Багатосторонньою агенцією з гарантій інвестицій в контексті освітньої діяльності, а також поліпшення інвестиційного клімату в Україні;

- проведення та участь у науково-практичних заходах за тематикою діяльності Комітету;

- налагодження співпраці з Тимчасовою спеціальною комісією Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів;

- налагодження співпраці з Київською школою економіки, а також Європейською бізнес-асоціацією. Обговорення можливості реалізації спільних проєктів за тематикою Комітету;

- організація та проведення заходів у співпраці з Міністерством економіки України, Офісом залучення інвестицій (UkraineInvest) та Фондом державного майна України за тематикою Комітету.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРАВА

Складнощі реалізації Закону № 719-IX «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії» не можуть долатися змінами податкового законодавства.

На цьому наголосили у Комітеті, де проаналізували проєкт Закону № 5399 від 19.04.2021 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стабілізації розрахунків на ринку електричної енергії», який Верховна Рада ухвалила за основу 10 січня цього року.

Метою прийняття проєкту заявлено повне погашення заборгованості на оптовому ринку електричної енергії України, утвореної станом на 1 липня 2019 року. Для цього у ПК визначаються особливості оподаткування окремих господарських операцій між учасниками ринку електричної енергії.

Так, пропонується зменшити фінансове навантаження на суб'єктів ринку електричної енергії (зокрема, виробників електричної енергії з відновлювальних джерел) шляхом зниження їх податкових зобов'язань залежно від коштів, які реально сплачуються ДП «Гарантований покупець» таким виробникам.

У Комітеті зауважили, що така норма створить дискримінаційні умови на ринку електричної енергії.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qqvcs.

14 лютого відбулося перше у поточному році засідання Комітету у форматі онлайн. Представниками Комітету було затверджено план діяльності на поточний рік, в якому, серед іншого:

- відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок війни;

- механізми стимулювання залучення / страхування інвестицій в ВДЕ;

- ринок двосторонніх договорів та експорт електроенергії;

- відбудова енергетичного сектору.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У січні члени Ради Комітету долучилися до робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування

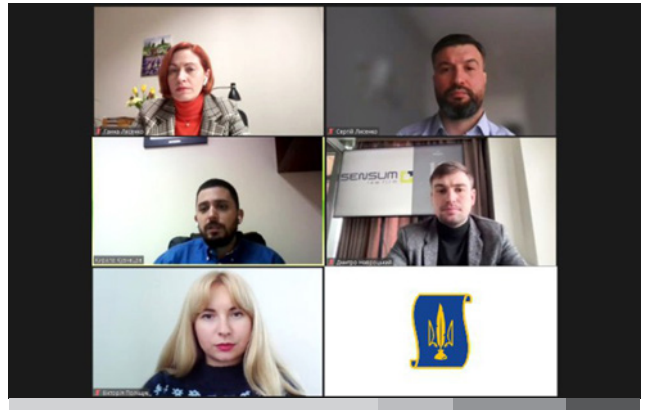

з опрацювання та підготовки до другого читання проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення» (реєстр. № 6319).

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

16 лютого за ініціативи Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів та Комітету НААУ з питань трудового права відбувся круглий стіл на тему «Обговорення спірних питань у правовідносинах між посадовими особами (керівниками) та власниками підприємств».

Під час заходу обговорювали питання щодо: визнання недійсними правочинів, які вчинені директо-

ром товариства з перевищенням повноважень, визначених Статутом, рішеннями засновників; звільнення директора без згоди власника. Доповідачі розповіли про способи захисту майнових і немайнових прав товариства від неправомірних дій директора на етапі його призначення. Також було розкрито питання припинення повноважень посадових осіб (керівників) за п. 5 ст. 41 КЗпП та особливості захисту трудових прав посадових осіб (керівників) у разі їх звільнення за рішенням власника.

Доповідачами стали представники комітетів НААУ: **Кирило Кузнецов, Дмитро Навроцький, Сергій Лисенко, Ганна Лисенко, Вікторія Поліщук.**

ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ

РІШЕНЬ РАУ 15 — 16 ГРУДНЯ 2023 РОКУ

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 122 від 15 — 16 грудня 2023 року «Про внесення змін до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність»	<p>Внести зміни до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30 серпня 2014 року, зі змінами, доповнивши:</p> <p>— статтю 14 Положення новим пунктом 9 в наступній редакції: «9) При поданні до КДКА скаржником, адвокатом або представником однієї зі сторін документів до заяви (скарги) (пояснень, заперечень, клопотань про долучення доказів) також додається доказ надіслання копій таких документів іншій стороні листом з описом вкладення.»;</p> <p>— статтю 36 Положення новим пунктом 36.8 в наступній редакції: «36.8. При поданні до ВКДКА скаржником, адвокатом або представником однієї зі сторін документів до скарги (пояснень, заперечень, клопотань про долучення доказів) також додається доказ надіслання копій таких документів іншій стороні листом з описом вкладення.».</p> <p>(Із Положенням можна ознайомитися за посиланням: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2023-12-15-polozhennya-122_65ae8a012c45b.pdf)</p>
Рішення № 123 від 15 — 16 грудня 2023 року «Про нагляд за адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, у сфері запобігання та протидії, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»	<ol style="list-style-type: none"> 1. З урахуванням ризик-орієнтованого підходу нагляду, звернутися до Міністерства юстиції України з пропозицією визначити процедуру здійснення спільного з Міністерством юстиції України нагляду за адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, у сфері запобігання та протидії, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. 2. Запропонувати Міністерству юстиції України включати членів Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності та/або представників ради адвокатів регіону до складу робочої групи при проведенні планової/позапланової перевірки адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально. 3. Звернутися із заявою до Державної служби фінансового моніторингу України, Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України з метою забезпечення дотримання ними вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо захисту адвокатської таємниці під час проведення планових/позапланових перевірок адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, а також звернути увагу відповідних державних органів на ч. 3 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка встановлює, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.</p> <p>4. Встановити, що до інформації та/або документів (висновків, рішень тощо), копій документів або витягів з документів, які розробляються адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, під час виконання ними обов'язків спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу згідно із Законом про фінмоніторинг, і на які поширюються гарантії захисту адвокатської таємниці, відносяться наступні документи та інформація в паперовій чи електронній формі:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Документи та інформація, за якою проводилася належна перевірка клієнта (його представника) (документи для ідентифікації та верифікації, анкети, структура власності юридичної особи); — Щомісячні довідки керівнику адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання; — Частина акта внутрішньої щорічної перевірки, де міститься інформація, за якою проводилася належна перевірка клієнта (його представника); — Інформація про фінансові операції клієнтів. <p>5. Затвердити в новій редакції Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, що додається.</p> <p>(Див. за посиланням: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2023-12-15-poryadki-123_65ae8cbe01144.pdf)</p> <p>6. Вважати таким, що втратив чинність, Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 183 від 27 липня 2013 року</p>
Рішення № 124 від 15 — 16 грудня 2023 року «Про інформування адвокатів щодо подання звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на підставі наказу Міністерства юстиції України № 2522/5 від 17.06.2022 року «Деякі питання формування адміністративної звітності Міністерством юстиції України як суб'єктом державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»	<p>Затвердити Інформаційний лист про необхідність подання адвокатами, адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями (спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу) до 11 числа після звітного періоду Звіту відповідним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції України та довести його до відома адвокатів, адвокатських бюро та адвокатських об'єднань (спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу) (додаток 1).</p> <p>(Додаток див. за посиланням: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2023-12-15-r-shennya-rau-124_65ae8d8be1351.pdf)</p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
<p>Рішення № 134 від 15 — 16 грудня 2023 року «Про результати розгляду листа Голови Ради адвокатів Харківської області Гайворонської В. В., Голови КДКА Харківської області Глухачевої Л. Я. з питань, пов'язаних з роз'ясненням НАЗК щодо подання декларацій членами ВКДКА та дисциплінарних палат КДКА»</p>	<p>На підставі наведеного Рада адвокатів України, з метою забезпечення незалежності, самоврядності інституту адвокатури, з урахуванням пропозицій членів Робочої групи та Ради адвокатів України визнати поведінку з питань неподання декларацій членами ВКДКА та дисциплінарних палат КДКА правомірною, належною та доброчесною; взявши до уваги позицію законодавця про невизначеність у регулюванні обговорюваного питання (законопроект, реєстраційний № 3602 «Про внесення змін до частини 5 статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» щодо усунення невизначеності обов'язків членів органів адвокатського самоврядування стосовно заповнення та подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»), керуючись статтями 55, 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положенням про Раду адвокатів України, Регламентом Ради адвокатів України, вирішила:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вважати позицію НАЗК з приводу декларування членів ВКДКА та дисциплінарних палат КДКА відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», викладену у тому числі у Роз'ясненні НАЗК від 13 листопада 2023 року, такою, що носить виключно інформаційний характер, а її зміст таким, що суперечить принципу правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права. Неподання електронних декларацій членами ВКДКА та дисциплінарних палат КДКА є правомірним у зв'язку з відсутністю правової визначеності у цьому питанні в діючому законодавстві. 2. Вважати недоцільним розгляд інших питань (пропозицій), окреслених у зверненні Голови Ради адвокатів Харківської області Гайворонської В. В., Голови КДКА Харківської області Глухачевої Л. Я. від 22 листопада 2023 року, у зв'язку з розглядом Конституційним Судом України скарги адвоката Бухотярової О. В. з пов'язаних питань
<p>Рішення № 137 від 15 — 16 грудня 2023 року «Про затвердження роз'яснення щодо використання бланків ордерів на надання правничої (правової) допомоги»</p>	<p>Рада адвокатів України, розглянувши звернення адвоката Валька І. В. щодо надання роз'яснення про використання ордера на надання правничої (правової) допомоги, які оформлені адвокатом на бланку з однією і тією ж серією та номером ордера, але з різним змістом, зокрема інформацією про дату його оформлення, органу, де здійснюється надання правничої допомоги, тощо, заслухавши заступника Голови Ради адвокатів України Гвоздія В. А., врахувавши пропозиції, зауваження та доповнення членів Ради адвокатів України, керуючись статтями 55, 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положенням про Раду адвокатів України, Регламентом Ради адвокатів України, вирішила:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Затвердити роз'яснення щодо використання бланків ордерів на надання правничої (правової) допомоги (додається). 2. Встановити, що використання ордера на надання правничої (правової) допомоги, який оформлений адвокатом на бланку з однією і тією ж серією та номером ордера, але з різним змістом, є порушенням Правил адвокатської етики. <p>Додаток до рішення Ради адвокатів України № 137 від 15 — 16 грудня 2023 року</p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>Щодо використання бланків ордерів на надання правничої (правової) допомоги</p> <p>Рада адвокатів України, розглянувши звернення адвоката Валька І. В. щодо надання роз'яснення про використання ордеру на надання правничої (правової) допомоги, які оформлені адвокатом на бланку з однією і тією ж серією та номером ордеру, але з різним змістом, зокрема інформацією про дату його оформлення, органу, де здійснюється надання правничої допомоги, тощо, керуючись Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі — Закон), Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженим у новій редакції рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12 квітня 2019 року, із змінами (далі — Положення), взявши до уваги рішення Ради адвокатів України № 151 від 27 травня 2017 року «Про розгляд звернення заступника Голови Національної Поліції України Бушуєва К. В. щодо здійснення виправлень в ордері на надання правової допомоги», із змінами, роз'яснює таке.</p> <p>Відповідно до частини другої статті 26 Закону ордер — письмовий документ, що у випадках, установлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордеру.</p> <p>На виконання вимог статті 26 Закону, рішенням Ради адвокатів України затверджено нову редакцію Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції, із змінами, яке встановлює єдині для всіх адвокатів України правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордеру.</p> <p>Бланки ордерів згідно із затвердженою типовою формою генеруються у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України www.unba.org.ua, слідуючи командам системи.</p> <p>Облік згенерованих ордерів здійснюється автоматично системою управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України. Історія генерування ордерів відображається у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному вебсайті НААУ та в адміністративній частині електронної бази даних ЄРАУ (пп. 6 та 7 Положення).</p> <p>Відповідно до п. 12 Положення ордер містить наступні реквізити, зокрема: серію, порядковий номер ордеру, прізвище, ім'я, по батькові або найменування особи, якій надається правова допомога, а також назву органу, у якому надається правова допомога адвокатом, із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності відповідно до ст. 19 Закону.</p> <p>Таким чином, враховуючи приписи Положення, один згенерований бланк ордеру, якому присвоєні серія і номер, є оригіналом і повинен існувати в єдиному примірнику. Використання бланку ордеру повторно для представництва різних клієнтів, в різних органах, в різний період часу є порушенням Правил адвокатської етики</p>

ПОПЕРЕДНЯ ОПЛАТА ГОНОРАРУ = ОПОДАТКОВУВАНИЙ ДОХІД?

Максим Кварацхелія, адвокат

*Вранці гроші, увечері стільці.
Чи вранці?*

Ця публікація присвячена проблемним питанням оподаткування доходів адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально.

У питанні оподаткування доходів платників єдиного податку все більш-менш зрозуміло. Але що стосується оподаткування доходів осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, то податкове законодавство України не надає відповідей

на численні питання. Це, у свою чергу, з одного боку, спонукає шукати свої відповіді, та, з іншого боку, надає можливість використати з усіх можливих варіантів найбільш привабливий для платника податків. До речі, такою можливістю не можуть похвалитися платники єдиного податку (хоч і ставки єдиного податку значно нижче, ніж ставки оподаткування доходів осіб, які провадять незалежну професійну діяльність).

Якщо адвокат отримує попередню оплату гонорару, коли саме виникає оподатковуваний дохід? На це питання є два варіанти відповіді: очевидний та неочевидний. Саме їм буде присвячена ця публікація.

ВАРІАНТ № 1 (очевидний варіант) У ДЕНЬ ОТРИМАННЯ ГОНОРАРУ

Це стосується випадків, коли надавач адвокатських послуг має статус платника єдиного податку.

Обґрунтування: Датою отримання доходу платника єдиного податку є дата надходження коштів платнику єдиного податку у грошовій (готівковій або безготівковій) формі (п. 292.6 ст. 292 Податкового кодексу України¹).

Для порівняння: Для фізичних осіб — підприємців², які не мають статусу платників єдиного податку, законом теж передбачений касовий метод нарахування доходу, тобто за датою отримання грошей.

Обґрунтування: Об'єктом оподаткування для таких ФОП є чистий оподатковуваний дохід, тобто різниця між загальним оподатковуваним доходом (виручка у грошовій та негрошовій формі) і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю такої фізичної особи — підприємця (п. 177.2 ст. 177 ПК). Тобто законодавець прямо

встановлює, що виручка є доходом! Не має значення, передано товар чи надано послугу, але якщо гроші отримано, то дохід виник.

На користь такого тлумачення і відповідна позиція ще Державної фіскальної служби України, з якою не можна не погодитися.

«...Виручкою фізичної особи — підприємця вважається дохід, отриманий у грошовій та негрошовій формі, а датою при формуванні загального оподаткованого доходу є дата фактичного надходження коштів на банківський рахунок (у касу) або отримання інших видів компенсацій вартості поставлених (або тих, що підлягають постачанню) ним товарів. Отже, отримання попередньої оплати за товар включається до загального оподаткованого доходу фізичної особи — підприємця на загальній системі оподаткування» (Індивідуальна податкова консультація від 22.11.2018 № 4916/Г/99-99-13-01-02-14/ІПК).

Однак щодо осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (до яких належать адвокати-

¹ Далі за текстом — ПК.

² Далі за текстом — ФОП.

індивідуали), такої норми законом не передбачено. Тому маємо підстави для наступного другого варіанта.

ВАРІАНТ № 2 (неочевидний варіант) У ДЕНЬ НАДАННЯ ПОСЛУГ, ЗА ЯКІ ОТРИМАНИЙ ГОНОРАР

Це може стосуватися випадків, коли доходи отримано під час здійснення адвокатської діяльності у статусі особи, яка провадить незалежну професійну діяльність. «Може стосуватися», якщо будуть визнані достатніми наступні доводи на користь цього.

1. Щодо податкового статусу адвоката

Перш за все, нагадаємо, що до особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, не належить ані фізична особа — підприємець (за викладених нижче умов), ані тим більше юридична особа.

Незалежна професійна діяльність — участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, **адвокатів**, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінників, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю **за умови**, що така особа **не є** працівником або фізичною особою — підприємцем (за винятком випадку, передбаченого пунктом 65.9 статті 65 ПК) та використовує найману працю **не більш** як чотирьох фізичних осіб (п.п. 14.1.226 ст. 14 ПК).

Якщо фізична особа зареєстрована як підприємець та при цьому така особа провадить незалежну професійну діяльність, така фізична особа обліковується у контролюючих органах як **фізична особа — підприємець з ознакою провадження незалежної професійної діяльності** (п. 65.9 ст. 65 ПК).

2. Щодо оподаткованого доходу адвоката

Для особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між *доходом* і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження певного виду незалежної професійної діяльності (п. 178.3 ст. 178 ПК).

3. Щодо доходу адвоката

Яке ж значення має поняття «*дохід*» у розумінні ст. 178 ПК?

ПК не надає визначення поняття «дохід», але надає визначення поняття «дохід з джерелом їх походження з України» (п.п. 14.1.54 ст. 14 ПК) та поняття «дохід, отриманий з джерел за межами України» (п.п. 14.1.55 ст. 14 ПК).

У обох випадках таке визначення не надає відповіді на питання щодо суттєвих ознак поняття «дохід».

Тому звертаємося до п. 5.3 ст. 5 ПК, згідно з яким інші терміни, що застосовуються у ПК і не визначаються ним, використовуються у значенні, встановленому іншими законами.

На підставі цього знаходимо наступне визначення критеріїв визнання доходу:

«Дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що **зумовлює зростання власного капіталу** (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.»

(п. 5 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 № 290³)

У свою чергу, власний капітал — **різниця** між активами і зобов'язаннями підприємства.

(ст. 1 Закону України від 16.07.99 № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»⁴)

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на принципах, до яких віднесено принцип нарахування — доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент

їх виникнення, **незалежно від дати надходження або сплати** грошових коштів (ст. 4 Закону про бухгалтерський облік).

Далі знаходимо більше:

³ Далі за текстом — НП(С)БО 15 «Дохід».

⁴ Далі за текстом — Закон про бухоблік.

«Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

6.3. Сума **попередньої** оплати продукції (товарів, робіт, послуг).

6.4. Сума авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг).»

(пп. 6.3, 6.4 п. 6 НП(С)БО 15 «Дохід»)

4. Щодо ведення адвокатом бухгалтерського обліку

Це головна плата за можливість нараховувати дохід

в момент його виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Чи варто воно то, вирішувати адвокату.

Важливо!

Задля виконання поставленого завдання, а саме можливості нараховувати дохід в момент його виникнення, не є обов'язковим подання фінансової або іншої додаткової звітності. Тому мова йде **лише** про додатковий обов'язок адвоката вести **реєстри бухгалтерського обліку**.

Регістри бухгалтерського обліку (облікові реєстри) — це носії інформації, складені у паперовій або в електронній формі, призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів, що прийняті до обліку. Регістри бухгалтерського обліку (облікові реєстри) можуть бути у вигляді відомостей, ордерів, книг, журналів тощо (п. 1.2 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 № 88).

Виглядає не дуже зрозуміло? Однак законом передбачена можливість для деяких категорій юридичних осіб вести спрощений бухгалтерський облік. Підприємства, які відповідно до Закону про бухоблік належать до мікропідприємств (крім підприємств, що становлять суспільний інтерес) та не зареєстровані платниками податку на додану вартість, **можуть узагальнювати інформацію в реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису** (ч. 3 ст. 3 Закону про бухоблік).

Законом не передбачений обов'язок фізичних осіб вести бухоблік, але його ведення ними не заборонено законом. Тому адвокати-індивідуали *мають право* вести бухоблік, зокрема, *спрощений*. Аргументи щодо цього додатково надамо нижче.

У такому випадку слід вести **реєстри бухгалтерського обліку** у складі 4 (чотирьох) наступних документів:

1. Журнал 1-мс обліку активів (додаток 1);
2. Журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань (додаток 2);
3. Журнал 3-мс обліку доходів (додаток 3);
4. Журнал 4-мс обліку витрат (додаток 4).

Ці документи не є складними у заповненні, навіть без залучення спеціаліста з бухобліку. Відсутній обов'язок їх реєстрації у контролюючому органі. Форми можна отримати у додатках 1 — 4 до Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 15.06.2011 № 720.

Важливо!

Якщо доходи обліковувати за датою виникнення, то й витрати слід обліковувати за тим же принципом!

При цьому слід дотримуватися, серед інших, наступних принципів бухобліку (ст. 4 Закону про бухоблік):

1) послідовність — постійне (з року в рік) застосування обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених

національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку чи міжнародними стандартами фінансової звітності і повинна бути обґрунтована;

2) безперервність — оцінка активів та зобов'язань здійснюється виходячи з припущення, що діяльність (адвоката) буде тривати й надалі;

3) нарахування — доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

4) превалювання сутності над формою — операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми.

5. Щодо неможливості розподілу гонорару

Маємо на увазі, що дохід виникає з моменту, коли він буде вважатися заробленим адвокатом, тобто з моменту надання послуг. Звісно, перелік адвокатських послуг, за які попередньо оплачений гонорар, може містити *декілька* різних складових. Наприклад, послуги можуть передбачати підготовку позовної заяви та представництво інтересів клієнта у *кількох* судових засіданнях. У деяких випадках умови договору з клієнтом можуть дозволяти відокремлювати з суми попередньої оплати гонорару її частини за вже надані адвокатом послуги. Так, наприклад, сума гонорару за ведення справи у суді першої інстанції може містити гонорарні складові за окремі складові послуг адвоката: окремо за підготовку позовної заяви та окремо за представництво інтересів клієнта в одному судовому засіданні. У такому випадку дохід може виникати у міру виконання адвокатом таких складових послуг.

Якщо ж умови договору з клієнтом *не надають* можливості відокремлювати з суми попередньої оплати гонорару її частини за надану адвокатом частину послуг, то буде неможливо визначити частину заробленого адвокатом гонорару до моменту надання всього обсягу оплачених послуг. У такому випадку дохід може виникати з моменту надання всього обсягу сплачених послуг.

Таким чином, маємо висновок:

У випадку отримання попередньої оплати гонорару адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, він має право визначати суму такої оплати як оподатковуваний дохід **з дня завершення надання послуг**, за які отримано таку попередню оплату.

Є три обов'язкових умови для цього:

1. Дохід отримано під час здійснення адвокатської діяльності у статусі особи, яка провадить

незалежну професійну діяльність відповідно до вимог п.п. 14.1.226 ст. 14 ПК.

2. Ведення адвокатом бухгалтерського обліку у складі реєстрів бухобліку.

3. Неможливість до моменту надання всього обсягу оплачених послуг визначити вартість будь-якої її частини.

АРГУМЕНТИ ДЛЯ СКЕПТИКІВ

Скептики можуть сказати: «Це правила бухгалтерського обліку, які не підлягають застосуванню адвокатами-індивідуалами. Адже вони не мають обов'язку вести бухгалтерський облік».

Відповімо:

Дійсно, не мають такого обов'язку.

З одного боку, згідно з п. 1 ст. 2 Закону про бухоблік цей Закон поширюється на всіх *юридичних осіб*, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на *представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності*⁵, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством. Бухгалтерський облік є *обов'язковим* видом обліку, який ведеться *підприємством* (п. 1 ст. 3 Закону про бухоблік).

З іншого боку, закон не забороняє вести бухгалтерський облік фізичним особам узагалі та фізичним особам, які провадять незалежну професійну діяльність, зокрема.

Таку ж позицію висловив Верховний Суд (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду):

«<...> законодавство не покладає на самозайнятих осіб обов'язок вести бухгалтерський облік відповідно до норм Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» із застосуванням усіх визначених цим Законом реєстрів бухгалтерського обліку та форм звітності, однак з огляду на те, що вони зобов'язані формувати витрати на підставі первинних документів, законодавство України **не забороняє їм вести бухгалтерський облік**, використовуючи при цьому правила документального забезпечення записів у бухгалтерському обліку, визначені у Положенні про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженому наказом Міністерства

⁵ Далі за текстом — підприємства.

фінансів України від 24.05.1995 № 88, та у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (постанова від 28.04.2020 у справі № 813/712/15⁶).

На додачу наведемо наступні 2 вимоги закону:

1. Платник податків має право обирати самостійно, якщо інше не встановлено цим Кодексом, **метод ведення обліку доходів і витрат** (п.п. 17.1.3 ст. 17 ПК).

2. Презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають **неоднозначне (множинне)** трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу (п.п. 4.1.4 ст. 4 ПК).

У разі коли норма ПК чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі ПК, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів,

або коли норми одного і того ж нормативно-правового акта суперечать між собою та припускають **неоднозначне (множинне)** трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається **на користь** платника податків (п. 56.21 ст. 56 ПК).

Висновок

Білі плями нашого податкового законодавства надають багато неочевидних можливостей не тільки контролюючим органам, а також і платникам податків.

Для останніх вирішальним є, перш за все, готовність відстоювати свою позицію у можливому спорі (адвокатам до цього не звикати) та, по-друге, ціна питання — наскільки гра варта того. Це суто індивідуальне питання, відповідь на яке кожен може надати свою з урахуванням своїх цінностей та інтересів. Ми лише намагалися відкрити для вас ще одні двері, а увійти у них чи ні, вирішувати вам.

⁶ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28.04.2020 у справі № 813/712/15 (касаційне провадження №К/9901/26834/18). ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/89013283.

КВЕД ДЛЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЯКІ ЗАЗНАЧИТИ

Для організації звітності та оподаткування в Україні діє Класифікатор видів економічної діяльності. Розпочинаючи адвокатську діяльність, під час реєстрації адвокатських бюро та об'єднань доведеться визначитися із правильними напрямками діяльності згідно з КВЕД.

Класифікатор систематизує види діяльності, що здійснюються суб'єктами господарювання в Україні. Стосовно конкретного підприємства, то обрані коди мають охоплювати усі можливі напрями його роботи. Адже вести бізнес можна лише у межах кодів, які записані в реєстраційних документах. І неправильно обраний основний код, а також інші коди в окремих випадках можуть навіть накликати штрафи. З іншого боку, якщо під час реєстрації ви вказали кілька зайвих, то це аж ніяк не зобов'язує вас займатися всіма зазначеними видами діяльності.

У актуальному КВЕД-2010 для адвокатської діяльності коди можна знайти у Секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність».

Зрозуміло, що основним під час держреєстрації має бути **69.10** «Діяльність у сфері права».

Цей код охоплює в тому числі юридичне представництво інтересів однієї сторони, що виступає проти іншої сторони в судах або інших судових органах. Це консультаційні послуги та представництво в цивільних та кримінальних справах, у трудових суперечках.

Також код охоплює загальні консультації та складання юридичних документів, в тому числі про реєстрацію підприємств, статутів підприємств та інших документів, пов'язаних зі створенням підприємств, патентів і авторських прав, підготовку різних юридичних документів, заповітів, доручень тощо.

Також кодами, які будуть внесені до Єдиного державного реєстру, можна вказати:

— **69.20** Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування (в т. ч. консультаційні послуги та послуги з представництва клієнтів у податкових органах);

— **70.21** Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю;

— **70.22** Консультування з питань комерційної діяльності й керування;

— **82.11** Надання комбінованих офісних адміністративних послуг;

— **82.19** Фотокопіювання, підготування документів та інша спеціалізована допоміжна офісна діяльність;

— **63.99** Надання інших інформаційних послуг.

Згадане у списку консультування з питань комерційної діяльності й керування передбачає надання консультаційних послуг, управлінської та організаційної підтримки компаніям та іншим організаціям з питань керування, корпоративного стратегічного й оперативного планування, визначення напрямів розвитку бізнесу, управління змінами, зниження собівартості та інших фінансових питань, маркетингових цілей і політики, кадрової політики, стратегії виплат компенсацій і пенсій, планування виробництва та контролю.

Також надання комерційних послуг може включати консультування, управлінську й організаційну підтримку компаній і громадських організацій відносно:

— проектування методики бухгалтерського обліку та правил, програм ведення звітності, процедур контролю виконання кошторису;

— консультування та підтримки компаній і громадських організацій у сфері планування, організаційних заходів, забезпечення ефективності та контролю, інформації з питань управління тощо.

Цей клас включає діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів).

З розширеним тлумаченням наведених кодів КВЕД-2010 можна додатково ознайомитись за посиланням.

Матеріал підготував голова Комітету НААУ з питань адвокатської практики Богдан Кушнір¹.

¹ Сайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/8684-kved-dlya-advokats-koi-diyal-nosti-yaki-vkazati.html.

ЯК ЗАРЕЄСТРУВАТИ АДВОКАТСЬКЕ БЮРО

Однією із форм здійснення адвокатської діяльності є адвокатське бюро — юридична особа з єдиним засновником, прізвище якого стоїть у найменуванні компанії. Як її створити?

За оцінками порталу «Дія», початкова інвестиція для створення та реєстрації АБ може складати до \$5 тис. (орієнтовно 186 тис. грн).

Державна реєстрація адвокатського бюро, як і будь-якої іншої юридичної особи, здійснюється відповідно до Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» з урахуванням особливостей, передбачених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Першим етапом стане складання документа (рішення) про створення АБ. Таке рішення має містити наступну інформацію:

- назву та №, наприклад, «Рішення № 1 учасника Адвокатського бюро «_____»;
- місце, дату складання;
- П. І. Б. учасника, його РНОКПП, дані паспортного документа, адреса реєстрації;
- рішення про створення АБ, його повне та скорочене найменування (за бажанням різними мовами);
- призначення керівника АБ;
- розмір статутного капіталу;
- місцезнаходження АБ;
- надання повноважень учаснику або фізичній особі на проведення державної реєстрації АБ у відповідних органах виконавчої влади;
- іншу інформацію (наприклад, про оцінку майнових внесків до статутного капіталу, якщо вони здійснюються не в грошовому вигляді).

Також доведеться підготувати статут АБ. Закон про держреєстрацію не містить вимоги щодо обов'язкового нотаріального посвідчення підписів засновників/учасників на установчих документах. Проте у випадку відсутності нотаріального посвідчення підпису засновника/учасника в Статуті можуть виникнути проблеми з нотаріальним засвідченням копії такого Статуту в майбутньому. Отже, в цьому випадку все ж таки необхідно посвідчити підпис засновника/учасника у Статуті АБ.

Статтею 15 Закону про держреєстрацію встановлено вимоги до документів, що подаються для державної реєстрації, зокрема «справжність підписів на рішенні уповноваженого органу управління юридичної особи нотаріально засвідчується з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів, крім рішень, створених на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису, а також інших випадків, передбачених законом». Таким чином, рішення про створення АБ має бути оформлено на спеціальному бланку для нотаріальних документів, а підпис учасника має бути посвідчений нотаріально.

Також слід визначитися із кодами видів економічної діяльності, які будуть внесені до Єдиного державного реєстру.

Після цього можна подавати документи на державну реєстрацію. Відповідно до ст. 17 Закону про держреєстрацію для державної реєстрації створення юридичної особи заявником подаються наступні документи:

1. Заява щодо державної реєстрації юридичної особи (форма № 2).
2. Примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення учасника про створення АБ.
3. Установчий документ юридичної особи — один примірник Статуту АБ.
4. Структура власності за встановленою формою.
5. Копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство (підданство) особи, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи (нотаріально засвідчена або засвідчена кваліфікованим електронним підписом особи, уповноваженої на подання документів для державної реєстрації створення юридичної особи, якщо такий документ оформлений без застосування засобів Єдиного державного демографічного реєстру, — для громадян України).

Реєстраційний збір за реєстрацію новоствореної юридичної особи не справляється.

Строк розгляду документів, поданих для державної реєстрації, щодо юридичних осіб здійснюється

протягом 24 годин після надходження документів. Інформація про державну реєстрацію юридичної особи автоматично передається в ДПС України, Державну службу статистики України для взяття на відповідний облік як платника податків та зборів, єдиного внеску. Отже, звертатись окремо до вищезазначених державних органів для взяття на облік не потрібно.

Після проведення державної реєстрації державний реєстратор має видати на руки (або надіслати поштою, якщо відповідний пункт відмітити в заяві) один примірник статуту, а також виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, яка містить інформацію в тому числі і про: ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, П. І. Б. керівника, основний вид діяльності, дату та номер взяття на облік в органах державної фінансової служби як платника податків та зборів, клас професійного ризику платника єдиного соціального внеску, дату взяття на облік органами статистики тощо.

Після реєстрації необхідно буде отримати печатку та штампи, що зараз не викликає труднощів. Багато років потому скасовано необхідність отримання в дозвільній системі МВС дозволу на виготовлення та затвердження ескізів печатки і штампів. Необхідно лише обрати дизайн печатки та оснащення, а виготовлення зараз дуже швидко, навіть за декілька годин.

Також доведеться відкрити поточні рахунки у банку. Поточний рахунок можна відкрити в будь-якому

банку за вашим вподобанням, чи то з українським, чи то з іноземним капіталом. При відкритті поточних рахунків необхідно враховувати вимоги щодо наявності окремого рахунку в банку, на який будуть зараховуватись кошти з фондів соціального страхування (наприклад, «лікарняні»).

В обов'язковому порядку для відкриття рахунку в банку необхідно посвідчити у нотаріуса підпис керівника та/або особи, що має право розпорядження банківським рахунком (вчиняти правочини та розпорядчі дії від імені АБ, якщо це передбачено Статутом), а також справжність відбитка печатки Бюро. Для цього використовується спеціальна форма картки підписів, яку вам необхідно буде отримати в банку (можуть різнитись форми, зазвичай вона попередньо заповнена) та дозаповнити її самостійно. Для заповнення такої картки може знадобитися така інформація: вид рахунку (поточний, депозитний, для виплат тощо), найменування банку та його місцезнаходження із урахуванням особливостей структури банку (філія, відділення банку (регіональне, обласне, територіальне) тощо. Відповідно до внутрішніх процедур банку після належної перевірки поданих документів та інформації протягом 1 — 3 робочих днів будуть відкриті рахунки.

Матеріал підготував голова Комітету НААУ з питань адвокатської практики Богдан Кушнір².

НАЙМАНІ ПРАЦІВНИКИ ТА ДОГОВОРИ З АДВОКАТАМИ: ЩО ВРАХУВАТИ АО ТА АБ

Як і інші юридичні особи, адвокатські об'єднання та бюро можуть укласти трудові договори. Відносини з працівниками регламентуються Кодексом законів про працю. Також на договірних засадах можуть залучатися інші адвокати.

Варто враховувати, що Податковий кодекс України не встановлює обмежень щодо кількості найманих працівників для юридичних осіб, які застосо-

вують спрощену систему оподаткування — єдиний податок групи 3.

При прийнятті працівника на роботу роботодавець має повідомити про це податкову відповідно до постанови Кабміну від 17.06.2015 № 413 «Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу / укладення гіг-контракту».

² Сайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/8817-yak-zareestruvati-advokats-ke-byuro.html.

При цьому повідомлення має подаватися до початку роботи працівника за укладеним трудовим договором, зокрема, засобами електронного зв'язку з використанням кваліфікованого електронного підпису відповідальних (посадових) осіб роботодавця за формою J(F)3001001 «Повідомлення про прийняття працівника на роботу».

Також АБ та АО можуть залучати до виконання укладених договорів про надання правничої допомоги інших адвокатів на договірних засадах. В такому разі бюро та об'єднання мають забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності (ч. 6 ст. 14, ч. 6 ст. 15 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність).

З цього приводу Рада адвокатів України затвердила роз'яснення щодо укладення договору між адвокатським об'єднанням та іншим адвокатом, який є само-

зайнятою особою (рішення від 12.04.2019 № 33). У документі зазначається, що цивільним законодавством не передбачено обов'язковість укладення конкретного виду договору. Це питання вирішується за домовленістю між адвокатом та адвокатським об'єднанням.

Тож у випадку, якщо виникла необхідність у одnorазовому залученні адвоката до діяльності АО, необхідно укласти договір (угоду) про залучення адвоката, який не може суперечити цивільному законодавству, Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», актам НААУ та статуту відповідного АО.

*Матеріал підготував заступник голови
Комітету НААУ з питань адвокатської практики
Дмитро Хуторний³.*

³ Сайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/8788-najmani-pracivniki-ta-dogovori-z-advokatami-sho-vrahuvati-ao-ta-ab.html.

ПРАВО УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ

Оксана Полотнянко,
адвокат, кандидатка економічних наук,
голова Секції з питань захисту персональних даних
та права на доступ до інформації Комітету НААУ
з питань захисту прав людини,
регіональний представник складу Ради Комітету ЗПЛ НААУ,
членкиня Ради адвокатів Вінницької області

Інститут судового збору є одним із видів судових витрат та одним із джерел фінансування здійснення судочинства і потреб, які виникають у його процесі. Загальною вимогою до особи при зверненні до суду є сплата судового збору і підтвердження цієї операції обов'язковим документом, який додається до поданої заяви, скарги тощо. Відсутність такого документа або документа, що передбачає звільнення від судового збору відповідно до закону, є підставою залишення заяви, скарги без руху зі строком для усунення недоліків, а у випадку невиконання останнього — повернення згаданих документів.

Загальні питання судового збору регулює спеціальний Закон України від 08.07.2011 № 3674 «Про судовий збір» та відповідні процесуальні закони. Так, згідно з ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 9 Закону України «Про судовий збір» **судовий збір** — це збір за подання скарг, заяв і видання документів, який зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України і надалі використовується для забезпечення здійснення судочинства, функціонування органів судової влади та інших потреб, які виникають під час цього.

Одним із прикладів врегулювання цього питання загальним процесуальним актом є ч. 4 ст. 177 Цивільного процесуального кодексу України, у якій серед документів, що подаються з позовною заявою, зазначається документ, який підтверджує сплату судового збору або документи, які підтверджують підстави для звіль-

нення від сплати судового збору. Однак, незважаючи на існування фундаментальної правової бази, деякі аспекти потребують уточнення та тлумачення.

Зокрема, дискусійним є питання правильного використання права статусних осіб на пільги щодо сплати судового збору, які передбачені ст. 5 Закону України «Про судовий збір». Здебільшого саме на етапі доведення свого права документально з'являється декілька проблемних і таких, що потребують уваги, аспектів. Аналогічні норми містяться в Господарському процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України.

Варто розглянути це питання через призму особливо актуальної в умовах нашого сьогодення постанови Верховного Суду від 05.05.2022 у справі № 420/18798/21¹.

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.05.2022 у справі № 420/18798/21 (адміністративне провадження № К/9901/45185/21). URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104191393.

Учаснику бойових дій², який звертався до суду першої інстанції для врегулювання питання з міською радою щодо відмови останньої розглядати клопотання про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою, його позовна заява була повернута. Не погодившись із таким висновком, позивач подав апеляційну скаргу на рішення першої інстанції з проханням направити справу на продовження розгляду до цього суду. Однак апеляційна скарга також була повернута позивачу із зазначенням, що останній подав її з недоліками і у наданий йому десятиденний строк ці недоліки не усунув. Варто зазначити, що в обидві інстанції позивач подавав заяву про звільнення від сплати судового збору і при цьому надавав копію посвідчення УБД, на що судом апеляційної інстанції підкреслювалося, що ці відносини не стосуються порушення будь-яких прав, які пов'язані зі статусом УБД, і відповідно судовий збір має бути сплачено. УБД з таким рішенням не погодився і подав касаційну скаргу, посилаючись на неправильне застосування п. 13 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір».

Верховний Суд скаргу задовольнив та обґрунтував свою позицію так: у п. 13 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» вказується, що від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Гідності, Герої України у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав. Остання частина статті має відсильний характер і не містить вичерпного переліку таких відносин, а отже, предмет та підстави позову мають враховуватися судом. Верховний Суд також звертає увагу на те, що предметом спору у першій інстанції є клопотання про дозвіл на розроблення проєкту землеустрою, а отже, позивач звернувся за захистом свого права на отримання земельної ділянки. Також Судом згадується п. 14 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у якому зазначається, що учасники бойових дій мають пільги на першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва. Відповідно ці відносини є такими, що стосуються прав учасників бойових дій.

Таким чином, приймаючи рішення, суди першої та апеляційної інстанцій залишили поза увагою той факт, що позивач звернувся за захистом порушеного права як УБД, який має пільги на першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва.

Разом з тим практика Верховного Суду із цього питання не є однозначною.

Зокрема, в низці справ Верховний Суд повторно звернув увагу, що, вирішуючи питання про стягнення судового збору з особи, яка має статус УБД (прирівняної до нього особи), для правильного застосування норм п. 13 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» суд має враховувати предмет і підстави позову; перевіряти, чи стосується така справа захисту прав цих осіб з урахуванням положень ст. 12, 22 Закону України від 22.10.1993 № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»³.

Сама собою наявність статусу учасника бойових дій не гарантує звільнення від сплати до бюджету судового збору з усіх спорів.

За таких обставин Верховним Судом **скаржникам — УБД було відмовлено у звільненні від сплати судового збору** у справах № 380/1139/23 (рішення від 05.09.2023)⁴, № 320/14700/21 (11.12.2023)⁵, № 560/4971/21 (16.02.2022)⁶.

Натомість при аналогічних обставинах Верховний Суд послався на те, що спір стосується соціальних прав УБД (призначення пенсії за вислугу років, перерахунок пенсії) та дійшов висновку про те, що позивач звільняється від сплати судового

² Далі за текстом — УБД.

³ Далі за текстом — Закон № 3551.

⁴ Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.09.2023 у справі № 380/1139/23, адміністративне провадження № К/990/26287/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/113246280.

⁵ Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 11.12.2023 у справі № 320/14700/21, адміністративне провадження № К/990/38746/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115555750.

⁶ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16.02.2022 у справі № 560/4971/21, адміністративне провадження № К/9901/34810/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103371531.

збору в судах всіх інстанцій. Це справи № 600/1927/23-а (рішення від 12.12.2023)⁷, № 520/10453/23 (рішення від 21.11.2023)⁸, хоча зазначені права, за захистом яких подано позови до суду, положеннями ст. 22 Закону № 3551 не передбачено.

З наведених судових рішень можна зробити висновок, що наявність права не забезпечує його безумовну дію, не менш важливим моментом є необхідність його правильного обґрунтування та акцентування уваги на цьому, а також зазначення актуальної практики ВС із цього питання.

Систематизуючи недоліки, задля їх уникнення можна виокремити, що при використанні законного права на пільгу щодо сплати судового збору варто звернути увагу на:

- надання доказів наявності такого права (це може бути посвідчення, довідка, заява);
- обґрунтування належності предмета і підстави спору.

Недопущення таких недоліків на початкових стадіях формування позовної заяви чи скарги може суттєво зменшити час на вирішення спору.

⁷ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 12.12.2023 у справі № 600/1927/23-а, адміністративне провадження № К/990/38911/23. URL : reyestr.court.gov.ua/Review/115598438.

⁸ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 21.11.2023 у справі № 520/10453/23, адміністративне провадження № К/990/29530/23. URL : reyestr.court.gov.ua/Review/115077836.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Лариса Швецова, суддя Харківського апеляційного суду у відставці, сертифікований медіатор, тренер Національної школи суддів України

Альтернативні способи вирішення спорів тривалий час використовуються у практиці багатьох зарубіжних країн. Продовженням обраного Україною європейського руху стало закріплення у законодавстві та впровадження альтернативних способів вирішення спорів. З огляду на це, тенденції розвитку альтернативних способів вирішення спорів нададуть можливість удосконалити законодавство та захистити порушені права та інтереси осіб у позасудовому порядку із застосуванням медіації, врегулювання спору за участю судді, третейського суду та інших альтернативних способів вирішення спорів.

Розвиток суспільних відносин у глобальному світі супроводжується великою кількістю юридичних спорів, які вирішуються переважно в судовому порядку. Розгляд судом справи не означає, що спір буде врегульований, сторони отримають необхідний для них позитивний результат і що постановлене судом рішення буде виконано, тому питання позасудового вирішення спору/конфлікту виходить на перше місце. Юристи, експерти в галузі права, юридичні особи, фахівці почали змінювати акценти, впроваджувати та застосовувати замість судового розгляду справ більш формальні процедури вирішення спорів. Ці процедури відомі під назвою «Альтернативне вирішення спорів».

Альтернативне вирішення спорів¹ (ADR — англ. Alternative dispute resolution) є узагальнюючим терміном, який застосовується до великої кількості процедур вирішення спорів/конфліктів в позасудовому порядку. Також в європейських країнах застосовуються терміни «Ефективного розв'язання спорів» (EDR — Effective dispute resolution) та «Дружне розв'язання спорів» (Amicable dispute resolution).

Альтернативне вирішення спорів визначено як групу процесів, за допомогою яких вирішуються спори

та конфлікти без звернення до формальної системи судочинства. АВС здійснюється, як правило, недержавним органом чи приватною особою, виходячи з принципів добровільності, нейтральності, конфіденційності, диспозитивності, рівноправності².

ADR активно застосовується у світі як альтернатива судовому розгляду, оскільки надає можливість вирішити спір/конфлікт у більш короткі терміни, з меншими витратами та з дотриманням конфіденційності.

Альтернативні способи вирішення спорів мають велику кількість інструментів, які сторони можуть використовувати. Головним питанням, яке постає перед сторонами, є вибір процедури, її відповідність інтересам сторін та конкретній ситуації, яка склалась між учасниками.

Враховуючи високий ступінь інтеграції сфери позасудових процедур із судочинством, залежно від зв'язку із судовим провадженням, необхідно зазначити, що у більшості держав паралельно розвиваються одночасно дві моделі АВС: *зовнішня та присудова*³.

Перша модель зводиться до існування зовнішніх, позасудових способів вирішення спорів, що функціонує незалежно та відокремлено від судів. Натомість

¹ Далі за текстом — АВС.

² Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. Приватне право і підприємництво. 2009. Вип. 8. С. 162 — 165.

³ Barbieri G. L. Alternative dispute resolution center manual : guide for practitioners on establishing and managing ADR centers. Investment Climate Advisory Services. Washington DC ; World Bank, 2011. P. 6.

друга модель передбачає існування способів вирішення спорів, що функціонують при суді та можуть надаватися як у центрі, що знаходиться при суді, так і самим персоналом суду або навіть суддями.

Таким чином, під альтернативними способами вирішення спорів у вузькому значенні слід розуміти систему неформальних позасудових процедур, спрямованих на вирішення або врегулювання спорів (конфліктів) без залучення державних юрисдикційних органів, що існують як альтернатива судовій формі захисту.

Крім цього, залежно від того, які функції виконує нейтральна третя особа або особи, які беруть участь в окремих способах альтернативного вирішення спорів, вказані процедури розподіляють на такі групи:

— *квасісудові або змагальні способи*, які будуються за аналогією до судового провадження з його чіткою структурою, змагальністю, необхідністю дослідження доказів та ухвалення рішення у справі. Третя незалежна особа в цьому випадку виконує функції арбітра, який має на основі повно і всебічно досліджених обставин справи та доказів ухвалити законне та обґрунтоване рішення. До таких альтернативних способів вирішення спорів належать третейські суди (арбітражі), інститут приватного судді (*private judge, rent-a judge*) тощо;

— *консенсуальні або примирні способи*, які на відміну від квасісудових способів вирішення спорів, заснованих на змагальності, базуються на використанні технології примирення сторін спору. Цими обставинами зумовлюється і роль третьої нейтральної особи, яка бере участь у зазначених процедурах (медіатор, консиліатор тощо): на таку особу не покладається завдання вирішення спору та ухвалення рішення, натомість вона відповідає за налагодження комунікації між сторонами з метою досягнення між ними домовленості. Інколи такі процедури можуть проводитися не як переговори із залученням одного незалежного посередника, а за моделлю переговорів за участю представників, що разом спрямовують сторони до мирного врегулювання спору (колаборативні процедури, партисипативні процедури тощо);

— *дорадчо-консультативні способи*, які мають на меті консультування сторін задля оцінки перспективності їх справи в суді чи іншому квасісудовому органі або ж аналіз правового спору та надання ре-

комендацій щодо можливих варіантів його вирішення. До таких способів альтернативного вирішення спорів належать, наприклад, спрощений суд присяжних (*summary jury trial*), незалежна оцінка фактів (*neutral expert fact-finding*), попередня нейтральна оцінка (*early neutral evaluation*) тощо;

— *комбіновані (гібридні, змішані) способи*, що виникають за рахунок поєднання інших АВС або їх еволюції, унаслідок чого такі способи поєднують ознаки декількох попередніх груп. Наприклад, мед-арб виник як поєднання медіації й арбітражу та був спрямований на подолання недоліків останніх при використанні їх нарізно. Зазначений спосіб об'єднує ознаки примирних і квасісудових способів АВС⁴.

Традиційним для англо-саксонської системи права є поділ способів альтернативного вирішення спорів на *основні та комбіновані*.

До першої групи відносяться: переговори (*negotiation*), посередництво (*mediation*), арбітраж (*arbitration*), які є альтернативними до судового розгляду (*adjudication*).

Зазначені способи віднесені до основних з огляду на особливості їх побудови та функції, які виконує третя незалежна сторона. Так, переговори є найпростішим способом АВС, за якого сторони не залучають третю нейтральну особу (посередника), а намагаються врегулювати спір самостійно. Натомість усі інші способи характеризуються залученням такої третьої особи, хоча і з різними функціями.

Також необхідно зазначити, що вказані процедури входять до комбінованих (гібридних) процедур: посередництво-арбітраж (*med-arb*), міні-суд (*mini-trial*), незалежна експертиза, омбудсмен, приватний суд (*private judging*) або суддя напрокат (*rent-a-judge*) та інші⁵.

У європейській літературі АВС також поділяються на дві групи: *основні (традиційні) та гібридні (комбіновані)*. До основних (традиційних), як вже зазначалось, відносяться: переговори, посередництво (медіація), арбітраж.

Гібридні (комбіновані) способи альтернативного вирішення спорів утворюються за рахунок поєднання основних способів (мед-арб, арб-мед) або внаслідок їх еволюції (мінірозгляд, колаборативні процедури, партисипативні процедури тощо).

⁴ Fullerton R. Medarb and its Variants: Ethical Issues for Parties and Neutrals. *Dispute Resolution Journal*. 2010. Vol. 65. Issue 2/3.

⁵ *Dispute Resolution: Negotiation, Mediation and Other Processes* / S.Gold-berg / N/Y/2012.

Аналізуючи альтернативні способи вирішення спорів, бачимо, що більш поширеними для застосування є:

Переговори (negotiation) — процедура, в якій беруть участь дві або більше сторін без залучення інших третіх осіб із метою напрацювання домовленостей за питаннями, що становлять для них інтерес, вироблення шляхів вирішення спору між ними. Ця процедура не має формалізованого порядку, крім цього, надає можливість застосовувати інші АВС у випадку недосягнення взаємовигідного результату для сторін. Недоліком вказаної процедури є те, що досягнуті під час переговорів рішення не підлягають примусовому виконанню.

Медіація — (від лат. *mediare* — бути посередником) переговори сторін за участю третьої особи — медіатора, який, керуючи процедурою, допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та самостійно досягти максимально ефективних домовленостей зі спірних питань, однак не має повноважень на вирішення спору. Медіація належить до універсальних способів АВС. На відміну від судового розгляду, в процесі правильної і професійно проведеної медіації сторони отримують можливість вибудувати свої майбутні відносини і зробити це так, щоб вигода від досягнутої ними угоди стала обопільною.

Поняття медіації визначено в законодавстві України. Закон України «Про медіацію» був прийнятий у 2021 році та закріпив правові засади та порядок проведення медіації, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Медіація — позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України від 16.11.2021 № 1875-IX «Про медіацію»).

Медіація є найбільш поширеним альтернативним способом вирішенням спорів.

Збільшенню ролі АВС у вирішенні міжнародних комерційних спорів посприяла систематизація законодавства з питань медіації шляхом прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні мирові угоди» (2018 р.). У 2020 р. набула чинності Конвенція ООН про міжнародні мирові

угоди, укладені в результаті медіації (Сінгапурська конвенція), яка була ратифікована Україною. Окрім того, Сінгапурська конвенція базується на Нью-Йоркській конвенції про арбітраж 1958 року, відтак, тлумачення положень Нью-Йоркської конвенції 1958 року можуть застосовуватися і до Сінгапурської конвенції про медіацію.

Широкого застосування у європейських країнах набула медіація, можливість застосування якої закріплена у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року щодо деяких аспектів посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах. Як зазначено у Директиві, медіація може забезпечити економічно ефективне та швидке позасудове вирішення спорів у цивільних та комерційних справах за допомогою процесів, адаптованих до потреб сторін. Угоди, що впливають із посередництва, будуть виконуватися добровільно і, швидше за все, збережуть дружні та стійкі відносини між сторонами. Ці переваги стають більш вираженими у ситуаціях із відображенням транскордонних елементів. З метою сприяння медіації та забезпечення того, щоб сторони, які звертаються до медіації при вирішенні конфліктів, могли спиратися на передбачувану правову базу, необхідно запровадити рамкове законодавство, що стосується ключових аспектів цивільного процесу⁶.

Практика свідчить про ефективність застосування медіації та Генеральною Асамблеєю ООН усім державам рекомендовано застосовувати Типовий закон про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру, прийнятий Комісією ООН з права міжнародної торгівлі, та розглянути питання уніфікації законодавства про процедури врегулювання суперечок у міжнародній комерційній погоджувальній практиці. У резолюціях, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН 22 червня 2011 року № 65/283 та 13 вересня 2012 року № 66/291, наголошується на необхідності застосування посередницьких процедур, в тому числі й медіації як альтернативи судового розгляду.

Директива 2008/52/ЄС мала значний вплив на національне законодавство європейських країн.

Так, у Комерційному кодексі Франції було використано визначення медіації відповідно до Європейської

⁶ Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року щодо деяких аспектів посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

Директиви і дію самої Директиви було поширено на всі господарські та корпоративні спори.

Італія адаптувала Директиву 2008/52/ЄС, прийнявши законодавчий Декрет 04.03.2010 № 28 у сфері медіації, спрямованої на примирення у цивільних та комерційних спорах. Суттєвою особливістю Декрета є обов'язковий характер посередництва: приблизно до 90 % комерційних випадків медіація має бути застосована сторонами як обов'язкова попередня умова доступу до правосуддя.

У Бельгії суд повинен запропонувати сторонам врегулювати конфлікт за допомогою механізмів альтернативного вирішення спорів, а в Англії суд має право накласти на учасників спору фінансові санкції, якщо вони відмовилися, наприклад, від медіації.

Незважаючи на те, що в різних країнах Європи способи альтернативного вирішення спорів в цілому і медіація зокрема мають багато спільного, їх роль в механізмі захисту прав і взаємодія з юрисдикційним захистом відрізняються. Так, наприклад, у Великій Британії медіація широко застосовується при вирішенні правових суперечок, як повноцінна заміна цивільного судочинства, а також як доповнення судового процесу.

У Польщі медіація в цивільно-правових спорах була запроваджена Законом від 28.07.2005 про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу Польщі, де чітко визначені правила проведення медіації в цивільних спорах⁷.

Подальші зміни, внесені законом, стосувалися як загальної характеристики процедури медіації, так і особливостей такої процедури в сімейних і опікунських справах. ЦПК Польщі передбачає такі важливі засади здійснення медіації, як: принцип добровільності медіації; неупередженість медіатора; конфіденційність процедури медіації; закріплення права медіатора на винагороду⁸.

Сама процедура медіації в кодексі врегульована досить чітко. Так, відповідно до ст. 183-1 § 2 ЦПК Польщі медіація здійснюється на підставі угоди про медіацію або відповідної постанови суду, що здійснює розгляд справи і може направляти сторони на медіацію. В угоді про медіацію сторони передбачають, що існуючий конфлікт або конфлікт, який може виникнути між ними в майбутньому, буде вирішуватися шляхом медіації.

Згідно з ЦПК Польщі медіатор має право на отримання винагороди та відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням медіації. У разі його незгоди стати медіатором безкоштовно, витрати покладаються на сторін (ст. 183 ЦПК Польщі). Також важливим є те, що польське законодавство надає їм фінансові стимули. Якщо вони досягають врегулювання в процесі судового розгляду, позивач отримує назад 75 % мита, сплаченого судом. Така угода може бути укладена як до початку розгляду справи державним судом, так і під час такого розгляду. Угода про медіацію може мати форму окремого документа або пункту про медіацію в основному договорі, а також усну форму у разі, коли одна із сторін звернулася з проханням почати процедуру медіації, а інша дала свою згоду на таку процедуру.

Обов'язковими елементами угоди про медіацію є визначення предмета медіації, а також медіатора або способу обрання такої особи (ст. 183-1 § 3 ЦПК Польщі). Постанова суду про направлення сторін на медіацію може бути видана лише після початку судового розгляду — за ініціативою суду або ж при наявності клопотання сторін (ст. 183-8 § 1 ЦПК Польщі). У своїй постанові суд обов'язково повинен визначити медіатора і час, протягом якого буде здійснюватися процедура медіації (ст. 183-10 § 1 ЦПК Польщі).

Таким чином, в польському праві існують два способи ініціювання медіації у цивільних справах (ст. 183 § 2 і 3 ЦПК Польщі): медіація, проведена на підставі договору медіації, і рішення суду, що пропонує сторонам брати участь у медіації. Угода також може бути досягнута у разі, коли одна із сторін не заперечує проти медіації за умови звернення із запитом з іншого боку.

ЦПК Польщі встановлює: якщо договір про врегулювання укладений до втручання медіатора (навіть в договірній медіації — коли медіація проводиться до того, як ініційовано судовий розгляд), суд на прохання однієї із сторін має негайно провести розгляд, спрямований на затвердження договору врегулювання, досягнутого перед медіатором (ст. 183 § 1 ЦПК Польщі). Якщо ж врегулювання має бути досягнуто через суд, то він повинен затвердити його печаткою, в іншому випадку договір врегулювання

⁷ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. URL: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki>.

⁸ Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki>.

затверджується судовим рішенням у залі судового засідання (ст. 183 § 2 ЦПК Польщі)⁹.

В угорському законодавстві основна увага приділяється принципу добровільності і неупередженості медіатора.

У свою чергу в Австрії існують чотири принципи медіації: професіоналізм, нейтральність, спрямованість на результат, відповідальність сторін у вирішенні спору.

Цілі і функції медіації в європейській літературі розглядаються не однаково. Слід зазначити, що вони залежать від виду медіації. Необхідно, однак, підкреслити, що укладення угоди як вирішення спору, на відміну від унеможливлення його вирішення, є основною метою медіації. Така теза підтверджує визнання аргументів, орієнтованих на вирішення проблеми (settlement-oriented mediation).

В Європейському Союзі, в якому пропагандистською ідеєю є ідея громадянського суспільства, вважається, що медіація змінює людей, що беруть участь у ній, їх позиції і відносини з іншими людьми. Медіація підсилює почуття відповідальності за власну поведінку і сприяє діалогу і активності.

Консiliaція (узгоджувальне примирення) — переговори сторін за участю третьої особи — консиліатора, який допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та досягти максимально ефективних домовленостей, сприяючи їм у пошуку взаємовигідного вирішення спору та за потреби пропонуючи варіанти такого вирішення. Консiliaція є добровільною, конфіденційною, гнучкою процедурою. Гнучкість процедури узгоджувального примирення дозволяє сторонам самостійно визначати її структуру, зміст та час проведення. Консiliaція не обмежена правовим предметом спору, тому консиліатор, пропонуючи варіант рішення, спирається не тільки на правові рамки спору, а й враховує економічні, фінансові інтереси сторін. Порівняно з медіатором, консиліатор має більше повноважень щодо можливостей, оскільки він на прохання учасників має право пропонувати сторонам взаємовигідні варіанти вирішення їхнього спору.

Третейське судочинство (арбітраж) — альтернативний квазісудовий спосіб розгляду та вирішення конфліктів, що полягає в розгляді та вирішенні спору особою (особами), які обрані та уповноважені сторонами на ухвалення обов'язкового для сторін рішення за результатами розгляду справи по суті на основі

повного та всебічного дослідження обставин справи за результатами змагальної процедури. Різновидом третейського суду є міжнародний комерційний арбітраж.

Можливість розгляду справ третейським судом закріплено у Законі України від 11.05.2004 № 1701-IV «Про третейські суди», відповідно до якого третейський суд — недержавний незалежний орган, що у порядку, встановленому цим Законом, вирішує спори, які виникають із цивільних та господарських правовідносин (п. 1 ч. 1 ст. 2), а також Законом України від 24.02.94 № 4002-XII «Про Міжнародний комерційний арбітраж». Вказаний закон передбачає визнання корисності арбітражу (третейського суду) як методу, що широко застосовується для вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, і необхідності комплексного врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку (пreamбула вказаного Закону).

Особливостями розгляду справи міжнародного комерційного арбітражу, відмінними від розгляду у національних судах, є приватний характер розгляду справи, можливість вибору третейських суддів сторонами, відсутність прив'язки до національного процесуального законодавства.

Колаборативні процедури (collaborative procedure, collaborative law) — спосіб альтернативного розгляду спорів, що полягає в проведенні переговорів між сторонами без залучення третьої нейтральної сторони, однак за обов'язкової участі їхньої адвокатів, що пройшли спеціальне навчання та отримали кваліфікацію колаборативних юристів (collaborative lawyers). Колаборативні юристи-адвокати володіють методиками налагодження та сприяння комунікації між сторонами, що робить їх схожими із медіаторами, проте вони в цій процедурі є представниками сторін, а тому передусім представляють конкретну сторону та надають їй правову допомогу та юридичні поради. Особливістю колаборативної процедури є наявність чотиристороннього договору між сторонами та їхніми адвокатами про участь у цій процедурі, який обов'язково має містити застереження про те, що ці адвокати не можуть у подальшому бути представниками сторін у судових провадженнях, окрім вирішення питання щодо подання на затвердження суду угоди, досягнутої між сторонами за результатами колаборативної процедури.

⁹ Pieckowski S. Effective Use of Civil and Commercial Mediation in Poland: Part I. URL: <http://www.mediate.com/articles/PieckowskiS1.cfm>

Партисипативні процедури (la procedure participative) — переговори сторін за обов'язкової участі їхніх адвокатів з метою врегулювання спору без залучення третьої нейтральної сторони з можливим подальшим затвердженням судом досягнутої угоди або судовому розгляді всього чи частини спору, щодо яких не було досягнуто домовленості. Партисипативні процедури законодавчо закріплені у Франції та Казахстані. Партисипативна процедура складається з двох етапів: договірної процедури, сутність якої полягає в переговорах сторін за обов'язкової участі їхніх адвокатів, які допомагають сторонам у досягненні домовленості щодо спірних питань, та процедури судового розгляду (затвердження судом угоди, досягнутої за результатами сторонам, коли останні цього потребують. Якщо на стадії переговорів сторонам не вдається врегулювати спір, то радник надає вмотивований консультативний висновок щодо ймовірного результату вирішення справи в суді. Після цього сторони зустрічаються для повторних переговорів. У разі їх невдачі сторони мають право відмовитися від процедури мінірозгляду або подати незалежному раднику письмові пропозиції щодо врегулювання спору. Якщо такі пропозиції були подані, то радник надає сторонам свої рекомендації щодо врегулювання спору. Якщо сторони відхилили рекомендації радника, то процедура судового мінірозгляду припиняється, сторони можуть передати свій спір на врегулювання за допомогою іншого альтернативного способу розгляду спорів або звернутися до суду.

Спрошений суд присяжних (summary jury trial) — альтернативний спосіб вирішення спорів, спрямований на діагностику процесу врегулювання спору та активізацію сторін у переговорному процесі. Сутність зазначеного способу полягає в проведенні модельного судового розгляду справи за участю справжніх присяжних, яким не повідомляють про те, що їхні рішення матиме лише консультативний характер та не буде обов'язковим. Розгляд проводиться за спрощеною процедурою, рішення присяжних дозволяє оцінити шанси кожної зі сторін у суді і стимулює їх до більш

ефективних переговорів. Сторони мають змогу після проведення засідання обговорити з присяжними рішення останніх.

Незалежна оцінка фактів (neutral expert fact-finding) — альтернативний спосіб вирішення спорів, сутність якого — це надання незалежною особою, що є кваліфікованим спеціалістом у певній галузі знань, висновку щодо фактичних обставин справи, що не є обов'язковим, однак об'єктивно відбиває фактичні обставини спірної ситуації, що склалася, та допомагає сторонам врегулювати спір.

Попередня нейтральна оцінка (early neutral evaluation) — альтернативний спосіб вирішення спорів, що полягає в наданні незалежною особою, яка є зазвичай юристом або спеціалістом в тій чи іншій сфері, на ранній стадії спору висновку щодо фактичних обставин справи, який містить правову оцінку справи з точки зору перспектив кожної зі сторін, пропозиції щодо стратегії ведення справи та аналіз можливого розвитку подій у суді. Такий висновок має рекомендаційний характер і не є обов'язковим для сторін, однак стає основою для подальших переговорів сторін щодо врегулювання спору¹⁰.

Рекомендаційний (необов'язковий) арбітраж (non-binding arbitration) — передбачає залучення незалежного арбітра, який, спираючись на фактичні дані та докази, які він отримав під час прискореної неформалізованої процедури арбітражу, надає свою власну оцінку доводам сторін. Відмінність вказаної процедури від інших видів арбітражних процедур у тому, що рекомендаційний висновок арбітра не підлягає примусовому виконанню¹¹.

«Маятниковий арбітраж» (pendulum arbitration) — спосіб АВС, дуже цікавий спосіб, відповідно до якого сторони у визначеній послідовності надають арбітру власні варіанти вирішення спору/конфлікту, а саме арбітр визначає, який варіант є найбільш прийнятним та справедливим.¹²

Омбудсмен (ombudsman) — незалежна неупереджена особа, яка уповноважена отримувати та конфіденційно розглядати скарги та заяви, пов'язані з порушенням прав або вчиненням неправомірних дій адміністрацією, посадовими або іншими особами.

¹⁰ Brewer Th. J., Mills L. R. Combining Mediation and Arbitration. Dispute Resolution Journal. 1999. Vol. 54. Issue 4. P. 32–39.

¹¹ Bennett S. Non-binding arbitration; an introduction. Dispute resolution journal. Vol 61,61 NO2/ 2006 May/ July.

¹² Lew Julian D.M. Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer Law International. 2003. URL: https://www.trans-lex.org/134100/_/lew-julian-d-m-mistelis-loukas-a-kr%C3%B6ll-stefan-m-comparative-international-commercial-arbitration-kluwer-law-international-the-hague-2003/.

Керуючись отриманими скаргами або з власної ініціативи, омбудсмен розслідує та вивчає справу та вживає заходів до врегулювання конкретних суперечностей або дає рекомендації щодо вирішення більш широких проблем.¹³ Необхідно зазначити, що омбудсмен, як посередник, має більше правових важелів для вирішення конфлікту, ніж медіатор. Також на відміну від медіатора, омбудсмен має право давати рекомендації сторонам за результатами звернень, які до нього надійшли.

Мед-арб (з англ. med-arb, mediation-arbitration — медіація, арбітраж) — один із комбінованих способів альтернативного вирішення справ, що полягає в залученні до розгляду та вирішення спору третьої нейтральної особи (кількох осіб), яка сприяє налагодженню комунікації між сторонами та прийняттю ними рішення у спорі, а у випадку недосягнення між ними домовленості — розглядає справу та ухвалює рішення у справі. Мед-арб є двоступеневим способом розгляду спору, що поєднує в собі ознаки медіації та арбітражу. Процедура мед-арбу може проводитися однією особою, яка виступає на першому етапі як медіатор, а на другому — як арбітр, або ж двома особами, що виконують нарізно ролі медіатора та арбітра на першому та другому етапі відповідно. Мед-арб максимізує шанси сторін на врегулювання спору та досягнення домовленості щодо всіх спірних питань, адже гарантує, що спір буде вирішено в будь-якому випадку: якщо не за допомогою консенсуальної процедури медіації, то за допомогою більш формалізованої та змагальної процедури розгляду справи в арбітражі. Мед-арб одночасно поєднує гарантії остаточності рішення, що забезпечується арбітражем, з увагою до сторін та їхньою активністю, що забезпечуються процедурою медіації¹⁴.

Приватний суд (private judge, private judging, rent-a-judge) — гібридний спосіб альтернативного вирішення цивільних справ, що поєднує в собі ознаки класичного судового процесу та альтернативного розгляду цивільних справ, сутність якого полягає в тому, що зі згоди сторін та за розпорядженням головуючого судді, який розглядає справу, сторони можуть передати розгляд справи приватній особі, як правило, судді у відставці, який досліджує та оцінює докази сторін, а потім ухвалює обов'язкове рішення у справі.

Уперше цей інститут було передбачено Цивільним процесуальним кодексом Каліфорнії. Інститут «приватного правосуддя» відрізняється від класичного розгляду справи в суді тим, що провадження є прискореним, і, незважаючи на те, що розгляд справи проводиться за загальними правилами судочинства, процедура такого розгляду може бути модифікована та пристосована до потреб сторін. При цьому приватний суддя обирається самими сторонами на основі його минулого досвіду та з урахуванням професіоналізму. Справа може бути передана приватному судді на будь-якій стадії судового провадження, а його рішення зазвичай прирівнюються до рішень державного суду та можуть бути оскаржені в порядку, передбаченому для оскарження рішень державних судів, тобто в апеляційному та касаційному порядку¹⁵.

Окремо варто зазначити про можливість *онлайн-врегулювання спорів* (Online Dispute Resolution — ODR), ця процедура останнім часом набирає дедалі більшої популярності, враховуючи загальні тенденції все більшого застосування інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя. Наразі особливості ODR пов'язуються з використанням конференц-з'язку під час застосування традиційних способів АВС (онлайн-медіація, онлайн-арбітраж тощо), а також із використанням спеціальних платформ, які дозволяють особам вести онлайн-переговори з метою вирішення їхнього спору.

Під час вибору способу АВС сторони враховують наступні критерії:

- природа спору/конфлікту (питання, які вирішуються під час застосування АВС);
- яким чином обраний спосіб надасть можливість врахувати інтереси та потреби сторін, досягти взаємовигідного рішення;
- чи будуть сторони під час процедури застосовувати фасилітацію, як процес психологічного вирішення конфлікту, із застосуванням ефективної комунікації;
- яке повинно бути рішення за результатами проведеної процедури АВС (матеріальна satисфакція або зняття емоційної напруги);
- кваліфікація, досвід нейтрального посередника, до якого звертаються сторони для вирішення спору/конфлікту;

¹³ Gadlin H. The Ombudsman: What's in a Name. *Negotiation Journal*. January 2000. Vol. 16. № 1. P. 45–48.

¹⁴ Zusman D.E. *Mediation and other alternative dispute resolution methods an analysis*. Washington, 1996.

¹⁵ Hasan C. *Rent-a-judge; masterthesis*. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?Func=downloadFile&recordId=1558154&fileId=1564559>.

— яким чином буде здійснюватись контроль за процедурою АВС;

— обмеження за часом для проведення процедури АВС;

— сума, яку сторони погоджуються сплатити за проведення процедури (адміністративні витрати);

— можливість примусового виконання рішення, прийнятого під час процедури АВС.

Необхідно зазначити, що Рада Європи, закріплюючи принцип встановлення істини та справедливості у судовому порядку, підтримує ініціативи держав-членів стосовно вироблення та прийняття загальноєвропейських норм щодо запровадження альтернативних способів вирішення спорів, а саме — примирення, медіації, відновного правосуддя, для досягнення балансу інтересів конфліктуючих сторін.

У ст. 124 Конституції України закріплена можливість застосування альтернативних способів вирішення спорів, законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) в Україні є медіація. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору.

Також у чинному законодавстві України закріплена можливість запровадження позасудового вирішення спорів:

— передбачена можливість укладення мирової угоди у ЦПК, ГПК, КАСУ;

— проведення медіації (Закон України «Про медіацію»);

— проведення процедури врегулювання спору за участю судді (ЦПК, ГПК, КАСУ);

— проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»;

— проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про третейські суди»;

— медіація як форма відновного правосуддя, у КК та КПК України передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ;

— процедура вирішення колективних трудових спорів, визначена у Законі України «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів (конфліктів)».

Окремо необхідно зазначити про процедуру **«Врегулювання спору за участю судді»**.

15.12.2017 набули чинності зміни до ЦПК, ГПК, КАСУ, якими було введено в дію новий інструмент вирішення спорів — врегулювання спору за участю судді.

Процедура врегулювання спору за участю судді передбачена:

— главою 4, статтями 201 — 205 ЦПК;

— главою 4, статтями 186 — 190 ГПК;

— главою 4, статтями 184 — 188 КАСУ.

Значення врегулювання спору за участю судді, як процесуального інституту, полягає в тому, що він є ефективним засобом скорочення часу на розгляд справи, уберігає сторони від значних витрат, пов'язаних з розглядом справ; рішення у спорі, щодо якого ними було досягнуто мирне врегулювання, виконується ними добровільно. Введення у законодавство України інституту врегулювання спору за участю судді має сприяти підвищенню довіри громадян до судових органів та зміцненню авторитету правосуддя.

Врегулювання спору за участю судді за своєю сутністю не є медіацією, але має з нею спільні риси та відмінності. Суддя, який проводить процедуру врегулювання спору, в обов'язковому порядку мусить володіти певними медіаційними техніками та навичками¹⁶.

Відповідно до приписів процесуальних кодексів врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі.

У випадку недосагнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається. Врегулювання спору за участю судді проводиться суддею-доповідачем.

Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та/або закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку, визначеному

¹⁶ О. Шаповалова, Л. Швецова. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Одеса: Екологія, 2019. С. 396 — 410.

Кодексом. Спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді. Закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною зі сторін окремо. Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору. З урахуванням конкретних обставин проведення наради суддя може оголосити перерву в межах строку проведення врегулювання. На початку проведення першої спільної наради з врегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін.

Під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування щодо категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі. Інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами.

Як зазначено Європейською комісією з питань ефективності правосуддя, судді відіграють важливу роль у розвитку альтернативних методів розв'язання спорів. Коли таке є можливим, судді мають одержати повноваження рекомендувати сторонам методи, альтернативні судовому розгляду, зокрема процедуру примирення, медіацію та переговори.

Отже, суддя під час проведення врегулювання спору за участю судді:

- спрямовує проведення врегулювання спору таким чином, щоб допомогти сторонам врегулювати спір мирним шляхом;
- допомагає вирішити спір у стислі строки, без довготривалих формальних процедур розгляду справи по суті;
- допомагає сторонам примиритися, зберігаючи при цьому нейтральність;
- сприяє сторонам у спільному пошуку їх власного шляху врегулювання спору;
- допомагає конструктивно взаємодіяти, скеровуючи процедуру і виявляючи взаємовигідні чи взаємоприйнятні варіанти вирішення конфлікту¹⁷.

Підсумовуючи слід зазначити, що необхідно змінювати стереотип мислення юристів під час надання клієнтам послуг по врегулюванню спорів. Їм необхідно концентрувати увагу не тільки на правових позиціях клієнта, але і на їх інтересах, які сховані за цими позиціями. Правник повинен вміти перейти від звичайної для нього стратегії змагальності до вміння застосовувати стратегію консенсусу чи компромісу у взаємовідносинах з іншою стороною спору, а застосування альтернативних способів вирішення спорів значно знизить навантаження на судову систему, що позитивно позначиться на її роботі, сприятиме впровадженню та застосуванню на практиці європейських стандартів і норм міжнародного права. Всі ці процеси будуть сприяти ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів, що значно посилить інтеграційні процеси і наблизить наше суспільство до європейської спільноти.

¹⁷ О. Шаповалова, Л. Швецова. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Одеса: Екологія, 2019. С. 396 — 410.

УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД У КОРИСТУВАННІ ЖИТЛОВИМ ПРИМІЩЕННЯМ ШЛЯХОМ ВИСЕЛЕННЯ ОСІБ ІЗ НЬОГО БЕЗ НАДАННЯ ІНШОГО ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СТАНОВИЩА, ЯКЕ ІСНУВАЛО ДО ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА СПІРНЕ МАЙНО

Ольга Розгон, доцент, к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням (квартирою) шляхом виселення наймачів як членів сім'ї співвласника. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки має важливе значення, тому що потребує з'ясування питань: необхідності згоди всіх співвласників для вселення у спірне майно; наявності доказів порушення правил співжиття.

Згідно з п. 6 ст. 3 Цивільного кодексу України¹ загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність і розумність.

Тлумачення як ст. 3 ЦК загалом, так і п. 6 ст. 3 ЦК свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер та інші джерела правового регулювання, в першу чергу акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є за своєю суттю нормами прямої дії. Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю

і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

«Житло» має самостійне поняття, яке не залежить від класифікації за національним законодавством. Питання про те, чи є конкретне приміщення «житлом», яке захищається п. 1 ст. 8 Конвенції, залежатиме від фактичних обставин, а саме — існування достатнього і тривалого зв'язку з певним місцем. За ст. 8 Конвенції лише захищає право особи на повагу до її існуючого житла (Globa v. Ukraine, № 15729/07, § 37, ЄСПЛ, від 05.07.2012²).

Втрата житла є найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла. Концепція «житла»

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Case of Globa v. Ukraine. (Application no. 15729/07). Judgment Strasbourg 5 July 2012. FINAL 19/11/2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:\[%22001-111981%22%22}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:[%22001-111981%22%22}).

має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного і безпечного місця в суспільстві. Ураховуючи, що виселення є серйозним втручанням у право особи на повагу до її житла, Суд надає особливої ваги процесуальним гарантіям, наданим особі у процесі ухвалення рішення. Зокрема, навіть якщо законне право на зайняття приміщення припинено, особа вправі мати можливість, щоб співмірність заходу була визначена незалежним судом у світлі відповідних принципів ст. 8 Конвенції. Відсутність обґрунтування в судовому рішенні підстав застосування законодавства, навіть якщо формальні вимоги було дотримано, може серед інших факторів братися до уваги при вирішенні питання, чи встановлено справедливий баланс заходом, який оскаржується (Kryvitska and Kryvitsky v. Ukraine, № 30856/03, § 41, 44, ЄСПЛ, від 02.12.2010³).

Власник житлового будинку, квартири має право використовувати помешкання для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб (ч. 1 ст. 383 ЦК).

Члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону. Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником (ч. 1 ст. 405 ЦК).

У частинах 1, 2 ст. 355 ЦК визначено, що майно, яке є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності.

Власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожної з них у праві власності є спільною частковою власністю (ч. 1 ст. 356 ЦК).

Відповідно до ст. 358 ЦК право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен зі співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших

співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації.

Спільна часткова власність є специфічною конструкцією, оскільки існує: (а) множинність суб'єктів. Для права власності характерна наявність одного суб'єкта, якому належить відповідне майно (наприклад, один будинок — один власник). Часткова власність, навпаки, завжди відзначається множинністю суб'єктів (наприклад, один будинок — два співвласники); (б) єдність об'єкта. Декільком учасникам спільної часткової власності завжди належить певна сукупність майна.

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Стаття 319 ЦК установлює право власника володіти, користуватися, розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, не вчиняючи щодо свого майна дій, які суперечать закону.

Співвласник має право самостійно розпоряджатися своєю часткою майна, яка перебуває у спільній частковій власності (ст. 361 ЦК).

Права власника житлового будинку, квартири визначені також ст. 383 ЦК і ст. 150 Житлового кодексу України⁴, за якими власник має право використовувати житло для власного проживання, проживання членів сім'ї, інших осіб, розпоряджатися своїм житлом на власний розсуд.

До членів сім'ї власника будинку (квартири) (ст. 64 ЖК) належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом із наймачем і ведуть із ним спільне господарство.

До членів сім'ї власника будинку (квартири) належать особи, зазначені у ч. 2 ст. 64 цього Кодексу. Припинення сімейних відносин із власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням. У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишнім членом його сім'ї про безоплатне користування жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені ст. 162 ЖК (ч. 4 ст. 156 ЖК).

Особи, що вселилися у жиле приміщення відповідно до цієї статті як члени сім'ї наймача, набувають

³ Case of Kryvitska and Kryvitsky v. Ukraine. (Application no. 30856/03). Judgment Strasbourg 2 December 2010. FINAL 02/03/2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-101978%22%7D>.

⁴ Далі за текстом — ЖК.

рівного з іншими членами сім'ї права користування приміщенням, якщо при їх вселенні між цими особами, наймодавцем, наймачем і членами його сім'ї, які проживають разом із ним, не було іншої угоди про порядок користування жилим приміщенням.

За ст. 13 Конституції України власність не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству.

Згідно з ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 16 ЦК кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорування. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Власник, який має підстави передбачати можливість *порушення свого права власності* іншою особою, може *звернутися до суду* з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню (ст. 386 ЦК).

Суд може захистити цивільне право чи інтерес іншим способом, що встановлений договором, законом або судом у визначених законом випадках (абз. 12 ч. 2 ст. 16 ЦК).

Здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають *ефективного способу захисту* порушеного, невизнаного чи оспореного права, свободи або інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону (частин 1, 2 ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України⁵).

Порушення права пов'язане з позбавленням його суб'єкта можливості здійснити (реалізувати) своє приватне (цивільне) право повністю або частково.

Для застосування того чи іншого способу захисту необхідно встановити, які ж приватні (цивільні) права (інтереси) власника порушені, невизнані або оспорені та за захистом яких приватних (цивільних) прав (інтересів) позивач звернувся до суду.

Способом захисту цивільних прав та інтересів може бути, зокрема, відновлення становища, яке існувало до їх порушення (п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК).

Виселення за законом можливе у разі, коли:

— наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом із ним, роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявилися безрезультатними (частин 1, 2 ст. 116 ЖК);

— особа самоправно зайняла жиле приміщення (ч. 3 ст. 116 ЖК).

Згідно зі ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод⁶, яку ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР і яка для України набрала чинності 11.09.1997, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя та до свого житла. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням або злочинам, захисту здоров'я чи моралі або прав і свобод інших осіб.

Виселення особи з житла *без надання іншого житлового приміщення* можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до житла, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену в п. 2 ст. 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві. Відповідність останньому критерію визначається з урахуванням того, чи існує нагальна суспільна необхідність для застосування такого обмеження права на повагу до житла і чи буде втручання у це право пропорційним переслідуваній легітимній меті.

Розглянемо приклад судової практики щодо усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням (квартирою) шляхом виселення наймачів як членів сім'ї співвласника, які вселилися без згоди всіх співвласників житлового приміщення і проживання яких разом зі співвласниками є неможливим в одній квартирі через повторювані акти насильства, якими б незначними не були їх окремі епізоди.

23.04.2020 ОСОБА_1 звернулася з позовом щодо *усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням шляхом виселення*. В обґрунтування своїх вимог позивачка посилалася на те, що сторони є *співвласниками комунальної (загального користування) квартири*.

Квартира є трикімнатною, дві кімнати знаходяться у власності позивачки ОСОБА_1 і третьої особи

⁵ Далі за текстом — ЦПК.

⁶ Далі за текстом — Конвенція.

ОСОБА_7, одна кімната знаходиться у власності відповідача ОСОБА_2, коридор, санвузол і кухня є спільними.

У кінці липня 2018 р. у спірну квартиру в кімнату, яка належить ОСОБА_2, вселилися відповідачі ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6, на час вирішення спору вони продовжують там проживати.

Позивачка стверджувала, що вселення цих осіб здійснене без її попередньої згоди.

Окрім того, вселені особи порушують правила співмешкання, влаштовують вечірки, поводяться агресивно й аморально.

ОСОБА_1 стверджувала, що звернення до суду є єдиним способом захисту порушеного права, вирішити спір мирним шляхом сторонам не вдається.

Позовними вимогами позивачка визначила: визнання незаконним вселення ОСОБА_8 — ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6; виселення ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6.

Позивачка та її представники за час розгляду справи позов підтримали.

Відповідачі позов не визнали, скористалися процесуальним правом надання відзиву, стверджуючи, що є членами сім'ї співвласника спірного приміщення, мали законні підстави для вселення у кімнату, яка належить співвласнику ОСОБА_8. Сусідські стосунки між сторонами не склалися. Побутовий конфлікт між сторонами виник і триває у зв'язку зі спільним користуванням допоміжними приміщеннями спірної квартири.

Третя особа (Відділ забезпечення діяльності органу опіки та піклування Малиновської районної адміністрації Одеської міської ради, ОСОБА_7) вважала, що позов підлягає задоволенню, сумісне проживання сторін є нестерпним. Третя особа просила вирішити спір з урахуванням інтересів дітей.

Дослідивши матеріали справи, доводи сторін, докази, на які сторони послались в обґрунтування своїх вимог і заперечень, суд вважає, що позов не підлягає задоволенню з таких підстав.

Судом встановлено, що позивач є співвласником квартири. Зазначене підтверджується свідоцтвом про право власності від 14.08.1997, витягами з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію право власності № 202842697 та № 202842532 від 04.03.2020.

Згідно з довідкою про склад зареєстрованих (сім'ї) № Г5-48197-ф/л від 19.03.2020 Департаменту

надання адміністративних послуг ОМР за спірною адресою зареєстровано місце проживання позивача і третьої особи ОСОБА_7. 390/1000 частин спірної квартири на праві власності належить відповідачу ОСОБА_8. Зазначене підтверджується договором дарування від 20.07.2018, посвідченим приватним нотаріусом.

Відповідач ОСОБА_4 є сином співвласниці зазначеної квартири ОСОБА_8 (свідоцтво про народження). ОСОБА_3 є його дружиною (свідоцтво про одруження). ОСОБА_4 та ОСОБА_3 є батьками малолітніх ОСОБА_5 та ОСОБА_6 (свідоцтва про народження від 18.01.2007; від 15.12.2009). Зазначені особи вселились у спірну квартиру за згодою ОСОБА_8, фактично проживають у її кімнаті.

Сторони спільно користуються допоміжними приміщеннями спірної квартири, що обумовлено статусом спірного майна — комунальна квартира (квартира загального користування). Сусідські стосунки між сторонами не склалися. Побутовий конфлікт між сторонами виник і триває у зв'язку зі спільним користуванням допоміжними приміщеннями спірної квартири. Зазначене визнано сторонами, підтверджується показаннями допитаного в суді свідка, ОСОБА_9.

Позивачка неодноразово зверталася до правоохоронних органів зі спірного питання.

Самоправність вселення відповідачів ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6 у квартиру відсутня. Достатніх, належних доказів для виселення відповідачів у порядку частин 1, 2 п. 116 ЖК позивачем у процесі розгляду справи не надано.

Натомість судом встановлено, що останні як члени сім'ї вселилися за згодою співвласниці спірного житла в її окрему кімнату, ОСОБА_8 має охоронюване законом право володіти, користуватись і розпоряджатись належним їй майном, а при здійсненні права власності співвласниками щодо спільного майна всі співвласники, проживаючі особи мають ураховувати правову природу такої власності, у цьому випадку спільним є користування сторонами приміщеннями коридору, санвузла та кухні.

За даними Малиновського ВП в м. Одесі ГУНП в Одеській області, на звернення ОСОБА_1 від 12.12.2019, 27.04.2020, 27.07.2020, 10.11.2020, 06.05.2020, 12.05.2020 з ОСОБА_4, ОСОБА_3 проведена профілактична бесіда зі спірного питання, встановлена законність їх проживання за спірною адресою.

Заходи попередження систематичності порушень правил співжиття відповідачами, які б вживались уповноваженими органами, позивачем не доведені.

При вирішенні спору суд ураховує також, що виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення згідно зі ст. 8 Конвенції можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до житла передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену в п. 2 ст. 8 Конвенції та є необхідним у демократичному суспільстві.

Відповідність останньому критерію визначається з урахуванням того, чи існує нагальна суспільна необхідність для застосування такого обмеження права на повагу до житла і чи буде втручання у це право пропорційним переслідуваній легітимній меті.

Ураховуючи викладене, позов є *недоведеним* позивачем, обраний спосіб захисту права суперечить вимогам закону.

Рішенням Малиновського районного суду м. Одеси від 08.06.2021 у задоволенні позову ОСОБА_1 було відмовлено⁷.

Додатковим рішенням Малиновського районного суду м. Одеси від 13.10.2021 р. відмовлено ОСОБА_2 у присудженні витрат на правничу допомогу⁸.

ОСОБА_1 подала апеляційну скаргу. В апеляційній скарзі ОСОБА_1 просить рішення суду першої інстанції скасувати й ухвалити нове судові рішення, яким позов задовольнити, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права.

Апеляційна скарга мотивована тим, що *вселення відповідачів було здійснене без попереднього узгодження з ОСОБА_1 та ОСОБА_7 як співвласниками комунальної квартири*. Крім того, судом першої інстанції не надана належна оцінка тим фактам, що відповідачі продовжують порушувати правила співжиття, ведуть себе дуже агресивно по відношенню до позивачів, постійно погрожують розправою тощо.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши матеріали справи та перевіrivши наведені у скарзі доводи, колегія суддів дійшла висновку, що апеляційна скарга ОСОБА_1 підлягає залишенню без задоволення з таких підстав.

Оскільки відповідачі вселилися у квартиру зі згоди її співвласника, то відсутній факт самоправності такого вселення відповідачів ОСОБА_3 та ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5 та ОСОБА_6 до вказаної квартири.

При цьому, як правильно зазначено судом першої інстанції, *достатніх і належних доказів для виселення відповідачів у порядку частин 1, 2 ст. 116 ЖК позивачем у процесі розгляду справи не надано*.

Таким чином, систематичність порушень правил співжиття відповідачами, які б вживались уповноваженими органами, *позивачем не доведена*.

На підставі викладеного суд дійшов правильного висновку, що позовні вимоги ОСОБА_1 є не доведеними належними та допустимими доказами.

Розглядаючи спір, який виник між сторонами у справі, суд першої інстанції правильно визначився з характером спірних правовідносин і нормами матеріального права, які підлягають застосуванню, повно та всебічно дослідив наявні у справі докази і дав їм належну оцінку, правильно встановив обставини справи, внаслідок чого ухвалив законне й обґрунтоване судові рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, яке відповідає вимогам матеріального і процесуального права.

Колегія суддів вважає необґрунтованими доводи апеляційної скарги ОСОБА_1 про те, що вселення відповідачів було здійснене без попереднього узгодження з ОСОБА_1 та ОСОБА_7 як співвласниками комунальної квартири.

Колегія суддів зазначає, що, за змістом ст. 369 ЦК, співвласники майна, яке є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпорядження майном, яке є спільною сумісною власністю, здійснюється за згодою всіх співвласників. Проте ЖК визначає обов'язковість згоди всіх співвласників (наймачів) квартири лише у тому випадку, коли квартира відноситься до державного і громадського житлового фонду. Зокрема ст. 65 ЖК визначає, що в установленому порядку за письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом із ним, наймач може вселити у займане ним жите приміщення свою дружину, дітей, батьків, а також інших осіб. На вселення до батьків їх неповнолітніх дітей зазначена згода не потрібна. Особи, що вселилися в жите приміщення як члени сім'ї наймача, набувають рівного з іншими членами сім'ї права користування жилим приміщенням, якщо при вселенні між цими особами, наймачем і членами його сім'ї, які проживають із ним, не було

⁷ Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 08.06.2021 у справі № 521/6487/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97954148.

⁸ Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 13.10.2021 у справі № 521/6487/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/100636514.

іншої угоди про порядок користування жилим приміщенням.

Правила користування жилими приміщеннями у будинках (квартирах) приватного житлового фонду визначаються гл. 6 ЖК.

Із досліджених доказів по справі вбачається, що спірне житло не належить до державного і громадського житлового фонду, форма власності сторін на квартиру — приватна спільна часткова.

Згідно зі ст. 156 ЖК члени сім'ї власника житлового приміщення, які проживають разом із ним у приміщенні, що йому належить, користуються жилим приміщенням нарівні з власником такого приміщення, якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням.

Таким чином, якщо частина квартири (будинку) належить співмешканцю на праві приватної власності, то він може без згоди інших співмешканців вселити до цієї квартири (будинку) батьків, своїх дітей і дружину.

Крім того, *безпідставними є доводи* апеляційної скарги ОСОБА_1 про те, що судом першої інстанції не надана належна оцінка тим фактам, що відповідачі продовжують порушувати правила співжиття, ведуть себе дуже агресивно по відношенню до позивачів, постійно погрожують розправою тощо.

Колегія суддів зазначає, що відповідно до ч. 1 ст. 116 ЖК, якщо наймач, члени його сім'ї чи інші особи, які проживають разом із ним, систематично руйнують або псують жиле приміщення, використовують його не за призначенням або систематичним порушенням правил соціалістичного співжиття роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявилися безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших зацікавлених осіб здійснюється *без надання іншого житлового приміщення*.

Для застосування норм цієї статті необхідна *наявність двох умов*: систематичне порушення правил співжиття, а також вжиття заходів попередження або громадського впливу, які не дали позитивних результатів. Під *заходами впливу* маються на увазі заходи попередження, що застосовуються судами, прокурорами, органами внутрішніх справ, адміністративними комісіями виконкомів, а також заходи громадського впливу, вжиті на зборах мешканців будинку або членів ЖБК, трудових колективів, гро-

мадськими організаціями за місцем роботи чи проживання відповідача.

У п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України» від 12.04.85 № 2 судам роз'яснено, що *при вирішенні справ про виселення* на підставі ст. 116 ЖК осіб, які систематично порушують правила співжиття і роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі або будинку, слід виходити з того, що при триваючій антигромадській поведінці виселення винного може статися і при повторному порушенні, якщо раніше вжиті заходи попередження або громадського впливу не дали позитивних результатів. Серед таких визначені *заходи попередження*, що застосовуються судами, прокуратурами, органами внутрішніх справ тощо.

Доказів того, що відповідачів *було притягнуто до адміністративної та/або кримінальної відповідальності за порушення правил співжиття*, руйнування чи псування житлового приміщення, *позивачем не надано*.

Таким чином, колегія суддів доходить висновку, що ОСОБА_1 *не доведені належним чином доводи позовної заяви* про те, що на момент подання позову мали місце систематичні порушення правил співжиття з боку відповідачів.

Посилання ОСОБА_1 та ОСОБА_7 в якості доказів на висновки Актів судово-медичних досліджень колегією суддів до уваги не беруться з таких підстав. Так, в Акті судово-медичного дослідження № 1187/210 від 06.07.2021 ОСОБА_1 експертом було встановлено, виключно зі слів самої ОСОБА_1, що 03.07.2021 ОСОБА_3 два рази ударила позивача дверима по лівій руці. Однак обставини того, хто саме наніс удар ОСОБА_1, не встановлювались експертом, записані зі слів позивачки і не є підтвердженими жодним доказом. Що стосується Акта судово-медичного дослідження № 1186/210 від 06.07.2021 ОСОБА_7, то в ньому взагалі зазначено, що 03.07.2021 жінка, намагаючись вихопити з лівої руки постраждалої мобільний телефон, штовхнула двері та травмувала верхні кінцівки ОСОБА_7. Таким чином, у вказаному Акті *взагалі не зазначено*, хто саме спричинив травму ОСОБА_7, тому наведені обставини не можуть бути доказом протиправної поведінки відповідачів.

Інші докази та обставини, на які посиляється заявник в апеляційній скарзі, були предметом дослідження

судом першої інстанції та додаткового правового аналізу не потребують, оскільки при їх дослідженні та встановленні судом дотримані норми матеріального і процесуального права.

Європейський суд із прав людини⁹ зазначив, що п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди надавати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматися як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними, залежно від характеру рішення.

При зазначених обставинах колегія суддів вважає, що суд першої інстанції повно та всебічно дослідив і надав оцінку обставинам по справі, правильно визначив юридичну природу спірних правовідносин і закон, що їх регулює.

Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 08.06.2021¹⁰ ухвалено з дотриманням норм матеріального і процесуального права, підстави для його скасування відсутні.

Постановою Одеського апеляційного суду від 05.07.2022¹¹ апеляційну скаргу залишено без задоволення.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹²

Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на те, що застосування *конкретного способу захисту цивільного права або інтересу* залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у *спосіб, який є ефективним*, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення і спричиненим цими діями наслідкам.

Подібні висновки сформульовані, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 338/180/17¹³, від 11.09.2018 у справі № 905/1926/16¹⁴, від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц¹⁵, від 01.10.2019 у справі № 910/3907/18¹⁶, від 22.09.2020 у справі № 910/3009/18¹⁷, від 06.04.2021 у справі № 910/10011/19¹⁸.

Позбавлення права користування житловим приміщенням або виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до приватного життя і право на житло, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену п. 2 ст. 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві. Навіть якщо законне право на зайняття житлового приміщення припинене, особа має право сподіватися, що її виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів ст. 8 Конвенції.

Разом із тим у спірних правовідносинах *права позивача як власника квартири захищені* і ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. У практиці ЄСПЛ напрацьовані *три головні критерії*, які слід оцінювати на предмет відповідності втручання у право особи на мирне володіння своїм майном принципу правомірного втручання, сумісного з гарантіями ст. 1 Першого протоколу, а саме: а) чи є втручання законним; б) чи переслідує воно «суспільний інтерес»; в) чи є такий захід пропорційним визначеним цілям. ЄСПЛ констатує порушення державою ст. 1 Першого протоколу, якщо хоча б одного критерію не буде дотримано.

Право спільної часткової власності може стосуватися як подільних/неподільних речей, так і майнових прав та обов'язків. Частка у праві спільної часткової власності, що належить кожному зі співвласників, виступає не як частина речі й не як право на частину

⁹ Далі за текстом — ЄСПЛ.

¹⁰ Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 08.06.2021 у справі № 521/6487/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97954148.

¹¹ Постанова Одеського апеляційного суду від 05.07.2022 у справі № 521/6487/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105234898.

¹² Постанова Верховного Суду від 08.11.2023 у справі № 521/6487/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114904527?fbclid=IwAR1m3l7eKO4rW2q5f9Mc7oOl6pustfkUJPJKS27xq_lfXD3ywoKpsucE-8M.

¹³ Постанова Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 338/180/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/74963905.

¹⁴ Постанова Верховного Суду від 11.09.2018 у справі № 905/1926/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/76381805.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80116150.

¹⁶ Постанова Верховного Суду від 01.10.2019 у справі № 910/3907/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84788862.

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 22.09.2020 у справі № 910/3009/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91901363.

¹⁸ Постанова Верховного Суду від 06.04.2021 у справі № 910/10011/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96695006.

речі, а як частина права на всю річ як єдине ціле. Тобто *право спільної часткової власності поширюється на все спільне майно, а частка у праві спільної часткової власності не стосується частки майна* (див., зокрема, постанову Верховного Суду від 12.12.2018 у справі № 442/7505/14-ц, провадження № 61-4536св18¹⁹).

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.08.2018 р. у справі № 545/3728/16-ц (провадження № 61-9958св18)²⁰ зроблено висновок, що «відповідно до пункту 4 частини другої статті 16 ЦК способом захисту цивільних прав та інтересів може бути відновлення становища, яке існувало до порушення. Цей *спосіб пов'язаний із застосуванням певних заходів, спрямованих на відновлення порушеного суб'єктивного права особи у тому стані, в якому воно існувало до його порушення. Тобто для того, щоб подати цей позов, необхідно, щоб суб'єктивне право не було припинене і його можна було відновити шляхом усунення наслідків правопорушення. Цей спосіб захисту може знаходити свій прояв у вимогах про усунення перешкод у здійсненні права спільної власності між співвласниками*».

Суд розглядає справи не інакше, як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд (ч. 1, 3 ст. 13 ЦПК).

У частинах 1, 3 ст. 12, частинах 1, 5, 6 ст. 81 ЦПК визначено, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін, кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, окрім випадків, установлених цим Кодексом. Докази надаються сторонами та іншими учасниками справи. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

У справі, що переглядається:

— *суди виходили з того, що відсутній факт незаконного вселення ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5, ОСОБА_6 у квартиру, оскільки відповідачі вселилися в цю квартиру зі згоди її співвласника ОСОБА_2;*

— *суди не врахували, що спірна квартира належить ОСОБА_11, ОСОБА_7 та ОСОБА_2 на праві спільної часткової власності, яке поширюється на все спільне майно, а частка у праві спільної часткової власності не стосується частки майна;*

— *відповідачі не заперечували те, що вселились у спірну квартиру без згоди всіх співвласників, доказів визначення порядку користування квартирою із правом такого користування інших осіб (зокрема, членів сім'ї одного зі співвласників) не надали. Якщо співвласник вважає порушеним своє право власності іншим співвласником, зокрема шляхом вселення до спільного житла інших осіб без його згоди, він може, з огляду на фактичні обставини, вимагати відновлення становища, яке існувало до порушення (п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України). Тому вселення ОСОБА_3, ОСОБА_4 разом із дітьми ОСОБА_5, ОСОБА_6 до квартири без згоди позивача як співвласника квартири є порушенням визначеного ст. 358 ЦК порядку здійснення права спільної часткової власності. За встановленого порушення майнових прав позивача внаслідок недотримання порядку вселення зазначених відповідачів до спірної квартири, останні можуть бути виселені за вимогою позивача, що відновлює становище, яке існувало до такого порушення;*

— *позивачка також посилалася на обставини агресивної поведінки та погроз насильства з боку відповідачів, яким суди належної оцінки не надали і не врахували, що, якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів насильства, якими б незначними не були окремі епізоди та незалежно від того, чи притягалася відповідна особа до адміністративної відповідальності або іншої відповідальності, суд зобов'язаний оцінити ситуацію загалом, у тому числі й загрозу продовження аналогічних подій, урахуовуючи право особи на фізичну і психологічну недоторканість.*

За таких обставин суди першої та апеляційної інстанцій зробили передчасний висновок про відмову в задоволенні зазначених позовних вимог і не оцінили можливість виселення відповідачів з урахуванням відповідних принципів ст. 8 Конвенції, балансу інтересів сторін, загальних засад цивільного законодавства, зокрема, справедливості, добросовісності та розумності,

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 12.12.2018 у справі № 442/7505/14-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78529763.

²⁰ Постанова Верховного Суду від 15.08.2018 у справі № 545/3728/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75969978.

а також доводів позивача щодо систематичного порушення правил співжиття відповідачами, що зробило неможливим нормальне проживання у власній квартирі.

Разом з тим, відмовляючи у задоволенні позовних вимог за необґрунтованістю, *суди не врахували, що питання стосовно законності вселення у квартиру має вирішуватися як підстава позову у спорі про виселення*. Позовні вимоги про визнання незаконним вселення не відновлюють порушеного права позивача, тому є *неефективним способом захисту*. У зв'язку з цим ці позовні вимоги ОСОБА_1 не підлягають задоволенню з наведених підстав, тому судові рішення в цій частині потрібно змінити в мотивувальній частині.

Доводи касаційної скарги, ураховуючи межі касаційного перегляду, дають *підстави для висновку*, що оскаржені судові рішення ухвалені без дотримання норм матеріального і процесуального права. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід задовольнити частково, судові рішення у частині позовних вимог про визнання незаконним вселення змінити в мотивувальній частині, а в іншій частині — передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково.

Таким чином, робимо висновки:

— якщо спірна квартира належить власникам на *праві спільної часткової власності*, яке поширюється на все спільне майно, то частка у праві спільної часткової власності не *стосується частки майна*;

— якщо спірна квартира належить власникам на *праві спільної часткової власності*, то вселення у кімнату такої квартири має відбуватися за згодою *всіх співвласників квартири* з визначенням порядку користування квартирою із правом такого користування інших осіб (зокрема, членів сім'ї одного зі співвласників);

— якщо співвласник вважає своє право власності порушеним іншим співвласником, зокрема шляхом вселення до спільного житла інших осіб без його згоди, він може, з огляду на фактичні обставини, *вимагати відновлення становища*, яке існувало до порушення, шляхом їх виселення з урахуванням відповідних принципів ст. 8 Конвенції, *балансу інтересів сторін, загальних засад цивільного законодавства*, зокрема, справедливості, добросовісності та розумності, а також доводів щодо систематичного порушення правил співжиття.

ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОСТІ ЯК НОВА ГАРАНТІЯ ПРАВ ІНВЕСТОРА НОВОБУДОВИ

Руслана Половинкіна, к. ю. н., доцент кафедри підприємництва, менеджменту організації і логістики Запорізького національного університету

Інвестування — дуже важливий механізм розвитку економіки, оскільки збагачує не лише власника інвестиції, а й власника компанії, який, у свою чергу, сплачує податки. Однією з умов інвестиційного заохочення виступають гарантії цієї діяльності. Чим більше захищений потенційний інвестор, тим більш інвестиційно привабливою стає галузь. У розпал повномасштабної війни інвестування на території України є вкрай важливим. Новели законодавства повинні забезпечити та удосконалити законність будівництва, механізм придбання та реалізації нерухомого майна.

Інвестування завжди пов'язане із ризиком, чим більший ризик, тим більше власник інвестиції отримує прибуток. Якщо нерухомість розглядати з позицій інвестицій (перепродаж, оренда), то найбільш вигідною є купівля майна з самого початку відкриття продажів у новобудові. Однак на вибір нерухомості у майбутньому об'єкті нерухомості впливає багато факторів, в тому числі захищеність їх прав. У Законі України від 15.08.2022 № 2518-IX «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені у майбутньому»¹ закріплено особливості оборотоздатності майбутніх об'єктів нерухомості та визначено гарантії речових прав на ці об'єкти.

Спеціальний закон (ст. 1) містить положення про визначення термінів, та законодавець зазначає застереження, що всі інші терміни, які використовуються у законі, тлумачаться відповідно до норм цивільного права. Оскільки новим законом встановлено оборотоздатність майбутніх об'єктів нерухомості, пропонуємо проаналізувати зазначений термін. У ст. 178 Цивільного кодексу України² закріплюється та тлумачиться це поняття. У загальному вигляді означає

перехід (або відчуження) майна від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином. Підтримуючи погляд В. Погребняка, зазначимо, що оборотоздатність є властивістю тих об'єктів, які є юридично відокремлюваними, тобто тими, що не мають нерозривного зв'язку з особою їх носія, а також відчужуваними, тобто такими, належність яких певній особі може бути припинена, зокрема, у зв'язку з переходом до іншого суб'єкта, у результаті чого такий об'єкт стає «юридично чужим» для відповідної особи³. У згадуваній статті ЦК також акцентована увага, що властивістю об'єктів цивільних прав є оборотоздатність, що свідчить і про зворотний факт — якщо вони не вилучені з обороту, або не обмежені в обороті, або є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

Отже, оборотоздатність майбутніх об'єктів нерухомості є переходом (або відчуженням) майна від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування. Однак для реалізації цього права спеціальний закон передбачає наступні правила:

¹ Далі за текстом — спеціальний закон.

² Далі за текстом — ЦК.

³ Погребняк В. Я. Оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. 31(70). С. 84 — 88. URL: juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/18.pdf.

по-перше, виникає після отримання права на виконання будівельних робіт і припиняється після введення житлового будинку в експлуатацію;

по-друге, спеціальне майнове право на майбутній об'єкт нерухомості повинно бути зареєстровано у встановленому законом порядку в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

по-третє, встановлені різні правила оборотоздатності майбутнього об'єкта нерухомості на неподільний об'єкт незавершеного будівництва, подільний об'єкт незавершеного будівництва та майбутній об'єкт нерухомості.

Враховуючи вищевказані суттєві моменти, зазначимо, що для оборотоздатності майбутніх об'єктів нерухомості повинні бути виконані відповідні умови, а саме — забудовник зобов'язаний отримати дозвіл на виконання будівельних робіт у встановленому законом порядку, зокрема на підставі Закону України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності». Звертаємо вашу увагу, що при здійсненні будівельних робіт із класом наслідків СС1 забудовник реєструє повідомлення про початок будівельних робіт, а за класом відповідальності середнім (СС2) та значним (СС3) — орган державно-архітектурного контролю видає дозвіл на виконання будівельних робіт.

Також необхідно зазначити, що для інвестора це додаткова гарантія законності діяльності забудовника, оскільки для отримання дозволу на виконання будівельних робіт забудовник зобов'язується подати наступні документи:

1) копію документа, що посвідчує право власності чи право користування земельною ділянкою або договору суперфіції, наприклад, договір оренди земельної ділянки, договір купівлі-продажу земельної ділянки, державний акт про право власності на земельну ділянку, витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та інші документи, що засвідчують право власності чи право користування;

2) копію документів про призначення осіб, відповідальних за виконання будівельних робіт, та осіб, які здійснюють авторський та технічний нагляд;

3) інформацію про ліцензію, що надає право на виконання будівельних робіт, та кваліфікаційні сертифікати.

Підтвердженням реєстрації дозволу на виконання будівельних робіт є відображення даних у Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва, доступ до якої є відкритим і будь-яка особа може перевірити інформацію стосовно дійсності дозвільних документів на будівництво.

Для реєстрації спеціального майнового права подається заява про державну реєстрацію спеціального майнового права, яка формується за допомогою Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, їй присвоюється реєстраційний номер та шляхом обміну даних між реєстрами (Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно) заява отримується державним реєстратором, який і проводить реєстрацію.

За даними Міністерства юстиції України станом на 27.10.2023, спеціальне майнове право зареєстровано на 3 об'єкти будівництва, а на 30 подано документи⁴. На незначну кількість впливає багато факторів, однак найголовніший — це повномасштабна війна в Україні, через це відбувся спад будівельної діяльності.

Пропонуємо звернути увагу на закріплені законодавцем правила оборотоздатності неподільного та подільного об'єкта незавершеного будівництва та майбутнього об'єкта нерухомості.

Цивільне законодавство визначає, що подільною є річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення (ст. 183 ЦК), а неподільною є річ, яка втрачає своє цільове призначення при поділі. Неподільний об'єкт незавершеного будівництва може перебувати у цивільному обороті лише після реєстрації права власності чи реєстрації спеціального права на цей об'єкт у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, також окремо законодавець виділив умову реєстрації обтяження на користь особи, яка частково сплатила ціну такого об'єкта.

Окремі імперативні норми діють щодо цивільного обігу подільного об'єкта незавершеного будівництва, він стає оборотоздатним лише у випадках:

1. Правочини пов'язані зі зміною забудовника.

2. Обтяження майна іпотекою та звернення стягнення на таке майно відповідно до Закону України від 19.06.2003 № 978-IV «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях із нерухомістю».

⁴ Зареєстровано спеціальні майнові права на перші майбутні об'єкти нерухомості. URL: minjust.gov.ua/news/ministry/zareestrovano-spetsialni-maynovi-prava-na-pershi-maybutni-obekti-neruhomosti

3. Одночасно з державною реєстрацією спеціального майнового права на подільний об'єкт незавершеного будівництва, яка проводиться вперше, здійснюється державна реєстрація обтяження речових прав на подільний об'єкт незавершеного будівництва (Закон України від 01.07.2004 № 1952 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

Що стосується оборотоздатності майбутнього об'єкта нерухомості, то спеціальний закон установлює обов'язковість реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно спеціального майнового права або обтяження на користь особи, що сплатила частково ціну такого об'єкта.

Таким чином, введення таких норм права утверджує законність та прозорість у сфері будівництва, оскільки спеціальне майнове право повинно бути зареєстровано у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, а отже, незалежно від побудованого об'єкта нерухомості у власника майнового права вже є гарантії його захисту та право розпорядження ним на свій розсуд, при повній сплаті за об'єкт згідно із договором.

Звертаємо увагу, що умовами реєстрації спеціального майнового права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно є наявність наступної інформації про:

- право власності або право користування земельною ділянкою за забудовником;
- діючі містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки;
- діюче право на виконання будівельних робіт;
- відсутність факту зупинення будівельних робіт до усунення цих недоліків;
- відсутність факту прийняття об'єкта в експлуатацію.

Законом у сфері державної реєстрації деталізуються умови щодо кожного об'єкта: подільного, неподільного об'єкта незавершеного будівництва та майбутнього об'єкта нерухомості (ст. 27-2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

Вищезазначені положення утверджують законність будівництва та при кожному внесенні змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно щодо спеціального майнового права перевіряється чинність

документів на будівництво в режимі реального часу.

Також необхідно зупинитись на оборотоздатності гарантійної частки (ст. 9 спеціального закону), яка є обов'язковою для забудовника. Гарантійна частка — це зобов'язання забудовника під час державної реєстрації прав на неподільний та подільний об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості залишити встановлений Кабінетом Міністрів України мінімум площ майбутніх об'єктів нерухомості. Оборотоздатність цих об'єктів можлива лише після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Проводячи порівняння оборотоздатності подільного, неподільного об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості та гарантійної частки зазначимо, що всі ці об'єкти будуть повністю сформовані у майбутньому, оборотним є спеціальне майнове право на ці об'єкти. Найбільшою різницею є те, що спеціальне майнове право на подільний, неподільний об'єкт незавершеного будівництва та майбутній об'єкт нерухомості виникає після реєстрації його у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та припиняється з прийняттям в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, а оборотоздатність гарантійної частки виникає після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта. Винятком стають випадки визнання забудовника банкрутом та його ліквідації, у цьому випадку гарантійна частка переходить до нового забудовника.

У межах досліджуваного питання звернемось до судової практики, яка, на жаль, на сьогодні є не сформованою, хоча є поодинокі судові рішення, в яких міститься посилання на норми спеціального закону. Розглянемо деякі з них.

У справі Київського районного суду м. Полтави № 554/4032/23 за позовом Особи 1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Спектрбуд плюс» про визнання дій незаконними та зобов'язання вчинити певні дії⁵ сторона позивача стверджувала свій позов тим, що згідно з договором купівлі-продажу майнових прав на приміщення № МП.П68-М.15 від 11.03.2020, укладеним між Товариством з обмеженою відповідальністю «Спектрбуд плюс» в особі Фоміної Ганни Вікторівни та ОСОБА_1, ним придбано майнові права на машиномісце, а саме: машиномісце будівельний № НОМЕР_1 площею 12,5 кв. м, за адресою:

⁵ Рішення Київського районного суду м. Полтави від 31.01.2024, справа №554/4032/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116890610.

АДРЕСА_1. Ціна майнових прав на зазначений об'єкт була визначена 143750 грн, що є еквівалентом: 5657,22 доларів США на день укладення договору. Фінансові зобов'язання ним були виконані в повному обсязі шляхом здійснення разового платежу згідно із графіком платежів, який є додатком до вказаного договору купівлі-продажу майнових прав: 12.03.2020 на суму 143750 грн, тобто 100 відсотків суми вказаного договору. 10.10.2022 набув чинності Закон № 2518-IX «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», яким передбачені спеціальні майнові права та їх реєстрація. Позивач, таким чином, вимагав від забудовника реєстрації спеціального майнового права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, однак суд не задовольнив позов.

Аналогічне рішення Київського районного суду м. Полтави від 31.01.2024 було прийнято по справі № 554/4034/23⁶. Позивач мотивував свій позов тим, що згідно з договором купівлі-продажу майнових прав на приміщення № МП.П68-55 від 28.01.2020, укладеним між Товариством з обмеженою відповідальністю «Спектрбуд плюс» в особі Фоміної Ганни Вікторівни та ОСОБА_1, ним придбано майнові права на приміщення, а саме: трикімнатну квартиру АДРЕСА_1. Ціна майнових прав на зазначений об'єкт була визначена 938607 грн 50 коп., що є еквівалентом: 38139,27 доларів США на день укладення договору. Фінансові зобов'язання ним були виконані в повному обсязі шляхом здійснення двох платежів, які є додатком до вказаного договору купівлі-продажу майнових прав: 28.01.2020 на суму 461392 грн 50 коп. та 12.02.2020 на суму 477215 грн, на загальну суму 938607 грн 50 коп., тобто 100 відсотків суми вказаного договору. 10.10.2022 набув чинності Закон № 2518-IX «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», яким передбачені спеціальні майнові права та їх реєстрація. Позивач, таким чином, вимагав від забудовника реєстрації спеціального майнового права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, однак суд не задовольнив позов.

Деякі судові справи стосувались припинення обтяжень речових прав на нерухоме майно, а саме цивільна справа за № 378/128/23 до Ставищенського

районного суду Київської області за позовом ОСОБА_1 до Ставищенської селищної ради Білоцерківського району Київської області про припинення обтяження речових прав на нерухоме майно⁷. У позові ОСОБА_1 посилалась на те, що помер її батько ОСОБА_2, на майно якого приватним нотаріусом Білоцерківського районного нотаріального округу Київської області Кошинською Л. О. заведена спадкова справа № 62/2020, відповідно до матеріалів якої спадщину після смерті батька ОСОБА_2 прийняла вона, спадкоємиця за законом, звернувшись 16 листопада 2022 року до приватного нотаріуса Білоцерківського районного нотаріального округу Київської області Кошинської Л. О. із заявою про видачу на її ім'я свідоцтва про право на спадщину за законом на спадкове майно, що складається в тому числі з 3/4 частки житлового будинку АДРЕСА_1. При здійсненні перевірок відсутності (наявності) заборони або арешту на майно, у порядку доступу до відомостей, внесених до 2013 року, в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна при пошуку інформації за фізичною особою виявлено запис про обтяження (арешт) на невизначене майно, житловий будинок, розташований за адресою: Київська область, Ставищенський район, село Ясенівка; Власник П. І. Б.: «ОСОБА_2»; Підстава обтяження: повідомлення б/н від 03.11.1995 Ставищенського районного суду Київської області. Архівний номер: 5587694KIEU483, архівна дата: 24.03.2003, дата виникнення: 03.11.1995 року, № реєстру: 11. Через наявність арешту постановою про відмову у вчиненні нотаріальних дій від 16 листопада 2022 року за № 236/02-14 їй відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом на вищевказане майно. У цьому випадку суд задовольнив позов.

Судова справа № 367/9090/21 (Ірпінський міський суд Київської області) за позовом ОСОБА_1 до Ірпінської міської ради, Бучанської міської ради та Ірпінської міської державної нотаріальної контори. ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про припинення обтяження, в обґрунтування якого зазначила, що у її власності перебуває 2/3 частини житлового будинку загальною площею 48,3 кв. м, розташованого за адресою: АДРЕСА_1. Відповідно до Інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно,

⁶ Рішення Київського районного суду м. Полтави від 31.01.2024, справа №554/4034/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116878665.

⁷ Рішення Ставищенського районного суду Київської області від 30.05.2023, справа № 378/128/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111187554.

Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна, за реєстраційним номером об'єкта нерухомого майна 2422116132108 зареєстровано житловий будинок загальною площею 48,3 кв. м, житлова площа 26,5 кв. м, опис: житловий будинок 1960 року спорудження, літера «А» згідно з даними технічної інвентаризації, опис об'єктів, що є приналежністю головної речі: Прибудова; Сарай — «Б»; Погріб — «Г»; Альтанка — «З»; Огорожа — «№ 2,3», за адресою: АДРЕСА_1, номер об'єкта в РПВН 273579997, право власності на вказаний об'єкт нерухомого майна зареєстровано за ОСОБА_1 (2/3 частини) та її донькою ОСОБА_2 (1/3 частина)⁸. Підставою обтяження було повідомлення, 77/В2/6, 06.09.1966, Ірпінський к-т ком. підприємств. Об'єкт обтяження: будинок, состав: ціле, состояние: добудоване, статус: жила, адреса: АДРЕСА_1. Ірпінський міський суд Київської області задовольнив позов.

Рішенням Ставищенського районного суду Київської області від 25.05.2023 справа № 378/302/23 було також задоволено позов ОСОБИ_1 до Ставищенської селищної ради Білоцерківського району Київської області про припинення обтяження речових прав на нерухоме майно⁹. Суд установив припинити обтяження речового права на нерухоме майно, реєстраційний номер 45340, зареєстроване 30.06.2004 в Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна реєстратором: Ставищенська районна державна нотаріальна контора Київської області на підставі повідомлення б/н від 03.11.1995 Ставищенського районного суду Київської області, а саме: арешт (архівний запис) на об'єкт: квартиру, розташовану за адресою АДРЕСА_2, власник: «ОСОБА_3, ОСОБА_4».

Здійснивши аналіз цих судових рішень, зазначимо, що у перших двох випадках сторона позивача прагнула не тільки змусити забудовника зареєструвати спеціальне майнове право, а й видати акти приймання-передачі нерухомого майна, які неможливо отримати без здійснення технічної інвентаризації всього об'єму (що означає закінчення будівництва) та введення об'єкта в експлуатацію. У нормах матеріального права спеціального закону (Перехідні положення) положення зазначається, що дія закону

поширюється на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості, право на виконання будівельних робіт щодо яких набуто після набрання чинності спеціальним законом. Отже, забудовники, які отримали дозвіл на виконання будівельних робіт до прийняття спеціального закону, не зобов'язані реєструвати спеціальне майнове право. З суті справи випливає, що договори на купівлю нерухомого майна, яке буде споруджено, були укладені до набрання чинності законом.

Однак, за рішенням забудовника, дія спеціального закону може бути поширена на об'єкти будівництва та їх складові, які після прийняття об'єктів в експлуатацію стануть самостійними об'єктами нерухомого майна. Вважаємо, що для іміджу та законності діяльності забудовника це є важливим, а держава, у свою чергу, повинна заохотити до здійснення реєстраційних дій.

У випадках зняття обтяження з нерухомого майна зазначимо, ще до введення єдиних державних реєстрів вся інформація стосовно накладених арештів (як правило, заводи чи підприємства надавали суду на будівництво житлових будинків у радянський період) акумулювалась у письмових джерелах (книгах, нарядах) перших нотаріальних контор у районах міст чи селах, або виконавчі служби активно, без будь-яких ідентифікуючих даних реєстрували арешти (приблизно 1995 — 1997 рр.). На практиці це непоодинокі випадки стосовно того, що нотаріуси не можуть ідентифікувати ці арешти та направляють людей до суду. У вищенаведених справах суди посилались на спеціальний закон стосовно вчинення реєстраційних дій, а саме державна реєстрація обтяжень проводиться на підставі судового рішення щодо набуття, зміни або припинення обтяження речових прав на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, що набрало законної сили (у редакції Закону № 2518-IX від 15.08.2022), тому належним способом захисту прав позивача є припинення обтяження речового права на нерухоме майно¹⁰.

Наостанок вважаємо за необхідне зазначити, що спеціальними законом також встановлено:

— обов'язок замовника будівництва визначати перелік майбутніх об'єктів нерухомості, які складатимуть

⁸ Рішення Ірпінського міського суду Київської області від 12.04.2023, справа № 367/9090/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111820942.

⁹ Рішення Ставищенського районного суду Київської області від 25.05.2023, справа № 378/302/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111085278.

¹⁰ Рішення Ставищенського районного суду Київської області від 25.05.2023, справа № 378/302/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111085278.

гарантійну частку (при цьому мінімальний розмір такої частки визначається Кабінетом Міністрів України);

- особливості державної реєстрації зміни об'єкта незавершеного будівництва, об'єкта нерухомого майна;

- особливості залучення коштів для будівництва об'єкта нерухомого майна;

- істотні умови договору щодо організації та фінансування будівництва об'єкта;

- право першого відчуження, передачі у довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань щодо об'єкта незавершеного будівництва та майбутнього об'єкта нерухомості;

- особливості відчуження, передачі у довірчу власність як способу забезпечення виконання зобов'язань та обтяження речових прав на об'єкти незавершеного будівництва, майбутні об'єкти нерухомості;

- особливості вчинення правочинів, пов'язаних із зміною замовника будівництва;

- істотні умови договору купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж);

- порядок другого та наступного відчуження неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості;

- особливості відступлення прав за договором купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості, щодо якого сплачено частково ціну та зареєстровано обтяження речових прав на користь покупця;

- право та процедуру розірвання договору купівлі-продажу неподільного об'єкта нерухомого майна/майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж) тощо¹¹.

Аналіз викладених у роботі теоретичних результатів дозволяє сформулювати наступні загальні висновки:

1. До початку будівельної діяльності забудовник зобов'язаний отримати дозвіл на будівництво об'єктів нерухомості, який кожен може перевірити у Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва.

2. Реєстрація спеціального майнового права у Державному реєстрі прав власності на нерухоме майно можлива лише після отримання дозволу на виконання будівельних робіт.

3. Законодавець забезпечує обмін інформацією між двома реєстрами у реальному часі — Єдина державна електронна система у сфері будівництва та Державний реєстр прав власності на нерухоме майно, що надає додаткову гарантію законності діяльності забудовника.

4. При реєстрації спеціального майнового права відбувається подвійна перевірка документів, оскільки реєстратор зобов'язаний перевірити наявність документів на право власності чи право користування земельної ділянки, містобудівні умови та обмеження, ліцензію на будівництво тощо.

5. Реєстрація спеціального майнового права забезпечує оборотоздатність подільного, неподільного об'єкта незавершеного будівництва та майбутнього об'єкта нерухомого майна:

- власник спеціального майнового права може відчужувати (друге та наступне відчуження) без згоди замовника будівництва (у разі повної сплати за об'єкт нерухомості);

- гарантується спадкування подільного, неподільного об'єкта незавершеного будівництва та майбутнього об'єкта нерухомого майна.

6. Законодавець встановив гарантії захисту спеціального майнового права, власник може звернутись до суду з вимогою щодо:

- закінчення будівництва об'єкта та введення його в експлуатацію;

- визнання права власності на об'єкт, щодо якого зареєстроване спеціальне майнове право, після введення об'єкта в експлуатацію.

7. Встановлені обмеження оборотоздатності гарантійної частки.

8. Держава надала право застосування норм спеціального закону до будівництва об'єктів, які почалися до введення в дію норм, що також є позитивним для майбутніх інвесторів¹².

¹¹ Гарантування речових прав на об'єкти незавершеного будівництва: правові механізми. URL: law-in-war.org/garantuvannya-rechovyh-prav-na-obyekty-nezavershenogo-budivnytva-pravovi-mehanizmy/

¹² Більш детальну інформацію стосовно вибору об'єктів інвестування у нерухоме майно (аналіз нормативно-правової бази та документів забудовника) можна подивитись на моєму каналі Youtube. URL: youtube.com/channel/UCn71Rmsngl7jloYzfXJ_ptw.

ІСТОРИЧНІ АДВОКАТУРИ

У ФОКУСІ ДОСЛІДЖЕНЬ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ «АДВОКАТУРА ЗАПОРІЖЖЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»

6 лютого 2024 року у Запоріжжі Національна асоціація адвокатів України, Центр досліджень адвокатури і права НААУ, Рада адвокатів Запорізької області спільно з Національним університетом «Запорізька політехніка»¹, юридичною компанією «Майстро і Беженар» та адвокатським бюро Вадима Лаврівського провели круглий стіл «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність». Перед початком наукового форуму відбулася урочиста презентація Кабінету-музею історії адвокатури Запорізької області, відкритого за сприяння НААУ на базі юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка».

У залі засідань ректорату університету зібралися адвокати, історики та краєзнавці, науковці, представники державних органів, керівництво і викладачі університету, журналісти та студенти.

З вітальним словом до учасників представницького заходу звернувся **Віктор Грешта**, професор, ректор Національного університету «Запорізька політехніка». Він відзначив роль університету як надійної платформи для комунікацій, наголосив на важливості роботи над новими форматами в освіті, оскільки саме інтерес

до навчання може стати запорукою подальшої майстерності у роботі. Ректор відзначив, що створення експозиції Кабінету-музею адвокатури Запоріжжя стало можливим завдяки співпраці університету із НААУ, Радою адвокатів Запорізької області, Запорізьким обласним архівом, Запорізьким обласним краєзнавчим музеєм, Запорізьким обласним центром «УТОПІК», історичними спільнотами, юридичною компанією «Майстро і Беженар» та адвокатським бюро Вадима Лаврівського.

Учасників круглого столу привітала голова Запорізької обласної ради **Олена Жук**: «З командою часто виїжджаємо у прифронтові зони, і головне, про що просять наші воїни, — щоб ми продовжували жити, продовжували допомагати молоді, адже діти, студенти — це наше майбутнє. Хочу побажати колективу Запорізької політехніки та творчому колективу музею не зупинятися на досягнутому, розвиватися та йти вперед. Хочу подякувати депутатам обласної ради, які об'єдналися заради гарної справи. Вважаю, що ця подія стала відправною точкою у розвитку корисної справи».

Валентин Гвоздій — заступник Голови НААУ, РАУ, автор ідеї Всеукраїнського проекту «Історія адвокатури

¹ Далі за текстом — НУ «Запорізька політехніка», університет.

України» розпочав науковий форум доповіддю про роль адвокатури Запорізького краю у становленні та розвитку української адвокатури. У своєму виступі він подякував українським адвокатам за їхню мужність, за те, що захищають права людини під час війни. Він висловив впевненість, що відкриття Кабінету-музею історії адвокатури Запорізької області та проведення круглого столу стануть першими кроками до видання узагальнюючої наукової праці з історії адвокатури Запоріжжя. *«Кожен регіон України здобув власний досвід розвитку адвокатської професії та імена славетних адвокатів, які увійшли до скарбниці історичної пам'яті української адвокатури. Запоріжжя — це осердя української ідентичності та має дуже цікаву історію адвокатської корпорації. Ми сподіваємося, що ця історія буде написана»*, — наголосив Валентин Гвоздій.

Керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури НААУ, адвокат **Ірина Василик** висловила щиру вдячність керівництву НААУ, зокрема Голові НААУ, РАУ Лідії Ізовітовій, а також Валентину Гвоздію за постійну підтримку розвитку досліджень історії адвокатури, зокрема і вивчення історії у регіонах. Також пані Ірина подякувала партнерам, Раді адвокатів Запорізької області, юридичному факультету Національного університету «Запорізька політехніка». Особливо вона відзначила натхненників та організаторів відкриття Кабінету-музею історії адвокатури Запорізького краю та проведення круглого столу — адвокатів Дмитра Майстра та Вадима Лаврівського.

Ірина Василик виступила з доповіддю на тему **«Історія адвокатури Запоріжжя: напрямки вивчення і шляхи збереження історичної пам'яті»**. Дослідниця зазначила, що розвиток адвокатури на Запоріжжі сягає своїм корінням часів Гетьманщини та пов'язаний з правничими традиціями козацької доби. Правове поле для розвитку адвокатури у цей період формували норми Литовського Статуту 1566 року та, частково, указ Петра I від 5 листопада 1723 року, яким цар намагався нівелювати радикальні відмінності української правової ситуації від московської, але зумів втрутитися лише у діловодство. Адвокати, як і судді та сторони процесу, керувалися Литовськими статутами та універсалами українських гетьманів. У Російській імперії створення адвокатури як самостійного незалежного інституту було запроваджено судовою реформою 1864 року. З невеликими змінами це

законодавство проіснувало до 1917 року. Саме за цим законодавством відбувалося становлення адвокатури на Запоріжжі наприкінці XIX — на початку XX століття.

Очільниця Центру досліджень адвокатури і права розповіла про окремі норми тогочасного законодавства, які зберегли свою актуальність та знайшли втілення у сьогоdnішніх законах.

Максим Семенов, заступник Голови Ради адвокатів Запорізької області, зазначив, що Запорізька область збагатилася новим культурним надбанням — відкриттям Кабінету-музею адвокатури. Це історична подія, яка з'єднує минуле та сучасність, розкриваючи важливі аспекти розвитку адвокатури в регіоні.

Історія адвокатури на Запоріжжі сягає глибоких коренів, аж до часів міста Олександрівська. Дослідники віднайшли та показали цінні архівні матеріали, які свідчать про значущість ролі адвокатів у правовій системі вже в кінці XIX століття.

Дмитро Майстро, адвокат, керуючий партнер юридичної компанії «Майстро і Беженар», голова Запорізького відділення Асоціації адвокатів України, член Ради адвокатів Запорізької області, виступив з доповіддю на тему **«Адвокатура Олександрівська та Мелітополя наприкінці XIX — на початку XX століття»**. Дослідник наголосив, що, на превеликий жаль, дослідженням та популяризацією історії адвокатури на Запоріжжі фактично ніхто не займався. І дотепер досвід діяльності запорізьких адвокатів у різні часи залишається на полицях архівів.

Він зауважив, що в Запорізькій області немає жодного музею адвокатури, відсутня жодна згадка про адвокатську діяльність і в Запорізькому обласному краєзнавчому музеї.

Як історик, Дмитро Майстро переконаний, що вивчення історії адвокатури є такою ж невід'ємною частиною Запорізького краю, як і дослідження козацтва. Адвокати, правники — юридична еліта у всі часи вносили великий вклад у процеси державотворення, і їх робота, досвід, напрацювання є неоціненним здобутком для сьогодної адвокатської спільноти. Шкода, що наразі, у зв'язку з тимчасовою окупацією російськими загарбниками територій України, процес систематизації та вивчення діяльності запорізьких колег-попередників різних часів ускладнився фактичною неможливістю зібрати всі наявні історичні матеріали. Дуже багато історичних пам'яток адвокатури Запорізького краю знаходяться в архівах територіально

віддалених від Запоріжжя (частина матеріалів зберігається в архівах Дніпропетровської області, Сімферополя тощо).

Однак Дмитро Майстро висловив упевненість, що відкриття Кабінету-музею адвокатури Запорізької області стане успішним стартом у популяризації внеску адвокатів у національне відродження та становлення правової держави України, спонукатиме до подальшого дослідження історичної спадщини адвокатури та зміцнить авторитет нашої професії.

Вадим Лаврівський, адвокат, аспірант Запорізького національного університету, Карлові Вари, Чеська Республіка, виступив з доповіддю на тему **«Україна і Чехія: взірць співпраці на прикладі адвокатури»**. *«Мене вразила історія адвокатури Запорізького краю. Раніше панувала думка, що історія адвокатури почала формуватися у 1990-х роках, але це зовсім не так. Завдяки архівним історичним дослідженням ми можемо відновити повну картину і ствердити, що українська адвокатура на Запоріжжі існувала дуже і дуже тривалий час. Зокрема, це доводять і ті судові справи, з якими ви можете ознайомитись тут, у новоствореному музеї. Адвокати часів Олександрівська мали володіти українською мовою і саме вони стали основою сучасної української адвокатури»*, — підкреслив адвокат Вадим Лаврівський.

З початку повномасштабного російського вторгнення українські адвокати, що здійснюють свою професійну практику за межами України (наприклад, у Чеській Республіці), максимально долучилися до допомагати як адвокатам, так і громадянам України, які у зв'язку з масованою військовою агресією росії змушені були виїхати за межі країни. Це і юридичні консультації, допомога в оформленні необхідних міжнародних документів, реєстрації в органах влади, отриманні статусу біженців. Окрім того, українські адвокати за часи війни змогли допомогти сотням сімей з України в отриманні тимчасового житла на території Чеської республіки, матеріальному забезпеченні, працевлаштуванні.

Чимало зусиль спрямовуються і для налагодження та підтримки успішної співпраці між українськими адвокатами в Чехії та державними органами цієї країни. Зокрема, завдяки міжнародній співпраці, адвокати мають можливість допомагати своїм регіонам в Україні. Так, завдяки ініціативі Вадим Лаврівського Запорізька

обласна рада підписала меморандум про взаємодію з Карловарським краєм Чеської Республіки, що дало старт реалізації проекту всебічної допомоги Запорізькому краю.

Юрій Філей, декан юридичного факультету НУ «Запорізька політехніка», к. ю. н., професор, підкреслив, що Музей адвокатури є першим кроком у розвитку наукових та освітніх ініціатив, спрямованих на вивчення та популяризацію адвокатської справи на юридичному факультеті НУ «Запорізька політехніка». Вчений наголосив на актуальності дослідження адвокатури Запоріжжя на рубежі XIX — XX століть, аналізі участі запорізьких адвокатів у подіях Української революції 1917–1921 рр., а також вивчення інституційних змін Запорізької адвокатури у радянський період. Було наголошено на доцільності дослідження життєвого і професійного шляху відомих адвокатів Запоріжжя, висвітлена проблематика внутрішніх викликів та міжнародної співпраці української адвокатури в умовах російського вторгнення.

Історик, дослідник історії Запоріжжя, голова Запорізького обласного центру ГО «УТОПІК», член Запорізького наукового товариства ім. Якова Новицького **Валерій Стойчев** виступив з доповіддю на тему **«Відомі адвокати Запоріжжя: життєвий і професійний шлях»**. У своєму виступі він зазначив, що сучасна адвокатура України є спадкоємицею історичних традицій інституту захисту, яка формувалася і розвивалася на українських землях під впливом литовсько-руського, польського, імперських австрійського та російського законодавства. Кожен регіон України здобув власний досвід розвитку професії та імена

славетних адвокатів, які увійшли до скарбниці історичної пам'яті.

Вчений наголосив, що інформативні стенди були створені за результатами дослідження, проведеного у фондах Запорізького обласного державного архіву. Були виявлені та оброблені не тільки дореволюційні матеріали щодо роботи присяжних та приватних повірених, доводилося звертатися до інших фондів щодо роботи судів, органів прокуратури, органів юстиції тощо.

«Матеріали знаходились по крихтах», — підкреслив Валерій Стойчев. А стосовно нівелювання ролі адвокатури на зламі епох, із встановленням радянських часів, наводить трансформацію назви адвокатської справи як професії. «Правозаступники» у 1919–1922 роках, «Оборонці (захисники)» у 1925–1930-х — якомога далі від первісної назви та призначення. Адвокати, які залишились у професії за радянських часів, або адаптувалися до нової системи, або каралися нею. Біографії Соломона Блюмкіна, Миколи Трандафілова, Давида Фрізена, Корнія Унру, Івана Способного та багатьох інших непересічних особистостей також стали предметом дослідження та оприлюднення.

Тетяна Леоненко, д. ю. н., професор, завідувач кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права НУ «Запорізька політехніка», виступила з доповіддю на тему *«Інститут адвокатури: минуле, сучасність, майбутнє»*. Вона наголосила, що демократизація українського суспільства вимагає докорінної зміни поглядів на інститут адвокатури в системі охорони законних інтересів громадян і організацій. Від того, наскільки сильною є адвокатура, як вона організована і в законодавчому порядку захищена, значною мірою залежить впевненість наших громадян у своєму завтрашньому дні. З цих міркувань історія розвитку вітчизняної адвокатури буде для нашого студентства не лише цікавою, а й повчальною.

Максим Дєєв, адвокат, начальник юридичного відділу, к. ю. н., доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права НУ «Запорізька політехніка», виступив з доповіддю на тему *«Фахова підготовка майбутніх адвокатів в епоху IT-буму та розвитку ШІ»*. Вчений зазначив, що людство стоїть на порозі широкого використання ШІ в різних сферах життя: управлінні, медицині, юриспруденції. Саме в Національному університеті «Запорізька політехніка», де вивчають і право, і системи штучного інтелекту,

відкриваються можливості для вирішення не тільки теоретичних, а й практичних (прикладних) задач на стику цих галузей знань.

Максим Леоненко, к. ю. н., професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права НУ «Запорізька політехніка», адвокат, виступив з доповіддю на тему *«Деякі нотатки щодо професії адвоката»* і наголосив, що адвокатура вважається неодмінним атрибутом правової держави з античних часів. Сильна, незалежна, авторитетна адвокатура завжди була показником сили та зрілості самої держави і навіть цивілізації, а отже, — фактором не лише юридичним, а й соціальним, політичним, культурним.

Адвокат — головне поняття теорії адвокатури. Це виявляється через професійну діяльність, тобто у професії адвоката. Діяльність адвоката є творчою, вона важко піддається канонам.

Невід'ємною якістю кваліфікованого адвоката є прагнення вдосконалюватись у своїй професії. Для адвоката це, в тому числі, й уміння постійно навчатися, підвищувати свій професійний рівень.

Адвокатська професія — не тільки фах, а й мистецтво. З цього приводу було наведено спогад про таланта адвоката Анатолія Коні, чиї промови стали майже літературною творчістю, цікавістю до яких не минає вже більш ніж століття. *«Весь більш менш цивілізований і культурний світ перебуває тепер у стані бродіння, переживає трагічні умови своєї майбутньої перебудови. За складних вимог цього неминучого будівництва безцінний кожен працівник, кожен, хто може на своєму життєвому шляху подати втіху, надати підтримку, навіяти бадьорість своїм ближнім»*, — писав Анатолій Коні у 1923 році, та наче про сьогоднішнє. Бо така робота, як підсилення важливості професії, як можливість допомоги ближньому — прикладів безліч навіть у нинішні «часи бродіння», та й створення музею за цих надзвичайних умов — це робота безцінних людей для покращення суспільства. До речі, 9 лютого 160 років з дня народження Анатолія Коні, маємо ювілей, — наголосив Максим Леоненко.

Павло Назаренко, к. ю. н., доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права НУ «Запорізька політехніка», адвокат, виступив з доповіддю на тему *«Історія становлення стандартів надання безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному судочинстві України»*. Він розглянув роль міжнародних стандартів адвокатури

та їх вплив на формування та становлення стандартів якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному судочинстві України. Дослідив загальні та окремі стандарти, як алгоритми конкретних дій адвокатів під час надання ними безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному судочинстві.

Професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права НУ «Запорізька політехніка», д. ю. н., **Руслана Максакова** виступила з доповіддю на тему «Напрями взаємодії Національного університету «Запорізька політехніка» і адвокатів Запорізької області». В доповіді було окреслено основні напрями взаємодії Національного університету «Запорізька політехніка» і адвокатів Запорізької області, серед яких співробітництво через: 1) реалізацію освітнього процесу щодо викладання дисципліни «Адвокатура»; 2) забезпечення базами виробничої практики та працевлаштування студентів-випускників; 3) навчання адвокатів Запорізької області в аспірантурі НУ «Запорізька політехніка»; 4) адвокатська діяльність викладачів університету; 5) участь професорсько-викладацького складу в діяльності громадських організацій та органів адвокатського самоврядування.

Новим і найбільш перспективним напрямом взаємодії визначено відкриття Кабінету-музею історії адвокатури Запорізької області. Зокрема, в цій сфері запропоновано задля розвитку матеріальної бази музею розробити плакати випускників спеціальності Право НУ «Запорізька політехніка», які поповнили ряди адвокатів Запорізької області (бо університет готує таких спеціалістів ще з 2007 року, тобто вже 17 років поспіль!). Також цікавими експонатами музею могли би бути інформативні стенди щодо законодавчих ініціатив, внесених адвокатами Запорізької області, зокрема і викладачами-адвокатами та аспірантами-адвокатами НУ «Запорізька політехніка» щодо вдосконалення українського законодавства.

Вікторія Пальченкова, д. ю. н., професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права НУ «Запорізька політехніка», виступила з доповіддю на тему «**Від Миколи Міхновського до Левка Лук'яненка: роль адвокатів у боротьбі за незалежність України**». Вчена наголосила, що формування адвокатури пов'язують із втіленням у реальні суспільні відносини ідей демократії та конституціоналізму — ідеології, спрямованої на забезпечення реалізації прав і свобод

людини, її «права на щастя». Особливість української адвокатури полягає в тому, що протягом своєї історії, паралельно з виконанням своїх основних функцій, вона вела боротьбу за творення суверенної національної держави. Починаючи від М. І. Міхновського, який у 1900 р., ґрунтуючись на історико-правових джерелах, виголосив гасло «Самостійної України» та дав прогноз щодо неминучості краху імперій і епохи національних революцій, які охоплять всі континенти і супроводжуватимуться появою нових незалежних держав, блискуче виправдався у ХХ ст. Продовжуючи плеядою адвокатів Галичини, які були творцями Західно-Української Народної Республіки, ланцюг тягнеться до Л. Г. Лук'яненка, автора Акта проголошення незалежності України, та адвокатів, прізвища яких ми ще почуємо, саме вони сьогодні боронять державу від російської навали. Одним з малодосліджених аспектів історії адвокатури України є регіональний, тому відкриття Музею історії адвокатури Запорізької області є дуже на часі.

Лілія Баєва, к. ю. н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права НУ «Запорізька політехніка», виступила з доповіддю «**Історія розвитку інституту адвокатури України в період з 1992 по 2012 роки**». Розглянула питання становлення інституту адвокатури, нормативно-правові акти, що регулювали діяльність адвокатури в цей період, а також зародження органів адвокатського самоврядування.

Марина Смолярова, к. ю. н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права НУ «Запорізька політехніка», виголосила доповідь на тему «**Застосування медіації в адвокатській діяльності**». Вчена зазначила, що адвокатська спільнота переважно позитивно ставиться до впровадження медіації. Медіація не замінює, а доповнює традиційні судові процедури, надає більше можливостей для досягнення бажаного результату. До того ж медіація за своєю природою проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації. Крім того, медіація пропонує гнучкий та менш формалізований підхід до врегулювання спору.

Андрій Мартиненко, адвокат, аспірант кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», виступив з доповіддю на тему «**Витоки**

історії адвокатури Запорізького краю». Говорячи про витoki історії адвокатури Запорізького краю, він охопив різні етапи: виникнення родинної адвокатури; адвокатура за часів Київської Русі, де роль захисників у судах виконували рідні та приятелі сторін, «послухи», «видоки»; поява професійної адвокатури періоду Литовсько-польської доби та розвиток адвокатури з 1864 року аж до 1980 року.

Особливу увагу в доповіді було приділено створенню разом із Запорізькою областю в 1939 році Запорізької обласної колегії адвокатів. Серед визначних адвокатів Запоріжжя та Запорізького краю було відзначено дійсно легендарних людей, серед яких Юзеф Григорович Чорний, який стверджував, що адвокат не може знаходитися в полоні формальної логіки; адвокати А. І. Фисюк та Л. С. Дробота, які працювали в консультаціях Орджонікідзенського та Жовтневого районів міста Запоріжжя; Е. М. Молдавський — адвокат з Мелітопольського району та К. М. Солов'єв — адвокат з міста Енергодар.

Під час круглого столу було напрацьовано низку спільних ідей і проєктів для майбутньої реалізації, які були записані у резолюцію форуму. У підсумковому документі учасники Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність» відзначили вагомий внесок адвокатів Запорізького краю у становлення адвокатського самоврядування, розвиток адвокатської корпорації та правил професійної етики, збереження національної свідомості.

З метою актуалізації досліджень з історії загальної, регіональної адвокатури України та адвокатської біографістики; популяризації знань про Інститут адвокатури України, відновлення і вшанування пам'яті про його славетних діячів; роль адвокатів у національному відродженні і державному будівництві України, а також вивчення й збереження інформації про сучасних представників адвокатури — захисників української державності у російсько-українській війні, учасники круглого столу ухвалили:

1. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права НААУ, Раді адвокатів Запорізької області опублікувати тези виступів учасників круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність» у Віснику НААУ.

2. Рекомендувати Центру досліджень адвокатури і права НААУ, Раді адвокатів Запорізької області продовжувати наукові дослідження та підготувати до видання окрему монографію в Серії «Регіональна історія адвокатури» про історію адвокатури Запоріжжя.

3. Рекомендувати НУ «Запорізька політехніка» запровадити практику наукових досліджень серед студентів щодо діяльності та доробку адвокатів Запоріжжя, а також їхнього внеску у розвиток адвокатури та державного будівництва України.

4. Рекомендувати НУ «Запорізька політехніка» запровадити у навчальний процес дисципліну «Історія адвокатури України».

5. Рекомендувати НУ «Запорізька політехніка» та НААУ передбачити проходження практики студентами юридичного факультету в НААУ і органах адвокатського самоврядування Запорізької області.

6. Рекомендувати НААУ залучати викладачів НУ «Запорізька політехніка» до роботи Комітетів НААУ.

7. Рекомендувати НУ «Запорізька політехніка» та НААУ підготувати біографічний довідник про адвокатів — випускників університету.

8. Рекомендувати Раді адвокатів Запорізької області та НААУ підготувати збірник про адвокатів Запорізької області, що загинули під час війни, та діяльність адвокатів-волонтерів, популяризувати творчість адвокатів у час війни.

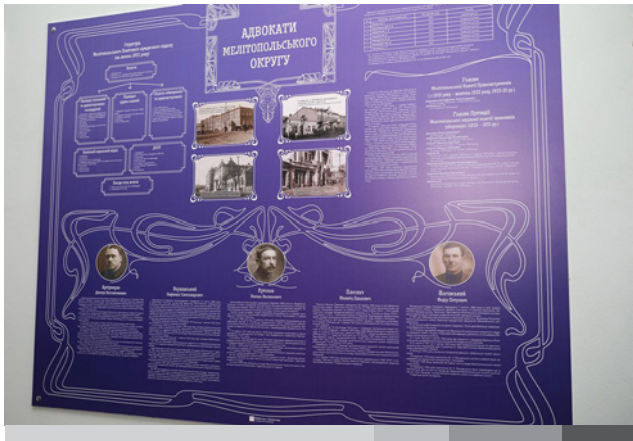
9. Рекомендувати НААУ, щоб у Чеській Республіці, де живуть і працюють українські адвокати, у тому числі адвокати Запоріжжя, посилити представництво НААУ, запровадити курси правової чеської мови.

10. Учасники круглого столу рекомендували запровадити проведення круглого столу, присвяченого історії адвокатури Запоріжжя, щорічно.

У ЗАПОРІЖЖІ ВІДКРИТО МУЗЕЙ З ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ ЗАПОРІЖЖЯ

6 лютого 2024 року в Запоріжжі урочисто відкрито Кабінет-музей історії адвокатури Запорізької області. Це вже двадцятий музей адвокатури в Україні, відкритий за сприяння НААУ, і перший — у прифронтовому місті. Приміщення для Кабінету-музею надано юридичним факультетом НУ «Запорізька політехніка». Ініціа-

торами та рушіями такої важливої справи для збереження історичної пам'яті адвокатури Запоріжжя стали адвокати **Дмитро Майстро** та **Вадим Лаврівський**. Велику допомогу і сприяння у відкритті Кабінету-музею надала Рада адвокатів Запорізької області та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Запорізької області, а також юридична компанія «Майстро і Беженар».

Центр досліджень адвокатури і права НААУ забезпечив музей стендами з історії адвокатури України. Зокрема, відвідувачі Кабінету-музею зможуть дізнатися про монастирських та архієрейських адвокатів (стряпчих) XVII — XVIII століть, адвокатуру козацької Гетьманщини, адвокатів-державників XX століття. Інформативними, з історичною новизною є стенди з історії адвокатури Запорізької області, підготовлені запорізькими адвокатами. Зокрема, з них дізнаємося про адвокатів Олександрівська кінця XIX — початку XX століть, адвокатуру Запоріжжя на зламі епох та адвокатів Мелітопольського округу. Під час відкриття Кабінету-музею експонувалися окремі архівні справи з історії регіональної адвокатури. Також у музеї будуть постійно представлені видання Центру досліджень адвокатури і права з історії адвокатури України.

АДВОКАТУРА ЗАПОРІЖЖЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ: НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ І ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Ірина Василюк, адвокат, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури НААУ, к. і. н., доцент

Національна асоціація адвокатів України розвиває свою місію, спираючись на тривалу традицію створення та діяльності адвокатського самоврядування на українських землях. Виникнення інститутів захисту і представництва на території українських земель варто розпочинати досліджувати з періоду Київської Русі. Звісно, ці інститути перебували на стадії формування і кристалізації. Вони трансформувалися від озброєних натовпів родичів чи прихильників однієї із сторін у суди до практики, унормованої правовими документами¹.

Розвиток правових відносин на українських землях Великого князівства Литовського набув особливого піднесення з другої половини XV століття. У 1440–1441 рр. з'явилися перші письмові судові збірники, відомі як уставні земські грамоти або обласні привілеї. З уставних земських грамот українським землям відомі на сьогодні Волинська та Київська Практики ефективного використання норм уставних земських грамот у період до появи Литовських Статутів сприяли становленню інституту адвокатури².

Правовий статус адвоката в польсько-литовській державі та коло його професійної компетенції були затверджені окремими правовими актами. У 21 статті Першого Литовського Статуту (1529 р.), який мав назву «О прокуратори», зазначалося, що прокуратором (адвокатом) може бути особа, яка має нерухомість у Великому князівстві Литовському. Перший Литовський Статут не дозволяв займатися адвокатською практикою іноземцям³.

Правове поле для розвитку адвокатури у наступний період — період Гетьманщини формували норми Литовського Статуту 1566 року та, частково, указ Петра I від 5 листопада 1723 року, яким цар намагався нівелювати радикальні відмінності української правової ситуації від московської, але зумів втрутитися лише у діловодство. Адвокати, як і судді та сторони процесу, керувалися Литовськими Статутами та універсалами українських гетьманів.

У період Гетьманщини термін «адвокат» мав кілька синонімів, частково успадкованих від попередньої доби, а частково набутих у XVIII столітті. У кодифікації українського права «Права, за якими судиться український народ» вказані такі терміни: «Адвокат, пленіпотент, патрон, прокуратор і повірений». Часто вживалися поняття «умоцований» (від слова «моць» — документ, довіреність, яку надавалася захиснику)⁴.

У Російській імперії створення адвокатури як самостійного незалежного інституту було запроваджено

¹ Блащук С. Інститут захисту в Давній Русі. Адвокатура України: забуте і невідоме. Серія «Нариси адвокатури України». Випуск 1. / За ред. І. Б. Василюк. К.: КВІЦ, 2014. С. 11.

² Детальніше див. Ващук Д. Система захисту в судочинстві Волині другої половини XV — першої третини XVI століття. Адвокатура України: забуте і невідоме. Серія «Нариси адвокатури України». Випуск 1. / За ред. І. Б. Василюк. К.: КВІЦ, 2014. С. 12.

³ Довбищенко М. Українська адвокатура Волині литовсько-польської доби (XVI — XVIII ст.). Серія «Регіональна історія адвокатури». Том II. К.: КВІЦ, 2019. С. 72.

⁴ Старченко Н. Умоцовані — прокуратори — приятелі. Хто вони? (Становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.). Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 1. 2002. С. 111 — 144.

судовою реформою 1864 року. З невеликими змінами це законодавство проіснувало до 1917 року. Саме за цим законодавством відбувалося становлення адвокатури на Запоріжжі наприкінці XIX — на початку XX століття.

Згідно із Судовим Статутом інститут присяжних повірених створювався як особлива корпорація при судових палатах, але не входив до їх складу. Статтею 354 Судового Статуту встановлювалися жорсткі етичні вимоги для присяжних повірених. На підставі норм, закріплених в Статуті «Створення судових установ», Рада, враховуючи відомості про моральні якості особи, що клопотала про зарахування її до присяжних повірених, могла відмовити їй у прийнятті, незважаючи на те, що особа формально відповідала вимогам, переліченим у законі. Такий підхід до формування верстви адвокатів обґрунтовувався тим, що «високого престижу повірених в очах суспільства добитися можливо тільки моральною бездоганністю і слова, і діла»⁵.

Законодавством закріплювалися обов'язкові до виконання правила присяжних повірених. Так, Статутом встановлювалися заборони виступати присяжному повіреному у суді як повіреному проти своїх батьків, дружини, дітей, рідних братів та сестер, дядьків та двоюрідних братів і сестер. Це положення базувалося на нормах моралі та суворо дотримувалося.

Присяжний повірений не мав права бути представником протилежних сторін спору, не мав права по одній і тій самій справі переходити послідовно від однієї сторони до іншої. Встановлювалася заборона на придбання присяжними повіреними прав своїх довіритель за їх тяжбами як на себе, так і під видом придбання на інших осіб. Усі такі правочини визнавалися недійсними, а присяжний повірений притягувався до дисциплінарної відповідальності.

Присяжні повірені зобов'язані були дотримуватися адвокатської таємниці як протягом часу ведення справи, так і по її завершенні.

Кожний повірений мав вести список справ, доручених йому, та зобов'язаний був його надати до Ради присяжних повірених у будь-який час за першою вимогою. Присяжний повірений, призначений до провадження Радою або головою суду, не мав права відмовитися від виконання даного йому доручення без поважних причин.

Радою присяжних повірених призначалися повірені з ведення цивільних справ по праву бідності. Присяжні повірені призначалися по черзі, яка визначалася старшинством вступу до стану повірених. Відмовлялося у призначенні присяжних повірених, головним чином, коли особи, що зверталися до Ради, не користувалися правом бідності, коли справи варто було вести в інших округах, коли зверталися за веденням кримінальних, а не цивільних справ. Незважаючи на відмови, кількість осіб, що зверталися за призначенням присяжного повіреного, щороку зростала.

Справи за призначенням Ради присяжних велися безоплатно. Кожний присяжний повірений зобов'язаний був також вести кримінальні справи на підставі ордерів голови Ради.

Дисциплінарна влада Ради присяжних повірених поширювалася на вчинки присяжного повіреного, здійснені ним до вступу у стан присяжних повірених. Рада мала право накладати на присяжного повіреного, дисциплінарні стягнення, що передбачені ст. 368: попередження; догана; заборона здійснювати обов'язки повіреного протягом визначеного радою строку, але не більше одного року; виключення зі стану присяжних повірених; в особливо важливих випадках передання присяжного повіреного кримінальному суду. Особи, виключені з реєстру, позбавлялися права повторного вступу в це звання у межах держави. Судові статuti не описували процедуру дисциплінарного провадження, то й порядок порушення дисциплінарної справи склався в окремих судових округах по-різному.

Структура професійної адвокатської корпорації в українських губерніях Російської імперії кінцево оформилася щойно перед революційними подіями 1917 року. Наприкінці XIX століття були створені судові округи і судові палати у Харкові та Одесі. І при них, згідно з законодавством, були створені органи адвокатського самоврядування. Найпізніше така Рада була створена у Києві. Вибори до неї відбулися тільки у 1916 році.

Період Української революції 1917–1921 років — переломний момент в історії України XX століття. Українці проголосили та відстоювали зі зброєю в руках Українську Народну Республіку — першу українську державність з парламентом, урядом і законодавством, відчули свою соборність, стали державотворчою

⁵ Сібільова О. Становлення адвокатури Харківщини (1864 — 1917 рр.). Адвокатура України: забуте і невідоме. Серія «Нариси з історії адвокатури України». Вип. 2. /За ред. І. Б. Василик. К.: КБІЦ, 2016. С. 79.

нацією. Адвокати були активними учасниками розбудови держави та визвольної боротьби. Чимало з них займалися громадсько-політичною роботою на місцях — обиралися міськими головами і депутатами органів місцевого самоврядування, обіймали посади у місцевих адміністраціях, розбудовували мережу політичних партій, засновували і розвивали громадські організації. Щонайменше 22 адвокати або помічники адвокатів були членами всеукраїнського законодавчого органу — Центральної Ради. Серед прізвищ відомих адвокатів доби Української революції 1917 — 1921 рр. — київський міський голова Євген Рябцов, мер Бахмута — Лев Флейшер, міський голова Липівця на Київщині — Василь Химерик, один із засновників Української Центральної Ради і заступник її голови, кооператор і голова правління Українбанку Федір Крижанівський, член УЦРади та директор її канцелярії, згодом знаний учений-історик і правник — Андрій Яковлів, міністр польських справ Української Народної Республіки — Мечислав Міцкевич.

В українському державотворенні брали участь такі провідні адвокати Наддніпрянщини, як адвокат Петро Климович з Одеси — організатор і керівник «Просвіти», член Одеської міської управи, протягом багатьох років — гласний (депутат) Одеської міської думи, та міністр фінансів УНР; адвокат Григорій Степура з Хмельниччини, який був в ці роки губернським комісаром Поділля та Харківщини; адвокат Самійло Підгірський з Волині, один із засновників Українського правничого товариства, суддя Київського апеляційного суду УНР; адвокат Федір Матушевський з Черкащини, посол УНР у Греції та багато інших⁶.

Під час визвольної боротьби українські адвокати Є. Петрушевич, К. Левицький, Л. Бачинський, С. Голубович, І. Макух, Д. Вітовський та інші представники правничої професії Галичини, Буковини та Закарпаття стали авторитетними лідерами суспільного процесу, взяли на себе місію творення і розбудови української держави на теренах колишньої Австро-Угорської імперії.

До творення єдиної держави століття тому активно долучилися представники адвокатури з обох берегів Збруча. Адвокати були активними учасниками розробки правових документів, проведення підготовчих переговорів та проголошення Соборності

Української Народної Республіки. 1 грудня 1918 року у місті Фастів представники ЗУНР адвокати Дмитро Левицький та Лонгин Цегельський підписали з членами Директорії УНР, серед яких був адвокат Опанас Андрієвський, а також Володимир Винниченко, Симон Петлюра та Федір Швець, так званий «Передвступний» договір, який започаткував процес об'єднання. На святі Злуки 22 січня 1919 року у Києві була присутня делегація Західно-Української Народної Республіки у складі 36 осіб. Її очолив віце-президент УНРади адвокат Лев Бачинський. Його виступом розпочалося свято проголошення Злуки УНР та ЗУНР. Після цього Державний секретар ЗУНР адвокат Лонгин Цегельський зачитав ухвалу УНРади й передав її голові Директорії УНР Володимиру Винниченку. У свою чергу В. Винниченко виступив з промовою від імені Директорії УНР. А член Директорії Федір Швець зачитав Універсал Директорії УНР. Адвокат з Галичини Ярослав Олесницький зачитав Акти Злуки французькою мовою для іноземних дипломатів⁷.

Наприкінці 1920 року останньому уряду доби Директорії УНР довелося виїхати на територію Польщі. Ще раніше через поразку у польсько-українській війні до Відня і Берліна змушені були емігрувати очільники ЗУНР. Більшість урядовців опинилися в еміграції і продовжили діяльність у державних органах в екзилі. Тих, хто залишився в Україні, окупованій більшовицькими військами, чекала трагічна доля жертв політичних репресій.

У XX ст. адвокату Євгену Петрушевичу історія доручила президентство у парламенті Західно-Української Народної Республіки (1918 — 1923 рр.), адвокату Андрію Лівіцькому судилося стати Президентом Української Народної Республіки в екзилі у 1926 — 1954 рр., а Степану Витвицькому — його наступником, президентом УНР в екзилі у 1954 — 1965 рр⁸.

Андрій Лівіцький та Степан Витвицький зуміли сформуванню та організувати діяльність українського уряду в еміграції — Державного Центру Української Народної Республіки. Центр діяв протягом 71 року, з них 39 років поспіль його очолювали вищезгадані адвокати.

Адвокати-президенти УНР на еміграції зберегли основні атрибути державної влади — прапор, державну

⁶ Василик І., Басара-Тилищак Г. Адвокати в українському державотворенні на початку XX століття. Вісник НААУ. 2019. № 8 (55). С. 92 — 96.

⁷ Василик І. Б. Адвокатура у проголошенні незалежності України (до 30-річчя незалежності України). Вісник НААУ. 2021. № 9 (76) вересень. С. 56 — 57.

⁸ Детальніше див. Василик І. Адвокати-президенти у боротьбі за незалежність України. Вісник НААУ. 2019. № 4 (52) квітень. С. 60 — 64.

печатку та президентські клейноди, які повернулися в Україну після проголошення незалежності у 1991 році.

Одним із важливих напрямків у діяльності НААУ стали наукові дослідження та популяризація історії української адвокатури та збереження її історичної пам'яті.

Успішним прикладом діяльності Центру стала реалізація Проєкту «Історія адвокатури України». Його метою було дослідити, проаналізувати та синтезувати унікальний досвід діяльності українських адвокатів на всіх етапах українського державотворення. Проєкт сприяв популяризації й утвердженню поваги до професії адвоката, а також спонукав до досліджень і вивчення спадщини попередників молодого покоління адвокатської корпорації.

У межах Проєкту «Історія адвокатури України» була розгорнута активна видавнича діяльність. Своїх читачів знайшли 15 найменувань виданих книг, з них 13 монографій та книга поезій. У 2014 році була заснована видавнича серія «Нариси з історії адвокатури України». До неї увійшли чотири видання: два випуски «Адвокатура України: забуте і невідоме» (2014; 2016), книга «Адвокати і правники — діячі Легіону Українських січових стрільців» (укладачі: Олена Лугова, Богдан Луговий, Ірина Василик) та збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу на пошану Президента УНР в екзилі Степана Порфировича Витвицького «Адвокатура України: історія та сучасність» (за редакцією Ірини Василик та Ірини Яковець).

У 2016 році була заснована серія «Адвокатська біографістика». На сьогодні її наповнено чотирма монографіями про визначних адвокатів: Степана Барана (автор к. і. н. Олег Костюк), Володимира Загайкевича (автор к. і. н. Ольга Гуль), Володимира Бемка і Михайла Західного (автори: Олена Лугова і к. і. н. Ірина Василик), Степана Федака (автор к. і. н. Богдан Савчук).

У серії «Загальна історія адвокатури», заснованій у 2017 році, побачило світ три монографії: «Адвокати в судочинстві ранньомодерної Української держа-

ви — Гетьманщини» (автори: д. і. н. Віктор Брехуненко, к. і. н. Іван Синяк); «Церковні адвокати України кінця XVII — XVIII ст. у захисті Православної Церкви в умовах російського централізму» (автор к. і. н. Світлана Кагамлик); «Замість себе вірю в суді бути... Адвокати Слобожанщини XVIII ст.» (автор к. і. н. Світлана Потапенко).

У 2018 році було засновано серію «Регіональна історія адвокатури». В її межах було реалізовано видання трьох монографій: «Історія адвокатури Хмельниччини» (автори: к. і. н. Сергій Єсюнін, к. і. н. Дмитро Ващук, Антон Гловацький); «Українська адвокатура Волині литовсько-польської доби XVI — XVIII ст.» (автор д. і. н. Михайло Довбищенко); «Київська адвокатура на зламі епох: витоки, долі, репресії» (автор Валерій Філімоніхін).

У 2019 році Центр досліджень адвокатури і права зумів реалізувати дуже цікавий видавничий проєкт, який розпочав серію «Ілюстрована історія адвокатури України». Її першою ластівкою стала книга «Стислий спосіб розповісти про себе. Альбом візитівок із архівних фондів України, а також реклами в українській пресі кінця XIX ст. — 30-х років XX ст.» (автори: к. філ. н. Оксана Івасюк, к. і. н. Ірина Василик).

На відзначення внеску адвокатури у розбудову української державності на початку XX століття у 2020 році було засновано видавничу серію «Адвокати-президенти». Першим виданням серії стала монографія «Президент УНР Андрій Лівіцький: адвокат і політик на тлі епохи» (автор к. і. н. Ярослав Файзулін).

Центр досліджень адвокатури і права НААУ й надалі продовжує роботу щодо збереження історичної пам'яті українських адвокатів і їхньої ролі в історії українського державотворення та національного відродження. Адвокатура Запоріжжя потребує окремого фахового дослідження і популяризації знань серед студентської молоді й в цілому суспільства. Сподіваємося, що спільними зусиллями, разом з місцевими адвокатами, науковцями, архівістами і краєзнавцями нам вдасться це реалізувати.

АДВОКАТУРА ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

Валентин Гвоздій, адвокат, заступник голови НААУ, РАУ

Сучасна адвокатура України — спадкоємиця історичних традицій адвокатури, яка формувалася і розвивалася на українських землях під впливом литовсько-руського, польського, імперських австрійського та російського законодавства. Кожен регіон України здобув власний досвід розвитку адвокатської професії та імена славетних адвокатів, які увійшли до скарбниці історичної пам'яті української адвокатури.

Запоріжжя — це осердя української ідентичності. Історики та місцеві краєзнавці встановили, що перші письмові згадки про постійне поселення на місці переправи через Дніпро датуються 952 роком. Хибна думка, що заснування Олександрівської фортеці у 1770 році і є часом виникнення міста, перегукується з помилковим твердженням, що й адвокатура в Україні з'явилася на початку XIX століття. Значне поселення на території старого Олександрівська існувало й у 1730-х роках, і розвиток адвокатури на цих землях, безумовно, сягає своїм корінням часів Гетьманщини та пов'язаний з правничими традиціями козацької доби.

Особливості функціонування в Гетьманщині розвинутої системи адвокатури, як і всієї судової влади, чітко засвідчує належність українського світу до європейського правового поля та його світоглядну відмінність від тодішньої Росії — Московії. На відміну від Московії, де суд був ексекуційний, в Україні судовий процес базувався на змагальності сторін, що створювало широкі можливості для розвитку адвокатури.

Починаючи з 1730-х років на території Гетьманщини простежувалася тенденція до перетворення адвокатів на професійну спільноту. Наявність адвокатів у судовому процесі того часу свідчить про європейське коріння української судової системи.

У «Правах по которым судится малороссийский народ» за 1743 рік уперше було використано термін

«адвокат», встановлено обов'язкову реєстрацію професійних адвокатів у судах, де вони виявили бажання працювати, та обов'язковість приймати присягу при вступі у професію.

Після ліквідації Гетьманщини відбулося тотальне впровадження адвокатури до російського імперського судового законодавства. Надалі становлення адвокатури Запоріжжя пов'язано із судовою реформою Російської імперії 1864 року. Під час цієї реформи прийнято чотири Судові Статuti, які були введені в дію у 1866 році. Згідно із Судовим Статутом створювався інститут присяжних повірених (адвокатів) як особлива професійна група при судових палатах, яка, проте, не входила до їх складу. Інститут присяжних повірених володів правом самоврядування, але перебував під наглядом судової влади.

У першій половині XIX століття в українських губерніях діяли різні судові системи, які склалися історично. На Півдні і в Слобідській Україні діяла загальноросійська система. Після судової реформи 1864 року почалося заснування судових округів. Першим на території України у 1867 році був заснований Харківський судовий округ, дія якого поширювалася на Харківську, Курську, Орловську і Воронезьку губернії. Через рік, у 1868 році було створено Одеський судовий округ, який включав Херсонську, Катеринославську, Таврійську, Подільську губернії та Бесарабську область.

На той час Олександрівськ, сучасне Запоріжжя, належав до Катеринославської губернії із центром у місті Катеринослав, сучасне Дніпро. Адвокатура, і присяжна, і приватна, організовувалися у місці перебування окружного суду, який створювався у міському центрі губернії. Окружні суди були засновані з 1874 року у всіх губерніях Півдня України. Катеринославський окружний суд належав до Одеської судової палати.

З цієї причини на 1890 рік у повітовому місті Катеринославської губернії, яким був Олександрівськ, сучасне Запоріжжя, не було жодного присяжного чи приватного повіреного. Тоді як у першій декаді XX століття у м. Катеринославі було 44 присяжних повірених, 32 помічників присяжних повірених. У той же час кількість приватних повірених складала 27 осіб. У 1917 році у м. Катеринославі було присяжних повірених — 44 особи, помічників присяжних повірених — 42 особи. Серед відомих присяжних повірених м. Катеринослава, з ким активно співпрацювало міське самоуправління Олександрівська, були: Яків Березовський, Микола Коростовцев, Яків Немировський, Петро Функ.

Під час першого загальноросійського перепису населення кількість жителів Олександрівська складала близько 19 тисяч осіб, а вже через 16 років, перед Першою світовою війною, у місті проживало більше 63 тисяч мешканців.

З'явилася у місті й своя власна адвокатура. На 1917 рік у м. Олександрівську проживало двоє помічників присяжних повірених: Микола Сергійович Попов і Олександр Іванович Варфоломєєв та десять приватних повірених. Ще один помічник присяжно-

го повіреного — Едуард Бібельшайн жив і працював у Гуляйполі¹.

Окружні суди проіснували до середини 1919 року. А з 1920 року на Запоріжжі встановилася більшовицька влада, яка принесла кардинальні зміни у правову систему, судоустрій та становище адвокатури. Адвокатура як вид професійної діяльності у вигляді приватної практики була ліквідована і у 1920-х роках отримала нову назву своєї професії — захисник.

І надалі шлях запорізької адвокатури, як і загалом української, був тернистим: репресії, війна, відбудова. У списках репресованих осіб знаходимо прізвища юрисконсультів Запорізької області. Як-от Володимир Степанович Попов, юрисконсульт Мелітопольської контори «Союзхліб», заарештований 27 лютого 1931 року за «участь у контрреволюційній організації», реабілітований у 1991 році².

Одним із завдань Національної асоціації адвокатів України та Центру досліджень адвокатури і права є розробка і проведення фахових досліджень з історії адвокатури усіх регіонів України. Створена спеціальна серія видань «Регіональна історія адвокатури», в якій вже маємо певні здобутки, зокрема книгу про історію адвокатури Хмельниччини.

Вважаю сьогоднішнє відкриття Кабінету-музею історії адвокатури Запоріжжя та проведення круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність» впевненими кроками у напрямку створення такого видання про історію адвокатури Запоріжжя. Дякую усім причетним до справи збереження історичної пам'яті української адвокатури Запорізького краю, адже це наша місія і наш обов'язок.

¹ Майстро Д. Адвокати на захисті інтересів міста Олександрівська (Запоріжжя) // Вісник НААУ. 2022. № 12 (87) грудень. С.60 — 64.; Майстро Д. Адвокати міста Мелітополя на шпальтах місцевої преси початку XX століття // Вісник НААУ. 2023. № 9 (94) вересень. С. 62 — 64.

² Реабілітовані історією. Запорізька область. — Кн. 2. Науково-редакційний відділ тому «Реабілітовані історією. Запорізька область». — Запоріжжя: «Дніпровський металург», 2006. С. 538.

ВІДОМІ АДВОКАТИ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ КІНЦЯ ХІХ — ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Дмитро Майстро, адвокат, партнер ЮК «Майстро і Беженар», член Ради адвокатів Запорізької області

Життєві шляхи і професійні здобутки адвокатів, які працювали в Олександрівську (сучасне Запоріжжя) на межі ХІХ і ХХ століть, тісно пов'язані з процесами політичної і соціальної модернізації того часу. Протягом лише двох десятиліть у невеликому повітовому місті відбулася швидка урбанізація: утричі зросла кількість населення, розвинулася промисловість, бізнес, інфраструктура, громадські інституції. Місцева адвокатура стала провідником для громадян і міських інституцій у нових сферах взаємодії закону, ринку і громади.

Бродський Самуїл Якович народився в 1882 році у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії. Походив з бідної єврейської сім'ї. З чотирнадцяти років пішов на заробітки, щоб допомогти своїй родині. Працював касиром, рахівником у магазинах.

Роботу поєднував із самоосвітою, за результатами якої екстерном здав іспити на середню освіту. В 1905 році у зв'язку з єврейськими погромами виїхав до Швейцарії. У 1906 році вступив на юридичний факультет Бернського університету. У березні 1910 року отримав диплом зі званням доктора права Бернського університету.

Після повернення з-за кордону заробляв приватними уроками, перекладами. З 1911 року також був юрисконсультантом на різних підприємствах. Згодом розпочав працювати присяжним повіреним.

Після встановлення радянської влади вступив на службу до Катеринославського агентства «Продросметал». Згодом перейшов на роботу в органи юстиції, де пропрацював до 1927 року.

З 1927 року до 1 січня 1931 року працював секретарем у дільничній прокуратурі в Катеринославі. З грудня 1930 року отримав призначення у колегію захисників Дніпропетровського міжрайсуду. 30 січня 1931 року С. Я. Бродського рішенням президії Мелітопольської колегії захисників було переведено на роботу до м. Мелітополь.

6 квітня 1931 року мелітопольського захисника Самуїла Бродського було заарештовано Мелітопольським ОДПУ за підозрою в участі у контрреволюційній повстанській організації, яка мала на меті повалення радянської влади шляхом збройного повстання з подальшим встановленням буржуазно-демократичного устрою.

На перших допитах захисник С. Я. Бродський зі звинуваченням категорично не погодився. Після десятигодинних щоденних допитів протягом десяти днів адвокат був змушений підписати «чистосердечні» свідчення проти себе. За обвинувальним висновком уповноважений Тягін вимагав для Самуїла Бродського десять років концтабору. Зрозумівши наслідки такого звинувачення, С. Бродський наважився відмовитися від підписаних показів. Це дало шанс на свободу. 15 липня 1931 року за недостатністю доказів Самуїла Бродського було звільнено.

Адвокат Самуїл Бродський пропрацював у Дніпропетровській обласній колегії до 1956 року.

Блюмкін Соломон Мойсейович народився у 1880 році у містечку Бобринці Херсонської губернії (нині Кіровоградської області) у родині службовця зернової торгової контори.

У 1888 році з родиною переїхав до Олександрівська. З 1890 року по 1896 рік навчався в Олександрівському 6-класному міському училищі.

З 1896 року займався репетиторством, надаючи приватні уроки, конторником, секретарем. У 1900 році здав екстерном екзамен у Павлоградській гімназії за шість класів.

У 1903 році вступив до Товариства Прикажчиків. Згодом став членом правління. У 1906 році був одним з керівників загального страйку службовців в м. Олександрівську.

В 1906 — 1907 роках працював помічником у катеринославських присяжних повірених Ворожейкіна і Гуровича. Розпочав працювати як захисник з кримінальних справ. У 1914 році склав іспит приватного повіреного при З'їзді Мирових суддів Катеринославського Окружного суду.

З 1914 року обслуговував Союз прикажчиків, лікарняні каси. Через два роки співпрацював з Союзом фабрично-заводських службовців. З кінця 1917 року по 1931 рік був членом Союзу рабробітників, Союзу професійних Союзів, консультував Держбанк, сільмаги, продовольчі органи, працював на паровозоремонтному заводі, на Дніпробуді.

З 1918 року Соломон Блюмкін брав активну участь у становленні органів радянської юстиції. З 1919 року був завідуючим загальним відділом юридичної консультації. Був обраний головою Запорізької колегії правозаступників, а згодом і Запорізької колегії захисників. З березня 1920 року займав посаду правозаступника у Запорізькому губернському відділі юстиції. Також одночасно був завідуючим Консультатійним Бюро Губ'юсту. В 1930 році на вимогу Профради залишив роботу захисника. До 1933 року працював юрисконсультантом.

У 1924 році С. Блюмкін увійшов до складу комісії з історії професійного руху (за рекомендацією Профради). У 1926 році був членом Запорізької міської ради, секретарем адмінсудової секції. У 1932 році отримав відзнаку ударника Дніпробуду.

У 1931 році був заарештований органами НКВС. Згодом звільнений за відсутності складу злочину.

15 квітня 1941 року постановою Запорізької обласної колегії адвокатів С. М. Блюмкіна було звільнено від адвокатської діяльності за станом здоров'я, з переводом на тимчасову інвалідність. Подальша доля невідома.

Фрізен Давид Давидович народився 23 листопада 1906 року в с. Миколаїполе Запорізького району,

безпартійний, німець. Син великого землевласника (батько мав 300 десятин землі).

З 1923 до 1926 року — посильний сільської ради. В 1926 році закінчив юридичні курси в м. Харкові.

З листопада 1928 року до листопада 1929 року проходив службу в лавах Червоної армії, в 98 полку в м. Смоленську.

Захисник, член Запорізької колегії (до 1931 року), член Дніпропетровської колегії захисників.

Захисник юридичної консультації в селі Верхня Хортиця. З початку 1930-х років завідуючий юридичною консультацією в селі Верхня Хортиця.

Заарештований 7 грудня 1936 року Запорізьким міським відділом НКВС УРСР за звинуваченням в організації контрреволюційної діяльності.

Рішенням НКВС СРСР і прокурора СРСР від 18 жовтня 1937 року Давид Фрізен засуджений до розстрілу. 2 листопада 1937 року розстріляний. Реабілітований 28 листопада 1989 року.

Унру Корній Корнійович народився 1 вересня 1878 року в с. Кічкас Запорізького району, безпартійний, німець. Активний учасник (колишній керівник) німецького союзу «Голандських вихідців». Освіта середня.

Завідуючий юридичною консультацією № 22 в селі Верхня Хортиця Запорізького району.

Заарештований 5 вересня 1937 року Запорізьким міським відділом НКВС за звинуваченнями за статтями 54-6, 54-7, 54-11 Кримінального кодексу СРСР «за проведення організаційної і шпійонської-шкідницької діяльності на території СРСР на користь Німеччини».

18 вересня 1937 року рішенням Наркома Внутрішніх Справ і Верховного Прокурора СРСР Унру Корнія Корнійовича було засуджено до смертної кари — розстрілу.

8 листопада 1937 року вирок було виконано. 31 липня 1989 року Корнія Унру було реабілітовано.

У біографіях чотирьох запорізьких адвокатів відбилася історія української адвокатури початку радянського періоду. В них усіх докорінно змінилася доля після встановлення радянської влади, та своєму покликанню оборонці не зрадили, залишившись захисниками права і людей. Молох тоталітарної системи не міг їх оминати. Наше завдання — віднайти та зберегти пам'ять про численних представників адвокатської професії, яким довелося жити та працювати у страшні часи сталінського терору.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Марина Смолярова, доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», к. ю. н., доцент

Під час роботи круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність» було презентовано і низку доповідей щодо сучасних проблем, однією з яких є впровадження медіації в адвокатській діяльності.

Широкомасштабне російське вторгнення ускладнило вирішення будь-яких спорів в Україні, і сфера вирішення трудових спорів винятком не стала. Судова система України зіткнулася з низкою безпрецедентних викликів. Станом на 10 січня 2024 року вісімдесят судів не функціонують через тимчасову окупацію чи близькість до лінії фронту. Крім того, внаслідок активних бойових дій різних пошкоджень, за даними Державної судової адміністрації України, зазнали 113 судових установ. Загострилася й проблема кадрової нестачі суддівського корпусу. Як наслідок, суди перевантажені справами, строки їх розгляду здебільшого перевищують розумні й бажані очікування. Попри кадрові обмеження, нестачу фінансових ресурсів та непрості безпекові умови роботи, суди намагаються підтримувати високі стандарти правосуддя. Але категорія трудових спорів ніколи легкою не була. Ці справи можуть розглядатися довго. Для ефективного вирішення трудового спору можна застосовувати медіацію як альтернативний процес врегулювання.

Адвокатська спільнота переважно позитивно ставиться до впровадження медіації. Медіація не замінює, а доповнює традиційні судові процедури, надає більше можливостей для досягнення бажаного результату. До того ж медіація за своєю природою проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації. Крім того, медіація пропонує гнучкий та менш формалізований підхід до врегулювання спору.

Чому ж адвокати пропонують вирішення конфлікту через медіацію?

По-перше, медіація дає змогу зберегти ділові відносини між її учасниками. У медіації немає переможених, а є сторони, які досягли компромісу. Від медіації виграють усі.

По-друге, медіація потребує менше часу та зусиль для вирішення трудового спору, ніж судові процеси. Досягнення взаємної згоди та вирішення спору в більш стислі строки дає можливість сторонам зосередитися на особистих справах замість позиційної боротьби.

До того ж медіація дає змогу зекономити значні кошти, які зазвичай витрачаються на тривалий судовий процес.

По-третє, контроль над процесом. Учасники медіації повністю контролюють цей процес та самостійно вирішують, які питання потрібно розглянути. Сторони мають можливість узгоджувати та розв'язувати спірні питання відповідно до їхніх потреб та інтересів.

Також треба звернути увагу на таку перевагу медіації, як конфіденційність. Конфіденційність медіації дає можливість учасникам вільно обговорювати спірні питання та знаходити компроміс без ризику розголошення інформації та завдання репутаційних збитків. Натомість судові процеси тісно пов'язані з публічністю, такими є вимоги закону. Величезна кількість процесуальних документів має публікуватися у відкритих джерелах на офіційних сайтах.

Отже, застосування медіації в адвокатській діяльності має певні переваги для врегулювання трудових спорів. Медіація має величезний потенціал та українське суспільство готове вирішувати конфлікти шляхом використання примирних процедур у позасудовому порядку.